



รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเล
อ่าวปัตตานีและการสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหา

ความขัดแย้งอย่างสันติวิธี กรณีศึกษาบ้านตะโละสมิแล

ม.2 และบ้านปาตาบูดี ม.3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

สัญญาเลขที่ RDG55S0004

จัดทำโดย....

ฟาติละห์ สะอะ และคณะ

มีนาคม 2556

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหล้าทะเลอ่าว
ปัตตานีและการสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความ
ขัดแย้งอย่างสันติวิธี กรณีศึกษาบ้านตะโละสมิแล ม.2 และบ้านปาตาบูดี ม.3

ด.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี สัญญาเลขที่ RDG55S0004

คณะผู้วิจัย

- | | |
|---------------------------|-----------------------------|
| 1. น.ส.ฟาติละห์ สะอะ | 2. น.ส.มารียะห์ อุเซ็ง |
| 3. น.ส.ฟารีดา สะมาแอ | 4. ด.ญ.ฟาตินซูอาัยฟา เจะหลง |
| 5. ด.ญ.รูไอนี ดอเลาะ | 6. น.ส. อัสมา เจ๊ะแว |
| 7. น.ส.ฟาติฮะ ดอเลาะ | 8. ด.ช.อาลีมิน สะอะ |
| 9. ด.ช.สุไลมาน สะอะ | 10. ด.ญ.นุรออาซูรา ดาโอะ |
| 11. ด.ช.ฮารอฟีร์ เจ๊ะมะ | 12. ด.ญ.นูรีดา สะอุ |
| 13. ด.ญ.มุนีเราะห์ สะมาแอ | 14. ด.ญ.ไขนุง สะอะ |
| 15. ด.ญ.อาনীชา เจ๊ะอุเซ็ง | 16. ด.ญ.นูลีชา สะอะ |
| 17. ด.ญ.รอฮีม๊ะ สะอุ | 18. ด.ญ.วนิดา หะยีสาและ |
| 19. ด.ช. อันวา สาและ | 20. ด.ญ. อาซูรา สาแม |
| 21. ด.ญ.ฟารีซะห์ อุเซ็ง | 22. ด.ช. อิลฮัม เจ๊ะปูเต๊ะ |
| 23. ด.ช.อาลีฟ สะอะ | |

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย เรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีและการสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี กรณีศึกษาบ้านตะโละสมิแล ม.2 และบ้านปาตาบูดี ม.3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี สัญญาเลขที่ RDG55S0004

มีวัตถุประสงค์หลัก คือ

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี
2. เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี
3. เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาความขัดแย้งในการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในอ่าวปัตตานีมีมานานแล้ว ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำลายสูง ส่งผลให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรม แต่ในปัจจุบันปัญหาวนเวียนเริ่มหมดไป แต่มีปัญหาอื่นเข้ามาแทนที่คือ ปัญหาการใช้เครื่องมืออวนลากข้างทำการประมงในอ่าวปัตตานี ซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านนั่นเอง ที่ผันตัวเองมาเป็นชาวประมงอวนลากข้าง ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ส่งผลเป็นอย่างมากโดยไปทำลายหญ้าทะเลจนเสื่อมโทรมลง ส่งผลทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนไม่มีที่อยู่อาศัย สัตว์น้ำตัวใหญ่ขาดอาหาร เพราะไม่มีสัตว์น้ำวัยอ่อนเป็นอาหารจนส่งผลทำให้ระบบห่วงโซ่อาหารเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นนี้ย่อมส่งผลต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของคนในชุมชนจึงทำให้เกิดความขัดแย้งต่างๆขึ้นมากมายในอ่าวปัตตานี

2. แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

พบว่า เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งผ่านรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ ซึ่งมีกระบวนการขั้นตอนดังนี้

- **การเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน**

เด็ก ๆ กลุ่มเยาวชนได้มีการพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เพื่อเรียนรู้ถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอดีต จากการใช้เครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานี สภาพทรัพยากรในอดีต โดยเฉพาะแหล่งห้วยทะเลในอ่าวปัตตานีและเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ใช้ในอ่าวปัตตานี

- **การลงไปศึกษาสภาพจริงในอ่าวปัตตานี**

เป็นกระบวนการเรียนรู้จากสภาพพื้นที่จริงในพื้นที่ เป็นการค้นหาคำตอบจากสิ่งที่ได้ก่อกวนใจ หลังจากได้ฟังคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ทำให้เด็ก ๆ กลุ่มเยาวชนได้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ที่แตกต่างจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

- **การสำรวจทรัพยากรในแหล่งห้วยทะเล**

การสร้างเครื่องมือแบบง่าย ทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ในเชิงประจักษ์ได้อย่างดี โดยทำให้เด็ก ๆ รู้จักวิธีการสำรวจทรัพยากรในบริเวณแหล่งห้วยทะเล เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของห้วยทะเลที่ส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ในแหล่งห้วยทะเล

- **การจัดกิจกรรมรณรงค์ผ่านการวาดภาพ**

เด็ก ๆ ได้มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ผ่านการวาดภาพที่เป็นความนึกคิดของตนเอง ที่เกิดจากการพบเห็นและปฏิบัติจริง เพื่อต้องการเป็นสื่อรณรงค์ให้คนในชุมชนได้รับรู้ถึงความต้องการของกลุ่มตนเองในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากร

- **การแสดงดิเกร์ฮูลู**

โดยเยาวชนได้นำความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาวิจัยทั้งจากการศึกษาสภาพทางกายภาพที่เป็นแหล่งของฐานทรัพยากรต่าง ๆ ภายในอ่าวปัตตานีและการศึกษาด้านาน บทเพลง เรื่องเล่าต่างๆ มานำเสนอถ่ายทอดข้อมูลสู่สาธารณชนโดยจะมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา เพื่อเป็นการจูงกระตุ้นให้สาธารณชนได้ตื่นตัวและมาร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากร

- **กิจกรรมปลูกห้วยทะเล**

เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน จากแต่เดิม กิจกรรมต่างๆ ที่ทำในชุมชนเป็นการดำเนินกิจกรรมของผู้ใหญ่ในชุมชน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน แทบจะไม่มีส่วนร่วม กิจกรรมการปลูกห้วยทะเลเป็นการคิดริเริ่มจากเด็ก ๆ ที่ต้องการฟื้นฟูแหล่งห้วยทะเลให้กลับคืนมา

- **การประกาศเขตอนุรักษ์และขยายพันธุ์ห้วยทะเล**

ชุมชนได้มีการปักป้ายประกาศเขตอนุรักษ์และขยายพันธุ์ห้วยทะเล หลังจากที่ได้ปลูกห้วยทะเลจนทำให้สภาพพื้นที่แหล่งห้วยทะเลอุดมสมบูรณ์แล้ว โดยมีข้อตกลงร่วมกัน ที่จะช่วยดูแลไม่ให้แหล่ง

หญ้าทะเลถูกทำลายจากเครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง เป็นกฎเกณฑ์ที่ชุมชนตั้งขึ้นมาเองและอาศัยพลังความร่วมมือของชุมชนในการช่วยกันดูแล เป็นผลทำให้ไม่มีเครื่องมือที่ทำลายล้างมาทำการประมงในบริเวณนี้อีกเลย

สรุปได้ว่า การทำกิจกรรมของเด็กเยาวชนที่เป็นลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้านโดยใช้รูปแบบวิธีการต่าง ๆ นั้น ถือเป็นเรื่องราวที่เป็นสิ่งดีงามในชุมชนในการเผยแพร่ออกสู่สาธารณะ และประเด็นที่สำคัญก็คือ การเปิดโอกาสให้เด็กเยาวชนและสมาชิกในชุมชนได้ร่วมปฏิบัติการจริงในกิจกรรมต่างๆ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงได้เกิดความตระหนักและมีสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติการของโครงการวิจัยนอกเหนือจะเกิดผลกับตัวเด็กแล้วยังเกิดผลกับผู้ใหญ่ในชุมชนในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้มีใช้ถึงลูกหลานในอนาคตได้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	๗
สารบัญแผนที่.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย.....	5
ระยะเวลาดำเนินโครงการ.....	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	7
ข้อมูลเรื่องหญ้าทะเล.....	7
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง.....	28
แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน.....	63
แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม.....	65
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	73
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	77
กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา.....	77
วิธีการศึกษา.....	77
การเตรียมความพร้อมโครงการ.....	78
การเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิจัย	78

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3	การศึกษาฐาน.....	78
	การจัดเวทีชุมชน.....	78
	การศึกษาข้อมูลโครงการ.....	79
	การศึกษาข้อมูล เรื่องเครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานี.....	79
	การศึกษาข้อมูลเรื่องความหลากหลายของทรัพยากรประมงในแหล่งหญ้าทะเล	80
	การปฏิบัติการในการวิจัย.....	80
	พี่พาน้องล่องเรือสำรวจเรียนรู้แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี.....	80
	การใช้สื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูลู) เพื่อรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากร.....	80
	การประกาศเขตอนุรักษ์หญ้าทะเลอ่าวปัตตานี.....	80
	การจัดเวทีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยทีมวิจัย	81
4	บริบทที่เกี่ยวข้อง.....	83
	ข้อมูลพื้นฐานของบ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี..	83
	ประวัติหมู่บ้าน.....	83
	ที่ตั้ง.....	83
	อาณาเขต.....	83
	ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	83
	สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม.....	84
	ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์.....	85
	สภาพทางเศรษฐกิจ.....	86
	สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม.....	87
	ข้อมูลพื้นฐานบ้านปาตาบูดี หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี.....	88
	ประวัติหมู่บ้าน.....	88
	ที่ตั้ง/อาณาเขต.....	89
	สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน.....	90

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4	
ทรัพยากรธรรมชาติ.....	90
สภาพทางเศรษฐกิจ.....	91
สภาพทางสังคม.....	91
ปัญหาของชุมชน.....	92
ข้อมูลทั่วไปเรื่องหมู่บ้านทะเลในอ่าวปัตตานี.....	93
แหล่งหมู่บ้านทะเลในอ่าวปัตตานี.....	93
ลักษณะระบบนิเวศ.....	94
สถานภาพพื้นที่.....	95
ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม.....	95
ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคม.....	95
ภาวะคุกคาม/สภาพปัญหา.....	96
การบริหารจัดการ.....	96
การอนุรักษ์หมู่บ้านทะเล.....	98
ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์แหล่งหมู่บ้านทะเล	100
5	
สภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่ง	
หมู่บ้านทะเลอ่าวปัตตานี.....	101
ความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์ของเครื่องมือประมงในพื้นที่แหล่งหมู่บ้านทะเล.....	101
การใช้ประโยชน์ในการจับสัตว์น้ำของเครื่องมือประมงในอดีตและปัจจุบัน.....	105
6	
แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมใน	
การคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับ	
สัตว์น้ำบริเวณแหล่งหมู่บ้านทะเลอ่าวปัตตานี.....	114
การศึกษาฐาน.....	114
การศึกษาข้อมูลเรื่องความหลากหลายของทรัพยากรประมงในแหล่งหมู่บ้านทะเล.....	132
พืชน้ำองล่องเรือสำรวจเรียนรู้แหล่งหมู่บ้านทะเลในอ่าวปัตตานี.....	139

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การใช้สื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูลู) เพื่อรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากร.....	145
การประกาศเขตอนุรักษ์แหล่งทะเลร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน.....	149
7 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง อย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งแหล่งทะเลอ่าวปัตตานี	153
8 การสรุปและอภิปรายผล.....	157
บรรณานุกรม.....	
ภาคผนวก ก.....	
ภาคผนวก ข.....	
ภาคผนวก ค.....	
ภาคผนวก ง.....	
ภาคผนวก จ.....	
ภาคผนวก ฉ.....	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางสรุปสภาพปัญหาของแหล่งหญ้าทะเลในประเทศไทย.....	20
2 ตารางแสดงมุมมองเปรียบเทียบเกี่ยวกับความขัดแย้ง.....	32
3 ตารางแสดงทรัพยากรที่พบในแหล่งหญ้าทะเล.....	138

สารบัญแผนที่

แผนที่ที่		หน้า
1	แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายของโครงการ.....	5
2	แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายของโครงการ.....	89
3	แผนที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรในอำเภอด่าน.....	101

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่		หน้า
1	ภาพหญาชะเงาใบยาว	9
2	ภาพหญาเงากระ	9
3	ภาพหญาเงาใส.....	10
4	ภาพหญาใบมะกรูด.....	11
5	ภาพหญาใบมะกรูด.....	11
6	ภาพหญาเต่า, หญาชะเงาเต่า.....	12
7	ภาพหญาชะเงาใบสั้น.....	13
8	ภาพหญาผมนาง.....	14
9	ภาพหญาชะเงาใบสั้น, หญาชะเงาเขียวปลายใบแฉก.....	14
10	ภาพหญาใบสน.....	15
11	ภาพประกอบ 10 บันไดของการมีส่วนร่วม 8 ขั้น ของอาร์นสไตน์	70
12	ภาพการประชุมรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย.....	81
13	ภาพแหล่งหญาทะเลในอ่าวปัตตานี.....	94
14	ภาพเกล้ง หรือ โปะน้ำลึก	105
15	ภาพปูกะบือสา หรือ อวนลากทับตลิ่งปลากะตัก.....	106
16	ภาพปูกะดาเล หรือ อวนล้อมปลาทุ.....	107
17	ภาพระวะหรือ ราวอ.....	107
18	ภาพปูกะขารัง หรือ อวนคนลาก	108
19	ภาพปูกาบาเย.....	109
20	ภาพปูกะกือแด หรืออวนปู.....	109
21	ภาพปูกะอูแด หรือ อวนลอยกุ้ง.....	110
22	ภาพปูกะบือลานะ หรือ อวนปลากะบอก.....	111
23	ภาพงาแอ หรือเบ็ดตก.....	112
24	ภาพซาแปหรือฉมวก	113

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่		หน้า
25	ภาพบีโตะหรือไซปุด้า	113
26	ภาพทีมวิจัยเยาวชนศึกษาทรัพยากรที่พบในพื้นที่แหล่งหญ้าทะเลของตำบลเกาะลิบง.	116
27	ภาพนายหย่าเหตุ หะหวา ประธานชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง และคุณมูจรินทร์ โอภาโส ร่วมกันอธิบายพันธุ์ของหญ้าทะเลแต่ละชนิด.....	116
28	ภาพเยาวชนทีมวิจัยจัดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้.....	117
29	ภาพสมาชิกชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง.....	118
30	ภาพประธานชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรังอธิบายเรื่องราวของชมรมฯ.....	119
31	ภาพการอธิบายขั้นตอนการเพาะปลูกหญ้าทะเล.....	123
32	ภาพเยาวชนจากชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรังถ่ายทอดเรื่องราวของพะยูน.....	124
33	ภาพพะยูน.....	125
34	ภาพคณะครูงานนั่งเรือเพื่อไปศึกษาแหล่งที่อยู่อาศัยของพะยูน.....	127
35	ภาพผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลและพะยูน จ.ตรัง.	128
36	ภาพป้ายแสดงเขตพื้นที่อนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเลและพะยูน.....	129
37	ภาพคณะศึกษาดูงาน.....	130
38	ภาพเครื่องมือในการสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเล.....	132
39	ภาพผู้นำชุมชนอธิบายและให้คำแนะนำกับทีมวิจัยเยาวชนในการใช้เครื่องมือทดลอง.....	133
40	ภาพเยาวชนใช้เครื่องมือทดลองครอบลงบริเวณแหล่งหญ้าทะเล.....	134
41	ภาพเยาวชนใช้สวิงตักยั้งชันดักทรัพยากรภายใน เครื่องมือทดลองที่ครอบลงบน แหล่งหญ้าทะเล.....	134
42	ภาพการคัดแยกประเภท ขนาด ปริมาณ ความหลากหลาย ของทรัพยากรต่างๆที่พบ.....	135
43	ภาพการเทียบเคียงชื่อของสัตว์น้ำแต่ละชนิดที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล แล้วบันทึกลงในแบบบันทึกการสำรวจ.....	136
44	ภาพทรัพยากรที่พบในพื้นที่แหล่งหญ้าทะเล.....	138
45	ภาพการล่องเรือสำรวจเรียนรู้พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล ในอ่าวปัตตานี.....	139

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่		หน้า
46	ภาพหญาทะเลในอ่าวปัตตานี.....	139
47	ภาพผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้ในชุมชนช่วยกันปะติดปะต่อแผนที่อ่าวปัตตานี.....	141
48	ภาพร่างแผนที่อ่าวปัตตานี.....	141
49	ภาพทีมวิจัยนำภาพแต่ละส่วนมาปะติดปะต่อเป็นแผนที่ของชุมชน.....	142
50	ภาพแผนที่อ่าวปัตตานีที่ทีมวิจัยและคนในชุมชนร่วมกันทำ.....	142
51	แผนที่อ่าวปัตตานีในอดีต.....	143
52	แผนที่อ่าวปัตตานีในปัจจุบัน.....	144
53	ภาพการฝึกซ้อมคิเกร์ฮูลูของกลุ่มเยาวชน.....	146
54	ภาพการแสดงคิเกร์ฮูลูของกลุ่มเยาวชน.....	147
55	ภาพการร่วมกันปักเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน.....	150
56	ภาพป้ายแสดงเขตอนุรักษ์แหล่งหญาทะเลในอ่าวปัตตานี.....	151

โครงการ “ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีและ
การสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี
กรณีศึกษาบ้านตะโละสมิแล ม.2 และบ้านปาตาบูดี ม.3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี
สัญญาเลขที่ RDG55S0004

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลแหลมโพธิ์ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอยะหริ่ง ของจังหวัดปัตตานี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อ่าวปัตตานี สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่มีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกไป พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นดินทราย ไม่มีนาข้าว ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก และร้อยละ 99 ของประชากรในตำบลแห่งนี้ นับถือศาสนาอิสลาม

ชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการนี้ ประกอบด้วยหมู่บ้านตะโละสมิแล หมู่ที่ 2 มีจำนวน 123 ครัวเรือน ประชากร 734 คน และหมู่บ้านปาตาบูดี หมู่ที่ 3 มีจำนวน 449 ครัวเรือน ประชากร 2,590 คน ลักษณะเด่นของทั้งสองชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิมของชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงกับทรัพยากรสัตว์น้ำและความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเล ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่มักใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านแบบเรียบง่าย ที่จะต้องมีการเรียนรู้จากธรรมชาติ เข้าใจนิเวศพฤติกรรมของสัตว์น้ำ การจับสัตว์น้ำจึงมักเป็นไปตามประเภทของสัตว์น้ำ และฤดูกาลที่สัตว์น้ำแต่ละชนิดมีอยู่อย่าง ชุกชุม ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นแหลมยื่นลงไปในทะเล ด้านหนึ่งของหมู่บ้านติดอยู่กับทะเลฝั่งอ่าวไทย และอีกด้านหนึ่งติดกับอ่าวปัตตานี

อ่าวปัตตานี (Pattani Bay) ลักษณะเป็นอ่าวกึ่งปิด มีจอยบริเวณปากอ่าวที่เรียกว่าแหลมดาฮีหรือแหลมโพธิ์ ยื่นออกไปในแนวตะวันตก-ตะวันออก ก่อตัวเป็นแนวสันทรายยื่นออกไปในทะเลในแนวที่เกือบขนานกับพื้นแผ่นดิน โอบล้อมพื้นที่ตอนในของอ่าว ส่วนปลายของแหลมโพธิ์โค้งงอเข้าหาฝั่งคล้ายตะขอ มีความยาวประมาณ 18.5 กิโลเมตร ทำให้ภายในอ่าวได้รับการป้องกันจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่อ่าวปัตตานีอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดปัตตานี มีพื้นที่ทั้งหมด 74 ตารางกิโลเมตร ปากอ่าวเปิดออกสู่

อ่าวไทยทางทิศตะวันตก ด้านเหนือของอ่าวจรดแหลมโพธิ์ ซึ่งเป็นสันทรายยื่นออกไปในทะเล มีความยาว 16 กิโลเมตร มีแม่น้ำปัตตานีและแม่น้ำยะหริ่งไหลลงสู่อ่าว โดยแม่น้ำทั้งสองสายพัดพาตะกอนมาทับถมภายในอ่าวทำให้อ่าวค่อนข้างตื้นเขินและมีน้ำค่อนข้างขุ่นบริเวณปากแม่น้ำ ผลของการทับถมของตะกอนโดยเฉพาะบริเวณก้นอ่าวทำให้เกิดดินดอน ซึ่งมีลักษณะเป็นหาดโคลนกว้างใหญ่ และพัฒนาเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์บริเวณปากแม่น้ำยะหริ่ง นอกจากนั้นตะกอนจากปากแม่น้ำที่ทับถมบริเวณชายฝั่งทำให้เกิดระบบนิเวศหาดโคลนและระบบนิเวศชายเลน กระจายตลอดแนวชายฝั่งปัตตานี รวมเป็นพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 37 ตารางกิโลเมตรซึ่งเป็นพื้นที่หาดโคลนและป่าชายเลนบึงน้ำเค็ม

อ่าวปัตตานีนับได้ว่าเป็นอ่าวที่สำคัญในการเป็นแหล่งอนุบาล แหล่งอาหาร แหล่งผสมพันธุ์ และแหล่งหลบภัยของสัตว์น้ำที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากอ่าวปัตตานีมีทั้งป่าชายเลนและแหล่งหญ้าทะเล ซึ่งเป็นแหล่งที่รวมความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ต่างๆ ประกอบกับอ่าวปัตตานีเป็นแหล่งรองรับของแม่น้ำและลำคลอง 2 สายที่ไหลมาบรรจบกันคือ แม่น้ำปัตตานีและคลองยะหริ่ง ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมของพื้นที่ที่มีธาตุอาหารไหลมากับสายน้ำเหล่านี้ จึงส่งผลให้อุดมคติที่ผ่านมา อ่าวปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง จึงมีสภาพที่เหมาะสมในการเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งสัตว์น้ำเหล่านี้เมื่อเจริญเติบโตขึ้น บางส่วนจะอพยพออกสู่ทะเลลึก บางส่วนจะอาศัยอยู่ในบริเวณอ่าว ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนรอบอ่าวเป็นไปด้วยดีมาอย่างต่อเนื่อง

แต่มาในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการใช้ประโยชน์อ่าวปัตตานีอย่างไร้ทิศทางและไม่เป็นระบบ อันได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายเรื้อรังมาเป็นระยะเวลานาน ทั้งที่เป็นปัญหาที่เกิดจากการดำเนินนโยบายอย่างไม่มีแบบแผนของภาครัฐ และปัญหาของภาคเอกชน ส่งผลให้ระบบนิเวศและทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งในพื้นที่รอบอ่าวปัตตานีถูกทำลายจนเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วและอยู่ในภาวะวิกฤติ โดยมีสาเหตุมาจากหลากหลายประการด้วยกันเช่น การขยายตัวของชุมชนเมือง การขยายตัวของอุตสาหกรรมต่างๆ บนฝั่งแม่น้ำและบริเวณปากอ่าวปัตตานี การขยายตัวของพื้นที่นาเกลือ การสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลน และสาเหตุสำคัญที่สุดเกิดจากการทำลายแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำดินและแหล่งหญ้าทะเลโดยเรือประมงที่ใช้เครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพในการทำลายสูง เช่นเครื่องมือประมงอวนตาถี่ ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องสูญเสียแหล่งผลิตอาหารเพื่อการยังชีพ

จากสภาพความอุดมสมบูรณ์ที่ลดลงของอ่าวปัตตานี และความต้องการที่จะแสวงหารายได้ในการค้าเงินชีวิตอยู่ ทำให้ชุมชนรอบอ่าวปัตตานีต้องมีการปรับตัวแสวงหาทางเลือก ซึ่งพบว่าชุมชนได้ใช้ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวสามทางเลือกหลักๆด้วยกัน นั่นคือ ประการที่หนึ่งการอพยพไปทำงานยังประเทศเพื่อนบ้าน การเลือกวิธีการนี้แม้ว่าจะเป็นทางเลือกที่ใช้มากที่สุดทางหนึ่งในช่วงที่ผ่านมา แต่

อย่างไรก็ตามปัจจัยต่างๆอาจทำให้ทางเลือกดังกล่าวนี้มีปัญหาในที่สุด เช่น นโยบายทางด้านแรงงานต่างด้าวของประเทศเพื่อนบ้าน ปัญหาสังคม และปัญหาทางด้านความมั่นคงของชาติ **ประการที่สอง**การคงอยู่ในชุมชนแต่เลือกที่จะประกอบอาชีพอื่นๆที่นอกเหนือจากการทำประมง ซึ่งทางเลือกนี้จะเห็นได้ว่ามีไม่มากนัก เนื่องจากการขาดทักษะของสมาชิกในชุมชนในการประกอบอาชีพอื่นๆที่นอกเหนือจากการประมง และ **ประการที่สาม** เป็นทางเลือกที่สมาชิกในชุมชนมุ่งหวังที่จะทำให้เป็นจริงได้คือ การเลือกที่จะคงอาชีพความเป็นชาวประมงพื้นบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิม โดยสมาชิกในชุมชนเลือกวิธีการนี้จึงก่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาต่างๆในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จึงก่อให้เกิดการร่วมมือกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าว

ความพยายามที่จะรักษาฐานอาชีพของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ จึงได้นำไปสู่การร่วมมือกันในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และทรัพยากรชายฝั่งประเภทหนึ่งในอ่าวปัตตานีที่ทีมวิจัยเห็นร่วมกันว่าควรจะต้องรักษาและฟื้นฟูให้อยู่ในสภาพอุดมสมบูรณ์ก็คือ หญ้าทะเล ซึ่งเป็นทรัพยากรสิ่งมีชีวิตชายฝั่ง ที่เป็นองค์ประกอบหลักของแหล่งอาหารและเป็นพื้นฐานของห่วงโซ่อาหารในน้ำแถบชายฝั่ง เป็นแหล่งอาหารโดยตรงสำหรับสัตว์ที่กินพืชเป็นอาหาร เช่น พะยูน เต่าทะเล ปลานกแก้ว ปลากระทุงเหว หอยสังข์ บางชนิด และมีสัตว์ทะเลอีกหลายชนิดที่ใช้หญ้าทะเลที่สลายตัวเป็นเศษชิ้นส่วนเป็นอาหารอีกด้วย สัตว์พวกนี้จะเป็นพวกสัตว์หน้าดินต่างๆ เช่น ไข่เดือนทะเล เป็นต้น นอกจากนี้อินทรีย์สารที่ย่อยสลายเป็นสารอินทรีย์จะเป็นแหล่งสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อพืชสีเขียวอื่นๆ ทั้งสาหร่ายทะเลและแพลงก์ตอนพืช เป็นต้น

นอกจากนี้ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายได้กล่าวว่าหญ้าทะเล เป็นแหล่งหลบซ่อนศัตรูและกำบังคลื่นลมของสัตว์น้ำ เช่น ลูกกุ้ง ลูกปู ลูกปลา หอย ฯลฯ ทั้งนี้เพราะเมื่อชาวประมงพื้นบ้านออกไปทำการประมงและขับเรือผ่านบริเวณแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานีมักจะเกาะขอบเรือ ไม่ใช่เพื่อจะจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก แต่เพื่อเฝ้าสังเกตดูความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ เพราะเมื่อเกาะขอบเรือในช่วงที่ขับเรือผ่านแหล่งหญ้าทะเล ฟองลูกปลานขนาดเล็กมักจะออกมากระโดดแข่งกับเรือของชาวประมงพื้นบ้าน จึงอาจกล่าวได้ว่าชาวประมงพื้นบ้านได้ใช้พื้นที่แหล่งหญ้าทะเลเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมง กล่าวคือหากในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลมีฟองลูกปลานขนาดเล็กออกมากระโดดแข่งกับเรือมากเท่าใด ทรัพยากรประมงที่อยู่ในทะเลที่ไกลออกไปก็จะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเมื่อลูกปลาเหล่านี้เจริญเติบโตก็จะออกสู่ทะเลที่ลึกออกไปมากขึ้นนั่นเอง

อย่างไรก็ตามการคงอยู่หรือความสมบูรณ์ของแหล่งหญ้าทะเลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งเนื่องจากธรรมชาติ ได้แก่ พายุไต้ฝุ่น ดีเปรสชัน คลื่นลม การเปลี่ยนทิศทางของกระแสน้ำ และทั้งจากการ

กระทำของมนุษย์ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการสูญเสียอย่างถาวรหรือต้องใช้เวลายาวนานกว่าจะคืนสู่สภาพเดิม โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จึงมุ่งเป้าที่ กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ที่จะเป็นผู้ดำเนินการทั้งในด้านการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการปฏิบัติการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ในชุมชนพื้นที่เป้าหมาย เพื่อหยุด/ลดสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อหญ้าทะเล โดยใช้รูปแบบวิธีการต่างๆที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นสมาชิกหลากหลายในชุมชนได้ ทั้งนี้ทางทีมวิจัยซึ่งเป็นเด็ก/เยาวชนที่เป็นลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายจะทำหน้าที่เป็นผู้นำเอาเรื่องราวที่เป็นสิ่งดีงามในชุมชนเช่นการอนุรักษ์หญ้าทะเลออกสู่สาธารณะแล้ว ประเด็นที่สำคัญที่สุดอีกประเด็นหนึ่งก็คือการสร้างกระบวนการในการเรียนรู้ให้สมาชิกในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงได้เกิดความตระหนักและมีสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย ดังนั้นผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติการของโครงการวิจัย นอกเหนือจะเกิดผลกับกลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นชาวประมงในรุ่นปัจจุบันแล้ว การดำเนินโครงการศึกษานี้ยังจะเป็นกระบวนการในการสร้าง “เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ”ให้กับชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในอนาคตอีกด้วย

2. คำถามในการวิจัย

2.1 ปัญหาความขัดแย้งในการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี เป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

2.2 แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีควรเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

3.2 เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

3.3 เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

4. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

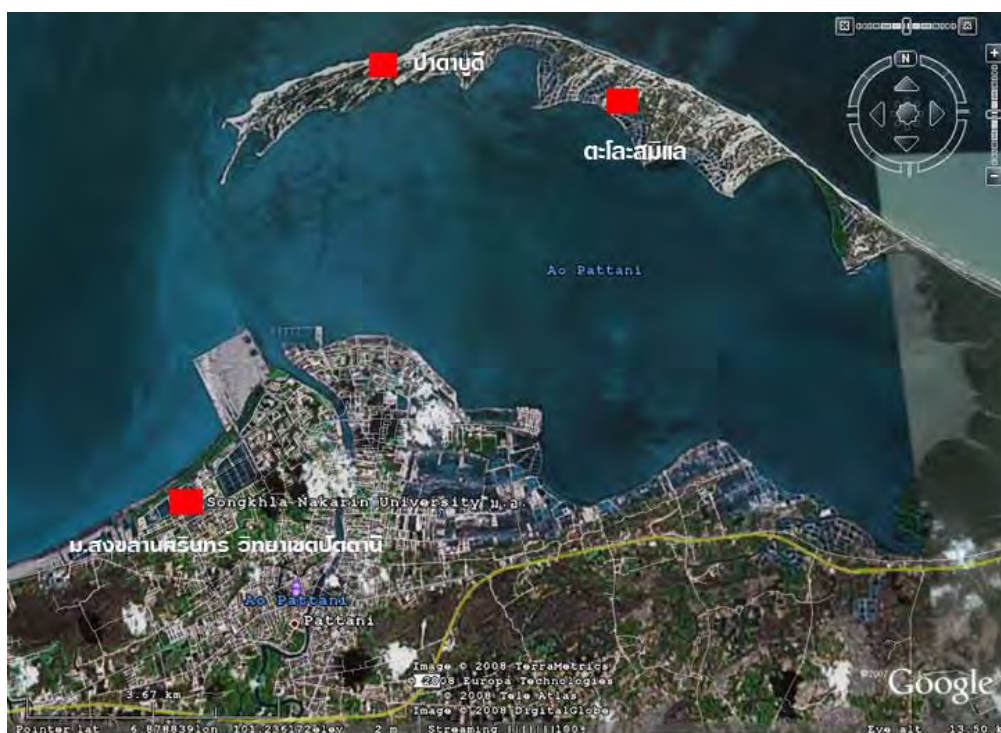
4.1 พื้นที่เป้าหมาย

- ❖ บ้านตะโละสมิแล หมู่ที่ 2 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี
- ❖ บ้านปาตาดูดี หมู่ที่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

4.2 กลุ่มคนเป้าหมาย

- ❖ กลุ่มเยาวชนในพื้นที่เป้าหมาย
- ❖ สมาชิกชาวประมงพื้นบ้านทุกเพศ ทุกวัย ในพื้นที่เป้าหมาย
- ❖ นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

4.3 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่เป้าหมายของโครงการ



แผนที่ที่ 1 : แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายของโครงการ

ภาพโดย : www.SuanBoard.net

5. ระยะเวลาดำเนินโครงการ 1 ปี

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ได้ข้อมูลในประเด็นเรื่องสภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

6.2 ได้ข้อมูลสรุป แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

6.3 กลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเล อ่าวปัตตานีและการสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี กรณีศึกษาบ้านตะโละตมิแล ม.2 และบ้านปาตาบูติ ม.3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี ในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลเรื่องหญ้าทะเล

2.2 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง

2.3 แนวคิดเรื่องการจัดการความขัดแย้ง

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

2.5 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ข้อมูลเรื่องหญ้าทะเล

หญ้าทะเลเป็นทรัพยากรสิ่งมีชีวิตชายฝั่งอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญในปัจจุบัน ทั้งทั้งภาคพื้นอินโด - แปซิฟิก มีความสำคัญ ในการสนับสนุนความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเลและสัตว์น้ำเศรษฐกิจ อันได้แก่ ปลา กุ้ง ปู และหอยหลายชนิด ที่ถูกจับได้จากการทำประมงชายฝั่ง การสำรวจแหล่งหญ้าทะเลในประเทศไทยเริ่มเมื่อ ปี พ.ศ. 2529 จากฝั่งทะเลอันดามัน บริเวณอ่าวพังงา และในปีต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2534 ได้ทำการสำรวจการแพร่กระจายของหญ้าทะเลตลอดแนวชายฝั่งทะเลอันดามัน จากจังหวัด ระนอง ถึงสตูล สำหรับแหล่งหญ้าทะเลบริเวณอ่าวไทยนั้น ก็มีรายงานการศึกษาจากนักวิจัยหลายท่าน ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา แต่ก็ได้ทำการสำรวจรายละเอียดในบางแห่งเท่านั้น โดยเฉพาะอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี บริเวณเกาะพัง และเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำหรับการศึกษาอนุกรมวิธานของหญ้าทะเลในประเทศไทย รายงานการสำรวจหญ้าทะเลเพิ่มเติมพบหญ้าทะเลบางชนิดที่

บริเวณเกาะกระดาด เกาะหมาก ในจังหวัดตราด บริเวณชายฝั่ง จังหวัดระยอง ประจวบคีรีขันธ์ ชลบุรี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี หน้ำทะเลจัดเป็นพืชชั้นสูง ที่มีลักษณะต่างๆ คล้ายคลึงกับหญ้านบกโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นส่วนของลำต้น ใบ ราก และโครงสร้างที่ช่วยในการสืบพันธุ์ อันได้แก่ ดอก และผล หน้ำทะเลจะมีส่วนของลำต้น ที่ทอดไปตามยาวของพื้นดิน และตั้งตรง มีส่วนของข้อ ปล้อง อย่างเห็นได้ชัด ส่วนของลำต้นทอดนอนราบไปตามพื้นดินทั้งบนพื้นดินและอยู่ใต้ดินเรียกว่าไรโซม ทำหน้าที่ชูก้านใบ และเป็นตำแหน่งที่ออกของราก ส่วนรากของหน้ำทะเล ก็ทำหน้าที่เหมือนรากของพืชอื่นๆทั่วไป คือทำหน้าที่ดูดเอาน้ำและแร่ธาตุไปเลี้ยงส่วนต่างๆของลำต้น ช่วยพยุงลำต้น ยึดเหนี่ยวกับส่วนพื้นเอาไว้มิให้หลุดลอยไปกับกระแสน้ำ นอกจากนี้หน้ำทะเลยังมีส่วนของแผ่นใบยาวกว้างสกุล *Holophila* เท่านั้นที่มีแผ่นใบเป็นรูปไข่ หน้ำทะเลมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เพราะมีการสืบพันธุ์ทั้งแบบอาศัยเพศผู้กับเพศเมีย การสืบพันธุ์แบบอาศัยเพศโดยการถ่านละอองเรณูระหว่างอวัยวะสืบพันธุ์เพศผู้กับเพศเมีย จนได้เป็นเมล็ด ส่วนการสืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศโดยการแตกแขนงออกทางด้านข้างลำต้นได้แขนงมากมาย โดยปรากฏการณ์ทั้ง 2 อย่างเกิดขึ้นในน้ำทะเล (วิสุทธิ ธีรสัตยวงศ์, 2545) แหล่งหน้ำทะเลแต่ละแห่งอาจพบจำนวนชนิดของหญ้ำแตกต่างกันออกไป บางแหล่งพบชนิดเดียว บางแหล่งอาจพบหลายๆชนิดรวมกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆที่เหมาะสม ได้แก่ ความลึก ความเค็ม คลื่นลม กระแสน้ำ ชนิดของดิน ความขุ่นของน้ำ การส่องทะลุของแสง และปริมาณสารอินทรีย์ / อนินทรีย์ หน้ำทะเลเจริญเติบโตในเขตร้อนและเขตอบอุ่น ศูนย์กลางที่เป็นแหล่งเกิดของหน้ำทะเล คือ บริเวณเขตอบอุ่นแปซิฟิกเหนือ แอตแลนติกเหนือ ทะเลแคริบเบียน ตะวันออกของแอฟริกา เขตร้อนทางแปซิฟิกตะวันตกและทวีปออสเตรเลีย ทั่วโลกมีหน้ำทะเลขึ้นอยู่ประมาณ 48 ชนิด (สุชาติ บรรจงการ, 2544)

ในประเทศไทยจากการศึกษาของ สมบัติ ภู่วชิรานนท์ (2534) (อ้างถึงใน ; สุชาติ บรรจงการ. 2544 น. 12- 13) พบว่า มีหน้ำทะเล 12 ชนิด อยู่ใน Division Anthophyta , Class Monocotyledoneae, Order Helobiae จำนวน 7 สกุล 12 ชนิด คือ วงศ์ Potamogetonaceae ได้แก่ Halodule , Cymodocea, Ruppia และ Syringodium และ อีก 3 สกุล คือ Enhalus, Thalassia และ Halopila จากวงศ์ Hydrocharitaceae พบได้ใน 3 แหล่ง คือ แหล่งหน้ำทะเลที่อยู่ติดป่าชายเลน แหล่งหน้ำทะเลที่อยู่ตามพื้นทรายชายฝั่งทะเลน้ำตื้น และแหล่งหน้ำทะเลที่อยู่ติดป่าชายเลน เช่น

หญ้าชะเงาใบยาว Tropical eelgrass –Hydrocharitaceae



ภาพที่ 1 : ภาพหญ้าชะเงาใบยาว

ต้นกำเนิดจากเหง้าที่มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.2 -1.5 เซนติเมตร ฝังอยู่ใต้ดิน มีเส้นใยสีดำและเหนียว ซึ่งเป็นส่วนของขอบใบที่ย่อยสลายไป แล้วปกคลุมอยู่รอบรากเหง้า มีรากแข็งแรงงอจำนวนมาก ไม่แตกแขนง เส้นผ่านศูนย์กลางขนาด 3 - 5 มิลลิเมตร มีความยาว 20 เซนติเมตร มีใบ 3 - 5 ใบ ยาว 92 -129 เซนติเมตร กว้าง 1.2 - 1.9 เซนติเมตร ขอบใบหนา ปลายใบมน ใบอ่อนจะมีรอยหยักที่ปลายใบ มีการผสมเกสรที่ผิวน้ำ ขณะน้ำลดดอกเพศเมียจะชูดอก รับละอองเกสรเพศผู้ที่ลอยมาติดกลีบดอก หลังจากได้รับการผสมแล้ว ก้านดอกเพศเมียจะบิดขดเป็นเกลียว และหดสั้นที่บริเวณโคนต้น หรือพันอยู่ที่โคนต้น เมื่อผลมีขนาดใหญ่ขึ้น พบแพร่กระจายจำนวนมากบริเวณหาดทุ่งนางดำ ปากคลองกระ จ.พังงา ซึ่งพื้นที่เป็นทรายปนโคลน มักขึ้นปะปนกับ หญ้าทะเลชนิด *Halophila ovalis*

หญ้าเงาแฉะ Estuarine - grass Hydrocharitaceae



ภาพที่ 2 : ภาพหญ้าเงาแฉะ

เหง้ามียลักษณะพอมยาว มีเส้นผ่านศูนย์กลางสั้นกว่า 1 มิลลิเมตร ข้อมีช่วงห่างกัน 1.2-2.9 เซนติเมตร ก้านใบสั้นและพอม มีความยาว 0.7 - 1.3 เซนติเมตร รากเกิดจากข้อจำนวนหนึ่งเส้นไม่แตกแขนง ยาวประมาณ 3 เซนติเมตร มีเส้นใบ 3 เส้น คือ เส้นใบกลาง ซึ่งมองเห็นได้ชัดเจน ยาวจากโคนใบจรดปลายใบ เส้นขอบใบ 2 เส้น เกิดจากฐาน ของเส้นกลางใบขนานกับขอบใบไปจรดเส้นกลางใบในตำแหน่งต่ำจากปลายใบเล็กน้อย ไม่มีเส้นขวางใบ ผิวใบเรียบ ขอบใบเรียบ มีใบเกล็ด 1 คู่ รองรับที่ฐานใบ โคนใบแผ่กว้าง เป็นกาบหุ้ม พบแพร่กระจายในบริเวณปากคลองคุระ และหาดนางคำ ใกล้เนินทราย และจะโผล่พ้นน้ำขณะน้ำลง มักพบขึ้นเป็นกลุ่มๆ ใกล้กับหญ้าทะเล *Halophila minor*

หญ้าน้ำใส Veinless spoon - grass – Hydrocharitaceae



ภาพที่ 3 : ภาพหญ้าน้ำใส

เหง้ามียลักษณะพอมบาง มีเส้นผ่านศูนย์กลางสั้นกว่า 1 มิลลิเมตร ข้อมีช่วงห่าง 1.2 - 2.7 เซนติเมตร มีราก 1 เส้น เกิดจากข้อแต่ละข้อมี ใบ 2 - 3 ใบ ตัวใบรียาว กว้าง 0.2 - 0.4 เซนติเมตร ยาว 0.5 - 1.2 เซนติเมตร ผิวใบมีขน ทั้งด้านบนและด้านล่าง มีเส้นขวางใบ 6 - 8 คู่ ขอบใบมีรอยหยักเล็กๆ โคนก้านใบแผ่กว้าง มีใบเกล็ดรองรับ 1 คู่ ใบเกล็ดมีขน พบด้านนอกแพร่กระจาย บริเวณเกาะไขใหญ่ ที่ระดับความลึกประมาณ 6 เมตร ขึ้นอยู่บนเนินทรายได้ น้ำ มักจะไม่ขึ้นปนกับหญ้าทะเลชนิดอื่น มีเพียงเล็กน้อยที่ขึ้นปนกับหญ้าทะเลชนิด *Halodule uninervis*

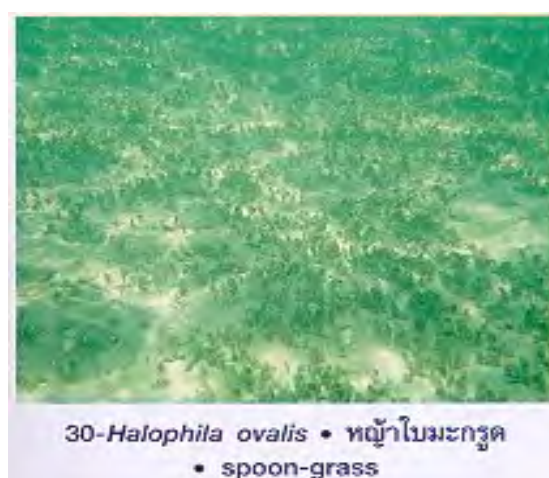
หญ้าใบมะกรูด Small spoon-grass -- Hydrocharitaceae



ภาพที่ 4: ภาพหญ้าใบมะกรูด

ใบมีขนาดเล็ก ดันเกิดจากเหง้าซึ่งมีลักษณะพอมบาง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.8 มิลลิเมตร ข้อมีช่วงห่าง 0.9 - 1.4 เซนติเมตร แต่ละข้อมีราก 1 เส้น และมี ใบ 2 ใบ ก้านใบยาว 0.7 -1.5 เซนติเมตร ตัวใบยาว 0.6 -0.8 เซนติเมตร กว้าง 0.2 - 0.4 มิลลิเมตร ขอบใบเรียบปลายใบมน มีเส้นขวางใบน้อยกว่า 10 คู่ ที่โคนใบมีใบเกล็ดรองรับ 1 คู่ พบแพร่กระจายบริเวณหาดทุ่งนางดำ ขึ้นเป็นกลุ่มบริเวณเนินทรายใกล้กับหญ้า *Halophila beccarii* ขณะน้ำลงจะโผล่พ้นน้ำประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังพบในบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไขใหญ่ บนบริเวณเนินทรายได้น้ำที่ระดับความลึก 2 - 3 เมตร

หญ้าใบมะกรูด Spoon-grass --Hydrocharitaceae



ภาพที่ 5: หญ้าใบมะกรูด

ส่วนเหง้าและต้นมีลักษณะอวบและโต มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 - 1 มิลลิเมตร มีช่วงห่างระหว่าง ข้อ 1.1 - 4.3 เซนติเมตร แต่ละข้อมี ใบ 2 ใบ และราก 1 เส้น ไม่แตกแขนงก้านใบมีลักษณะอวบโต ยาวประมาณ 1.4 - 5.6 เซนติเมตร ใบมีรูปร่างรี รูปไข่ สีเขียวอมเหลืองถึงสีเขียวเข้ม มีความยาว 0.8 - 2.5 เซนติเมตร กว้าง 0.4 - 1.2 เซนติเมตร ปลายใบกลมมนขอบใบเรียบ มีเส้นกลางใบเห็นได้ชัดเจน จำนวนหนึ่งเส้นแบ่งแยกออกจากเส้นกลางใบ จำนวนมากกว่า 12 คู่ ปลายจะไปจรดเส้นขอบใบ ที่โคนก้านใบจะมีเกล็ดคู่ 1 คู่ หญาทะเลชนิดนี้ มีลักษณะอวบน้ำและเปราะง่าย พบแพร่กระจายบริเวณปากคลองคุระ หาดทุ่งนาคำ เกาะไขใหญ่ และเกาะลูกกำตก พบขึ้นเป็นกลุ่มเพียงชนิดเดียวหรือขึ้นปะปนกับหญ้านชนิด *Halodule pinifolia* , *Cymodocea serrulata* หรือ *Halodule uninervis* ในช่วงน้ำลงหญ้านทะเลชนิดนี้จะโผล่พ้นน้ำ ผึ่งแห้งประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง พบมีการแพร่กระจายในบริเวณเขตน้ำขึ้นน้ำลงไปจนถึงระดับความลึก 6 เมตร

หญ้าเต้า, หญ้าชะเงาเต้า dugong grass -- Hydrocharitaceae



ภาพที่ 6: ภาพหญ้าเต้า, หญ้าชะเงาเต้า

ต้นกำเนิดเหง้าที่มีลักษณะแข็งแรง มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 - 4 มิลลิเมตร มีใบ 2 - 3 ใบ ลำต้น สั้น ใบ มีความยาว 3.0 - 9.0 เซนติเมตร ส่วนล่างเป็นกาบใบ ใบไม่มีสี มีความยาวประมาณ 2.0 - 3.0 เซนติเมตร ตัวใบสีเขียวเข้มยาว 1.0 - 6.0 เซนติเมตร กว้าง 0.6 - 0.8 เซนติเมตร มีเส้นใบเรียงขนานตามความยาวใบจำนวน 9 - 12 เส้น เห็นเส้น ใบชัดเจน ระหว่างเส้นใบจะมีเส้นขวางเชื่อมเป็นระยะ ปลายใบมีลักษณะมน มีรอยหยักเมื่อใบแก่ ส่วนตัวใบจะเน่าเปื่อย คงเหลือแต่ส่วนที่เป็นกาบใบหุ้มต้นซ้อนกันเป็นชั้นๆ มีการแพร่กระจายในบริเวณอ่าวเขาควาย เกาะลูกกำตกเพียงเล็กน้อย ประมาณ 1 - 2 เซนติเมตร นอกจากนี้ยังมีการแพร่กระจายที่

เกาะไขใหญ่ ทางทิศใต้ระหว่างแนวปะการังและชายฝั่ง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีพื้นเป็นซากปะการัง ระดับน้ำตื้น มีความลึก 0.5 เมตร ขณะน้ำลง

หญ้าทะเลใบสั้น Toothed seagrass--Cymodoceaceae



ภาพที่ 7: ภาพหญ้าทะเลใบสั้น

ต้นตั้งตรงเกิดจากเหง้าแข็งแรง ซึ่งมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 - 2.5 มิลลิเมตร มีช่วงห่างระหว่างข้อ 3.2 - 7.1 เซนติเมตร ต้นสูง 4.6 - 26.0 เซนติเมตร แต่ละต้นมีใบ 2-4 ใบ ใบมีสีเขียวเข้ม กาบใบยาว 1.2 - 3.7 เซนติเมตร ตัวใบยาว 3.2 - 22.5 เซนติเมตร กว้าง 0.5 - 0.8 เซนติเมตร ปลายใบมนมีรอยหยักเล็กๆ ขอบใบด้านข้าง ตอนล่างเรียบ เห็นเส้นกลางใบได้ชัดเจน มีเส้นขนานจำนวน 15 - 17 เส้น ที่ส่วนต้นจะมีรอยแผลเกิดเป็นวงรอบซึ่งเกิดจากการหลุดร่วงของใบแก่ รากเกิดจากบริเวณส่วนล่างของข้อแต่ละต้นมีราก 15 - 17 เส้น แตกแขนงได้ พบแพร่กระจายในบริเวณ หาดทุ่งนางดำ เกาะลูกกำตก และเกาะไขใหญ่ ขณะน้ำลงหญ้าทะเลชนิดนี้จะโผล่พ้นน้ำเป็นเวลา 2 - 3 ชั่วโมง และมีการแพร่กระจายไปจนถึงระดับความลึก 6 เมตร มักขึ้นเป็นกลุ่มไม่ปะปนกับหญ้าทะเลชนิดอื่น ขึ้นปนกับหญ้าทะเลชนิด *Halophila ovalis* และ *Halodule uninervis* ในบางบริเวณ

หญ้าผมนาง Fiber-strand grass—Cymodoceaceae



ภาพที่ 8: ภาพหญ้าผมนาง

ต้นตั้งตรงเกิดจากเหง้า มีลักษณะพอมบาง มีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่เกิน 1 มิลลิเมตร ช่วงระหว่างเหง้ายาว 1.2 - 3.6 เซนติเมตร รากไม่แตกแขนงเกิดจากข้อ มี 2 - 4 เส้น ต่อข้อ แต่ละต้น มีใบ 2 - 3 ใบ ใบเรียวยาวเล็ก พอมยาว ส่วนล่างเป็นกาบใบมีความยาว 1.2 - 2.8 เซนติเมตร แผ่นใบยาว 5.6 - 23.0 เซนติเมตร กว้างประมาณ 0.6 มิลลิเมตร ปลายใบมนแบบ obtuse มีรอยหยักเป็นฟันเลื่อย (serration) ขอบใบเรียบ เห็นเส้นกลางใบได้อย่างชัดเจนบริเวณปลาย ใบไม่พบดอกและผลในช่วงที่ทำการสำรวจ พบแพร่กระจายบริเวณหาดทุ่งนางคำ และเกาะลูกกำตก ที่ระดับความลึก 1-3 เมตร ที่หาดทุ่งนางคำ หญ้าทะเลชนิดนี้จะขึ้นปะปนกับหญ้าทะเลชนิด *Halophila ovalis*

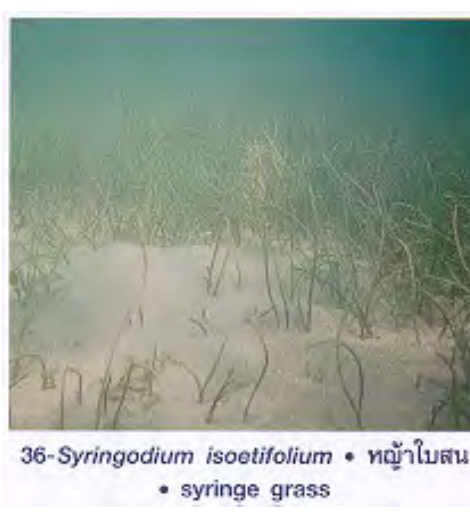
หญ้าชะเงาใบสั้น, หญ้าชะเงาเขียวปลายใบแฉก fiber-strand grass – Cymodoceaceae



ภาพที่ 9: ภาพหญ้าชะเงาใบสั้น
, หญ้าชะเงาเขียวปลายใบแฉก

ต้นตั้งตรงเกิดจากเหง้าที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางยาว 0.6 - 1.2 มิลลิเมตร ช่วงระหว่างเหง้ายาว 1.4 - 4.7 เซนติเมตร รากเกิดจากเหง้ามีจำนวน 4 - 10 เส้น ลำต้นสั้น ที่ส่วนต้นจะเห็นรอยซึ่งเกิดจากการหลุดร่วงของใบ มี ใบ 2 - 3 ใบ สีเขียวเข้ม กาบใบยาว 1.0 - 3.0 เซนติเมตร แผ่นใบยาว 2.7 - 11.6 เซนติเมตร กว้าง 2.0 - 3.0 มิลลิเมตร ส่วนโคนใบจะแคบ ขอบใบเรียบปลายใบจะแบ่งออกเป็น 3 ตอน (tridentate) เห็นเส้นกลางใบได้อย่างชัดเจน มีเส้นขอบใบข้างละ 2 เส้น พบแพร่กระจายบริเวณหาดทุ่งนางดำ เกาะลูกกำตก และเกาะไขใหญ่ เมื่อน้ำลงหญ้าทะเลชนิดนี้จะโผล่พ้นน้ำเป็นเวลา 2 - 3 ชั่วโมง และมีการแพร่กระจายไปจนถึงระดับน้ำทะเลลึก 6 เมตร มักโผล่ขึ้นเป็นกลุ่มไม่ปะปนกับหญ้าทะเลชนิดอื่น บางแห่งพบปะปนกับ หญ้าทะเลชนิด *Halophila ovalis*, *Halophila decipiens* หรือ *Syringodium isoetifolium*

หญ้าใบสน Syringe grass—Cymodoceaceae



ภาพที่ 10: ภาพหญ้าใบสน

ต้นตั้งตรงเกิดจากเหง้าซึ่งมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางยาว 1.5 - 2.0 มิลลิเมตร ระยะระหว่างข้อ 1.5 - 3.3 เซนติเมตร รากเกิดจากข้อ 2 - 5 เส้น ต้นสูง 8.5 - 34.0 เซนติเมตร แต่ละต้นมีใบ 1 - 3 ใบ ส่วนกาบใบยาว 1.8 - 2.7 เซนติเมตร ใบมีลักษณะกลม ทรงกระบอก อวบน้ำ เปราะและหักง่าย แผ่นใบยาว 5.0 - 31.0 เซนติเมตร มีเส้นผ่านศูนย์กลางยาว 1.0 - 1.5 มิลลิเมตร แพร่กระจายที่หาดทุ่งนางดำ และเกาะลูกกำตก พบที่ระดับความลึก 1 - 5 เมตร อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่ขึ้นปะปนกับหญ้าทะเลชนิดอื่น (จักรี สุพันธุ์วิช, 2544)

การแพร่กระจายของหญ้าทะเล

หญ้าทะเลเป็นพืชที่แพร่กระจายอยู่ได้ทั่วไปในเขตนํ้าตื้น บริเวณชายฝั่งที่มีนํ้าท่วมตลอด หรือบริเวณที่แสงสว่างส่องถึง จนถึงความลึกไม่เกิน 3 เมตร อาศัยอยู่ได้ตั้งแต่บริเวณนํ้ากร่อย หรือปากแม่นํ้า จนถึงแนวปะการัง ตามพื้นที่ท้องทะเลที่มีลักษณะดินเป็นโคลนละเอียดทรายปนเลน ทรายปนซากปะการัง จนถึงทรายหยาบ หญ้าทะเลส่วนใหญ่จึงแพร่กระจายได้มากชนิดในเขตร้อน หญ้าทะเลที่อยู่ในครอบครัวไฮโดรคาร์ตาซีอี ทุกสกุลทุกชนิดจะพบในเขตร้อน แต่ในครอบครัวโปดาโมจิโดนาซีอี มีเพียงสกุล *Zostera* และสกุล *phyllospadix* เท่านั้นที่เป็นชนิดที่ขึ้นอยู่ในเขตอบอุ่น ส่วนสกุล *posidonia* จะกระจายอยู่ในเขตที่ต่ำจากเขตอบอุ่นจนถึงบริเวณที่ถัดไปจากเขตร้อนเล็กน้อย โดยเฉพาะในทวีปออสเตรเลีย จนเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายของหญ้าทะเลมากที่สุดในโลก จากการรวบรวมรายชื่อชนิดพันธุ์ของหญ้าทะเล พบว่ามีถึง 30 ชนิด คิดเป็น 50% ของหญ้าทะเลที่พบทั้งหมดในโลก และพบว่าตลอดแนวชายฝั่งทวีปตั้งแต่เขตร้อนทางตอนเหนือถึงเขตอบอุ่นทางตอนใต้ของทวีป โดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของออสเตรเลีย ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 20,000 ตารางกิโลเมตร สามารถพบหญ้าทะเลได้ถึง 27 ชนิดด้วยกัน การแพร่กระจายของหญ้าทะเล ในประเทศไทย ทั้งทางฝั่งอันดามันและอ่าวไทย ปัจจุบันพบ 7 สกุล 12 ชนิด (วิสุทธิ์ ธีรสัตยวงศ์, 2545)

ประโยชน์ของหญ้าทะเล

หญ้าทะเลเป็นองค์ประกอบหลักของแหล่งอาหาร และเป็นพื้นฐานของห่วงโซ่อาหารในนํ้าแถบชายฝั่งเป็นแหล่งอาหารโดยตรงสำหรับสัตว์ที่กินพืชเป็นอาหาร ประโยชน์ของหญ้าทะเลต่อมนุษย์มีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงมนุษย์สามารถนำหญ้าทะเลมาเป็นอาหาร เช่น ชาวพื้นเมืองในปาปัวนิวกินี จะกินผล *Enhalus* เป็นอาหาร ส่วนเส้นใยสีดำของเส้นขอบใบของ *Enhalus* ซึ่งมีความเหนียวสามารถนำมาสานเป็นตาข่ายใส่ปลา ในทางอ้อมหญ้าทะเลเป็นแหล่งอาหาร แหล่งพลังงาน สำหรับระบบนิเวศ ในทะเลประโยชน์ของหญ้าทะเลมีดังนี้

1. หญ้าทะเลเป็นอาหารของสัตว์น้ำ หลายชนิดในบริเวณชายฝั่งทะเล เช่น ตัวพะยูน เต่าทะเล ปลานกแก้ว ปลากระทุงเหว หอยสังข์ บางชนิด แม้ว่าจะมีสิ่งมีชีวิตน้อยที่กินหญ้าทะเลเป็นอาหารโดยตรง แต่ก็มีสัตว์ทะเลหลายชนิดที่ใช้หญ้าทะเลที่สลายตัวเป็นเศษชิ้นส่วนเป็นอาหาร สัตว์พวกนี้จะเป็นพวกสัตว์หน้าดินต่างๆ เช่น ไส้เดือนทะเล เป็นต้น

2. อินทรีย์สารที่ย่อยสลายที่ค่อยสลายเป็นสารอินทรีย์จะเป็นแหล่งสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อพืชสีเขียวอื่นๆ ทั้งสาหร่ายทะเลและแพลงก์ตอนพืช

3. เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์บางชนิดที่ใช้ใบของหญ้าทะเลเป็นที่ยึดเกาะซึ่งเรียกพืชเหล่านี้ว่า อีพีไฟท์ เช่น พวกสาหร่ายสีน้ำเงินแกมเขียว เป็นต้น ซึ่งพืชเหล่านี้ให้ผลผลิตในรูปมวลชีวภาพในระดับที่ใกล้เคียงกับหญ้าทะเลซึ่งเท่ากับเป็นผู้ผลิตรายสำคัญของระบบ นิเวศของหญ้าทะเลอีกส่วนหนึ่ง

4. หญ้าทะเลเป็นแหล่งหลบซ่อนศัตรูและกำบังคลื่นลมของสัตว์น้ำ เช่น ลูกกุ้ง ลูกปู ลูกปลา หอย เป็นต้น

5. ประชาคมของหญ้าทะเลที่ขึ้นอย่างแน่นหนา สามารถที่จะดักตะกอน โดยพบว่าหญ้าทะเล มีประสิทธิภาพสูงสุดในการดักตะกอน

6. ประชาคมหญ้าทะเล ช่วยลดความรุนแรงของกระแสน้ำและคลื่นลม

7. รากและลำต้นของหญ้าทะเลจะยึดเกาะดินไว้ ไม่ให้ดินบริเวณนั้นถูกพัดพาไปกับกระแสน้ำ ทำให้พื้นดินบริเวณนั้นหนาขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดมีการหมุนเวียนของสิ่งมีชีวิตอันเป็นผลดีต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จากการสำรวจพบว่า สัตว์ไม่กระดูกสันหลังมากถึง 364 ชนิด ที่มีความเป็นอยู่ผูกพันอยู่กับระบบนิเวศของหญ้าทะเล

8. ผลผลิตเบื้องต้นจากการสังเคราะห์แสงของหญ้าทะเลมีค่าสูงมาก เป็นผลต่ออัตราการเจริญเติบโต และการขยายพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ในระบบนิเวศโดยรวม

9. มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากหญ้าทะเลโดยตรงได้นอกเหนือจากใช้เป็นอาหารแล้ว คือ ใช้หญ้าทะเลเป็นปุ๋ยพืชสด อาหารสัตว์และสกัดสารเคมีบางชนิด ได้ เช่น แทนนิน เป็นต้น

ในแง่ความสมบูรณ์ของแหล่งหญ้าทะเล ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งหากิน แหล่งอนุบาลหรือหลบซ่อนศัตรูของทรัพยากรสัตว์น้ำนั้น สามารถจะพิจารณาจากความชุกชุม ปริมาณหรือชนิดของสัตว์น้ำในแหล่งหญ้าทะเลนั้นๆ จากการศึกษาของสมชาย สาธมนัสพันธุ์ (2532) (อ้างถึงใน; สุชาติ บรรจงการ .2544) ซึ่งศึกษาชนิดและความชุกชุมของปลาที่พบในแหล่งหญ้าทะเล บริเวณอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี พบว่ามีปลา 2 ชนิด ที่พบในแหล่งหญ้าแห่งนี้ คือ

1. ปลาที่พบได้ทั้งสองฤดูกาล (ฤดูฝนและฤดูหนาว) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปลาที่ไม่ค่อยมีความทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ ปลาปากแตร ปลาปักเป้า ปลาหนวดพราหมณ์ ปลาจรวด ปลาข้างลาย ปลาสลิดหินจุดขาว และปลาบู๋

2. ปลาที่พบเพียงบางฤดู ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปลาที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ได้แก่

ปลาที่พบเฉพาะในฤดูฝน ได้แก่ ปลาหลังเขียว ปลาหัวแข็ง ปลาเห็ดโคน ปลาข้าวเม่า และปลาเป็น เป็นต้น

ปลาที่พบในฤดูหนาว ได้แก่ ปลากระพงแดง ปลาหมูสี ปลาสลิดหินแขก ปลาลิ้นความจูด และปลานกขุนทอง เป็นต้น อนึ่ง ปลาที่พบทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เป็นปลาที่อยู่ในระยะ juvenile

นอกจากนี้ สมบัติ กุวัชรานนท์ (2531) (อ้างถึงใน; สุชาติ บรรจงการ .2544) ยังพบว่า มีสัตว์ในแนวหญ้าทะเลหลายชนิดที่พบในแหล่งหญ้าทะเลบริเวณอ่างพังงา ชายฝั่งทะเลอันดามัน กลุ่มที่พบมาก ได้แก่ พวงหอยฝ้ายเดี่ยวและหอยสองฝ้าย กลุ่มครัสเตเชียน และกลุ่มปลิงทะเลและปลาดาว

การคงอยู่หรือความสมบูรณ์ของแหล่งหญ้าทะเลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากธรรมชาติ ได้แก่ พายุไต้ฝุ่น คลื่นลม และการเปลี่ยนทิศทางของกระแสน้ำ นอกจากนี้การกระทำของมนุษย์ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการสูญเสียอย่างถาวร หรือต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าจะคืนสู่สภาพเดิม ได้แก่ การทำเหมืองแร่ในทะเล การปล่อยน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่างๆ การทำประมงชายฝั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อวนรุน อวนลาก อีกทั้งการตัดไม้ทำลายป่าและกิจกรรมพัฒนาชายฝั่งก็เป็นสาเหตุทำให้แหล่งหญ้าทะเลเสื่อมโทรมเช่นกัน

พืชอิงอาศัยบนหญ้าทะเล

คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ , 2537 กล่าวว่า พืชอิงอาศัยบนหญ้าทะเลมี 3 ชนิด เป็นสาหร่ายขนาดเล็ก ทั้งสาหร่ายเซลล์เดี่ยวและเป็นสายแบบแตกแขนง แต่ส่วนใหญ่เป็นสาหร่ายเซลล์เดี่ยวขนาดเล็กพวกไดอะตอม อาจเป็นไปได้ว่าหญ้าทะเลเหล่านี้มีใบขนาดเล็ก พืชที่มาเกาะจึงเป็นพวกที่มีขนาดเล็กตามไปด้วย

สถานภาพของแหล่งหญ้าทะเล

คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ , 2537 ได้ศึกษาแหล่งหญ้าทะเลในประเทศไทย พบว่า สามารถแบ่งประเภทแหล่งหญ้าทะเลออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- แหล่งหญ้าทะเลที่อยู่ติดป่าชายเลน
- แหล่งหญ้าทะเลที่อยู่ตามพื้นทรายหรือตามชายฝั่งทะเลน้ำตื้น
- แหล่งหญ้าทะเลที่อยู่ติดแนวปะการัง

สถานภาพของแหล่งหญ้าทะเล ฝั่งอ่าวไทย โดยทั่วไปยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ มีเพียงบางแห่งเท่านั้น โดยเฉพาะบริเวณอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี ที่มีการพัฒนาการประมงชายฝั่งกันมาก ไม่เพียงแต่ป่าชายเลนจะถูกทำลาย ผลจากตะกอนและน้ำเสียที่ถูกปล่อยจากนาุ้งลงสู่ทะเลอย่างไม่มีการควบคุม มีผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในระบบนิเวศหญ้าทะเลอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะมีรายงานพบว่า ลูกปลากะรังมีจำนวนลดลงอย่างมาก และยังพบมีการทำการประมงอวนรุน ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่มีผลกระทบต่อแหล่ง

หญ้าทะเลโดยตรงด้วยเช่นกัน แหล่งหญ้าทะเลบริเวณอื่นในฝั่งอ่าวไทย ยังไม่มีผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

สถานภาพของแหล่งหญ้าทะเล ทางฝั่งทะเลอันดามัน จากแหล่งหญ้าทะเล 25 แห่ง พบว่า 40 % ของแหล่งหญ้าทะเล ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ประมาณ 30 % อยู่ในสภาพค่อนข้างดี และที่เหลืออยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ซึ่งเกิดจาก ผลกระทบต่างๆ จากกิจกรรมของมนุษย์ ได้แก่

- การพัฒนาชายฝั่งทะเลที่มีผลก่อให้เกิดตะกอน และน้ำเสียตามชายฝั่งทะเล เช่น การทำเหมืองแร่ การตัดถนน โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนบ้านเรือน และการทำนาเกลือ
- การทำประมง ที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่แหล่งหญ้าทะเลและสัตว์ทะเล อย่างเช่น เรืออวนลากขนาดเล็ก เรืออวนรุน เรืออวนทับตลิ่งขนาดใหญ่ ที่ทำการประมงในแหล่งหญ้าทะเล เป็นต้น

สภาพปัญหาของแหล่งหญ้าทะเล

สมบัติ ภูวชิรานนท์ (2531) (อ้างถึงใน; สุชาติ บรรจงกร .2544) กล่าวว่า เนื่องจากทางชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนมีการพัฒนาอุตสาหกรรมหลายประเภท และการทำนาเกลือกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัด ทำให้สภาพชายฝั่งเสื่อมโทรม แหล่งหญ้าทะเลหลายแห่งถูกทำลาย หากไม่ควบคุมดูแลอาจสูญเสียแหล่งหญ้าทะเลไปได้ โดยเฉพาะที่อ่าวคุ้งกระเบนซึ่งมีการระบายน้ำทิ้งจากนาเกลือที่มีอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณใกล้เคียง

อ่าวไทยฝั่งตะวันตก โดยเฉพาะที่เกาะสมุย เกาะพะงัน และเกาะมัดหลั่ง ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว หญ้าทะเลในบริเวณอ่าวปัตตานีได้รับผลกระทบจากการทำการประมงด้วยอวนรุน และอวนลาก และน้ำทิ้งจากการทำนาเกลือ

ส่วนทางอันดามันพบว่าแหล่งหญ้าทะเลในหลายพื้นที่ถูกทำลายและมีสภาพเสื่อมโทรม สาเหตุจากการทำการประมงอวนรุน อวนลาก และอวนทับตลิ่ง และน้ำทิ้งจากการทำนาเกลือรวมทั้งการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่ง

ตารางที่ 1: ตารางสรุปสภาพปัญหาของแหล่งหญ้าทะเลในประเทศไทย

พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพ ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
จังหวัดชลบุรี			
- เกาะคราม อ.สัตหีบ	อุดมสมบูรณ์ อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของ กองทัพเรือ	ไม่มีปัญหา	ควบคุมความอุดมสมบูรณ์ได้ เพราะกองทัพเรือให้ความดูแล ทางอ้อม
จังหวัดระยอง			
- หมู่บ้านอ่าว มะขามป้อม ถึงปากน้ำประแสร์	มีแนวโน้มจะเสื่อมโทรมลง เนื่องจากมี ชุมชนหมู่บ้านตลาดดอนบน ซึ่งเป็นชุมชน หนาแน่นตั้งอยู่	ปัญหา ปานกลาง	จัดการน้ำเสียชุมชน พร้อมให้ ท้องถิ่นร่วมดูแลรักษาแหล่ง หญ้าทะเล
- ปากคลองหัวหิน	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ และอยู่ใกล้ชุมชนที่มี ความหนาแน่นเบาบาง มีการเพาะเลี้ยง ชายฝั่ง ได้แก่นากุ้ง หอยนางรม	ปัญหาน้อย	ควบคุมน้ำเสียจากแหล่ง เพาะเลี้ยงชายฝั่ง
จังหวัดจันทบุรี			
- ปากน้ำพังราด อ.ท่า ใหม่	อุดมสมบูรณ์ดี บริเวณใกล้เคียงเป็นป่าชาย เลน และ ชุมชนเบาบาง	ปัญหาน้อย	ควบคุมการเก็บหญ้าทะเลเพื่อ การค้า และกิจกรรมการใช้ ประโยชน์อื่น
- อ่าวคุ้งกระเบน	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มที่จะ เสื่อมโทรมลงหากไม่มีการควบคุมการ ระบายน้ำทิ้งจากนาุ้งที่อยู่บริเวณใกล้เคียง	ปัญหาน้อย	ควรมีการควบคุมการระบาย น้ำทิ้ง เพื่อคงสภาพเดิมไว้ อย่างเคร่งครัด
จังหวัดตราด			
- ระหว่างเขาล้านถึง แหลมกลัด	แหล่งหญ้าทะเลขนาดเล็ก ขึ้นปะปนกับ สาหร่าย และลักษณะพื้นที่เป็นอ่าวเปิด หญ้า ทะเลจึงแปรผันตามฤดูกาล	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพ เดิมไว้

พื้นที่แหล่งหญาทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
- อ่าวไม้รุค	อ่าวมีลักษณะกึ่งเปิด หญาทะเลจึงแปรผันตามฤดูกาล	ปัญหาน้อย	ควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- แหลมธรรมชาติ ต.คลองใหญ่ อ.แหลม งอบ	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมภายนอก เพราะอยู่ในความดูแลของกองทัพเรือ	ไม่มีปัญหา	ควบคุมความอุดมสมบูรณ์ได้ เพราะกองทัพเรือให้ความสำคัญทางอ้อม
- เกาะกระดาด	อุดมสมบูรณ์ ไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมต่างๆ เพราะอยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคล	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- เกาะกูค	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรมเพราะมีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ใกล้เคียง	ปัญหาน้อย	ควบคุมกิจกรรมการพัฒนาในบริเวณใกล้เคียง
จังหวัดเพชรบุรี			
- สวนป่าชายเลน หูลกระหม่อม	-	-	-
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์			
- อ่าวมะนาว	อุดมสมบูรณ์ดี เนื่องจากการไม่มีการดำเนินกิจกรรมใดๆ ในบริเวณใกล้เคียง และอยู่ในความดูแลของกองทัพอากาศ	ไม่มีปัญหา	คงความอุดมสมบูรณ์ได้ เพราะกองทัพอากาศให้ความสำคัญทางอ้อม
จังหวัดชุมพร			
- อ่าวเมา อ.ปะทิว	แหล่งหญาทะเลขนาดเล็ก	ปัญหาน้อย	-
จังหวัดสุราษฎร์ธานี			
- บ้านหัวถนน เกาะสมุย	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรมได้ เพราะว่ามีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ใกล้เคียง	ปัญหาน้อย	ควบคุมกิจกรรมการพัฒนาในบริเวณใกล้เคียง

พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
- แหลมโจรคร่ำ แหลมหินคม อ่าวแหลมใหญ่ ช่องว่างระหว่างเกาะ สมุยกับเกาะมดหลัง	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มน้ำที่จะเสื่อมโทรมได้ เพราะว่ามีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ใกล้เคียง	ปัญหาน้อย	ควบคุมกิจกรรมการพัฒนาในบริเวณใกล้เคียง
- เกาะพัง	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มน้ำที่จะเสื่อมโทรมได้	ปัญหาน้อย	ควบคุมกิจกรรมการพัฒนาในบริเวณใกล้เคียง
- ปากน้ำกระแต	แหล่งหญ้าทะเลถูกทำลายสูญสิ้นไปแล้ว	-	-
จังหวัดนครศรีธรรมราช			
- ปากน้ำนคร	เป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดเล็ก มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- เกาะท่าไร่	เป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดเล็ก มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
จังหวัดสงขลา			
- หาดทรายแก้ว	ค่อนข้างเสื่อมโทรม มีปริมาณน้อย และมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- ต.เกาะหมาก	เป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดเล็ก มีปริมาณน้อย และมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- แหลมจาก	เป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดเล็ก มีปริมาณน้อย และมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- บ้านบางโหนด ต.คูเต่า	เป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดเล็ก มีปริมาณน้อย และมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
จังหวัดปัตตานี			
- อ่าวปัตตานี	มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีกิจกรรมใดๆ ที่คุกคามแหล่งหญ้าทะเล และสภาพธรรมชาติของอ่าวเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของหญ้าทะเล	ไม่มีปัญหา	แหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ ซึ่งได้รับผลกระทบจากภายนอกน้อย ควรดำรงสภาพเดิมไว้

พื้นที่แหล่งห้วยทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพ ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
- คลองท่าขามู	เป็นแหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก ความหนาแน่นเบาบาง	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- หาดชลาลัย	เป็นแหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก ความหนาแน่นเบาบาง	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
จังหวัดระนอง			
- เกาะกำใหญ่	มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแหลมสน	ไม่มีปัญหา	ได้รับผลกระทบจากภายนอกน้อย ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- เกาะช้าง	อุดมสมบูรณ์ปานกลาง แม้จะไม่ถูกคุกคามจากกิจกรรมภายนอก เนื่องจากพื้นดินเป็นโคลนปนทราย	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- เกาะพะยাম	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ พบแหล่งห้วยทะเลเป็นหย่อมๆ ไม่มีกิจกรรมภายนอกมารบกวน	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- บ้านบางจาก	มีปริมาณน้อย และเสื่อมโทรมจากการทำการประมง	ไม่มีปัญหา	ควบคุมกิจกรรมการประมงเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
จังหวัดพังงา			
- หาดสนงาม บ้านทับละมุ	อุดมสมบูรณ์ดี มีห้วยทะเล 6 ชนิด ขึ้นปะปนกัน ไม่มีกิจกรรมภายนอกมารบกวน และอยู่ในความดูแลของกองทัพเรือ	ไม่มีปัญหา	แหล่งห้วยทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- หาดเขาหน้ายักษ์ บ้านทับละมุ	อุดมสมบูรณ์ดี มีห้วยทะเล 7 ชนิด ขึ้นปะปนกัน ไม่มีกิจกรรมภายนอกมารบกวน	ไม่มีปัญหา	แหล่งห้วยทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- แหลมหาด เกาะยาวใหญ่	อุดมสมบูรณ์ดีมากถูกรบกวนจากกิจกรรมประมงพื้นบ้าน	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้

พื้นที่แหล่งห้วยทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
- แหยมปะการัง	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีการแพร่กระจายอยู่ทั่วไป ไม่หนาแน่น	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- เกาะผ้า	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ พบทั่วไปตามแนวชายฝั่งน้ำตื้น	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- เกาะพระทอง	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แพร่กระจายอยู่ทั่วไปตามแนวชายฝั่งน้ำตื้น	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- อ่าวพังงา	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ พบกระจายเป็นหย่อมเล็กๆ	ปัญหาน้อย	หากมีการควบคุมการทำประมงจะคงสภาพเดิมไว้ได้
จังหวัดกระบี่			
- บ้านท่าเลน	อุดมสมบูรณ์ดี มีห้วยทะเลขึ้นหนาแน่น ไม่มีกิจกรรมภายนอกมารบกวน	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- บ้านเขาทองใต้	อุดมสมบูรณ์ดี มีห้วยทะเลขึ้นหนาแน่น	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- บ้านหลุมถ่าน	อุดมสมบูรณ์ดี มีห้วยทะเลขึ้นหนาแน่น ไม่มีกิจกรรมภายนอกมารบกวน	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- อ่าวนาง	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ พบกระจายอยู่เป็นหย่อมๆ มีน้ำทิ้งจากชุมชนระบายลงสู่อ่าวนาง	ปัญหาน้อย	ควรมีการจัดการน้ำเสียจากชุมชน
- เกาะจำ/เกาะศรีบอยา	อุดมสมบูรณ์ดี พบห้วยทะเลทุกชนิดที่พบในจังหวัดกระบี่ ยังไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมภายนอก	ไม่มีปัญหา	แหล่งห้วยทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- เกาะแล้ง/เกาะต๋อ	อุดมสมบูรณ์ แหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้

พื้นที่แหล่งหญาทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
จังหวัดภูเก็ต			
- บ้านป่าคลอก	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ แต่มีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรมลงเนื่องจากการระบายน้ำทิ้งจากชุมชน ผ่านคลองบางโรง คลองบางแบ และคลองบางทราย ลงทะเล	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้ โดยการจัดการน้ำเสีย
- หาดในยาง	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติในยาง	ไม่มีปัญหา	ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎระเบียบของอุทยานแห่งชาติ
- อ่าวมะขาม	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ถูกรบกวนจากน้ำทิ้งชุมชน	ปัญหাপานกลาง	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้ โดยการจัดการน้ำเสีย
- บ้านพบพระ	แหล่งหญาทะเลขนาดเล็ก	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- บ้านปากคลองหยัด	แหล่งหญาทะเลขนาดเล็ก	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
- ท่าฉัตรไชย	แหล่งหญาทะเลขนาดเล็ก มีความสำคัญน้อย	ปัญหาน้อย	ไม่มีนัยสำคัญที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา
- อ่าวฉลอง	แหล่งหญาทะเลขนาดเล็ก มีความสำคัญน้อย	ปัญหาน้อย	ไม่มีนัยสำคัญที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา
- เกาะตะเกาใหญ่	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ยังไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมภายนอก	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้ และด้วยสภาพที่เป็นเกาะจึงควรให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล
- เกาะนาคาใหญ่	ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ยังไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมภายนอก	ไม่มีปัญหา	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้ และด้วยสภาพที่เป็นเกาะ จึงควรให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล

พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
จังหวัดตรัง			
- เขาเบนะ	อุดมสมบูรณ์ดีมาก พบหญ้าทะเล 6 ชนิด ขึ้นปะปนกัน ยังไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมภายนอก	ไม่มีปัญหา	แหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- หาดหยงหล้า	อุดมสมบูรณ์ดีมาก พบหญ้าทะเล 8 ชนิด ขึ้นปะปนกัน ยังไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมภายนอก	ไม่มีปัญหา	แหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- เกาะตะลิ่ง	อุดมสมบูรณ์ดีมาก พบหญ้าทะเล 6 ชนิด ขึ้นปะปนกัน มีการรบกวนจากกิจกรรมประมงที่ใช้เครื่องมือไม่เหมาะสม	มีปัญหา น้อย	แหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- เกาะนก	อุดมสมบูรณ์ดีมาก พบหญ้าทะเล 4 ชนิด ขึ้นปะปนกัน ไม่มีการรบกวนจากกิจกรรมภายนอก	ไม่มีปัญหา	แหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์มาก ควรดำรงสภาพเดิมไว้
- บ้านแหลมไทร	อุดมสมบูรณ์ดีมาก มีการทำประมงพื้นบ้าน	ปัญหาน้อย	หากมีการควบคุมการทำประมง จะคงสภาพเดิมไว้ได้
- ชายฝั่ง อ.สิเกา	อุดมสมบูรณ์	ไม่มีปัญหา	
- ชายฝั่ง อ.ปะเหลียง	อุดมสมบูรณ์ดี หญ้าทะเลขึ้นหนาแน่น	ไม่มีปัญหา	
- อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม	อุดมสมบูรณ์ดีมาก	ไม่มีปัญหา	ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎระเบียบของอุทยานแห่งชาติ

พื้นที่แหล่งห้วยทะเล	สถานภาพปัจจุบัน	สภาพ ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
จังหวัดสตูล			
- บ้านตันหยงโป	แหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก ค่อนข้างเสื่อมโทรม เนื่องจากมีการประมงโดยใช้อวนรุน อวนลากและอวนตาถี่ และการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่	ปัญหาน้อย	หากมีการควบคุมการทำประมง จะคงสภาพเดิมไว้ได้
- เกาะราวี	พบจำนวนน้อยมาก ความสำคัญน้อย	ไม่มีปัญหา	ไม่มีนัยสำคัญที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา
จังหวัดพัทลุง			
- อ่าวท่ายาง	แหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก ความสำคัญน้อย	ปัญหาน้อย	ไม่มีนัยสำคัญที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา
- บ้านเกาะญวน	พื้นที่ต่อเนื่องกับแหลมจาก อ.สิงหนคร ซึ่งเป็นพื้นที่แหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก มีปริมาณน้อย และมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ	—	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้
จังหวัดนราธิวาส			
- อ่าวมะนาว ต.กะรุวอเหนือ	แหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก ความสำคัญน้อย	ปัญหาน้อย	ไม่มีนัยสำคัญที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา
- คลองตากใบ	แหล่งห้วยทะเลขนาดเล็ก	ปัญหาน้อย	ควรควบคุมเพื่อให้คงสภาพเดิมไว้

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม 2541. (อ้างถึง <http://www.onep.go.th/download/soe43/C>)

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง

2.2.1 ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรม ฉบับต่างๆ ได้ให้ความหมายของความขัดแย้ง ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530 : 136-137) ได้ให้ความหมายของ คำว่า “ขัดแย้ง” หมายถึง ไม่ลงรอยกัน นอกจากนั้น ได้อธิบาย “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ และให้ความหมายของคำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรง หรือลงรอยเดียวกัน ด้านไว้ ทานไว้ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความขัดแย้งนั้น ประกอบด้วยอาการทั้งขัดและแย้ง นั่นคือ แต่ละฝ่ายนอกจากจะไม่ทำตามแล้วยังต้านทานกันอีกด้วย

ในส่วนของ พจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (Webster’s Dictionary. 1966: 476) ได้สรุปไว้ว่า ความขัดแย้ง (Conflict) มาจากภาษาละติน Confligere ซึ่งแปลว่า การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยกันหรือการเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การคัดค้านซึ่งกันและกัน หรือฝ่ายตรงข้าม (Opposition) การเผชิญหน้าเพื่อมุ่งร้ายการกระทำที่ไปด้วยกันไม่ได้ ความคิด ความสนใจ หรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ต่างๆ กัน ความหมายที่สำคัญมี ดังนี้

2.2.1.1 ความหมายในแง่การตกลงกันไม่ได้ การต่อสู้ การแข่งขัน สรุปได้ดังนี้

ดี อี เบค (D.E.Beck , 1981 : 95) ได้ให้ความหมายของความขัดแย้ง โดยกล่าวว่า

“ความขัดแย้งเป็นการตกลงกันไม่ได้ การโต้เถียง และการเล่นเกมต่าง ๆ รูปแบบของการแข่งขันซึ่งฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแสวงหาการทำลายล้างกัน หรือการกำจัดกันและกัน”

นอกจากนี้ ดูบริน (Dubrin. 1981: 95) ได้สรุปว่า ในทางพฤติกรรมศาสตร์ เห็นว่า ความหมายของความขัดแย้ง เป็นทั้งการต่อสู้ การทำสงคราม การทะเลาะกัน ตลอดจนการไม่ลงรอยกัน

2.2.1.2 ความหมายในแง่พฤติกรรมทางสังคม ที่น่าสนใจมีรายละเอียด ดังนี้

เอลเบิร์ต เอฟ แอลทริต (Albert F. Eldridge .1979: 4) ซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์เห็นว่า “ความขัดแย้งเป็นสัมพันธภาพระหว่างอำนาจ (Power) อิทธิพล (Influence) และอำนาจหน้าที่ (Authority) เป็นพฤติกรรมทางสังคม มองที่การแบ่งอำนาจทางสังคม เกี่ยวกับอำนาจกระบวนการตัดสินใจระหว่างสถาบันต่าง ๆ การเมืองระหว่างเอกชน กลุ่มและชาติ และสัมพันธภาพ เช่นนั้นทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างบุคคล (ระหว่างผู้ตัดสินใจด้วยกัน) สังคม (รัฐบาลระดับต่าง ๆ) ระบบ”

ในด้านของ ชัยยุทธ์ ชีโนกุล (2536: 1) ให้ความหมายไว้ว่า “ความขัดแย้ง หมายถึง สภาพการณ์ที่ทำให้คนตกอยู่ในภาวะจะตัดสินใจ หรือตกลงหาข้อยุติอันเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายได้” หรืออีกนัยหนึ่ง

ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อร่างกายต้องเลือกตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่งในเมื่อมีเหตุการณ์ให้เลือกมากกว่าหนึ่งอย่างขึ้นไป และแต่ละเหตุการณ์มีน้ำหนักมากพอ ๆ กัน

ทิสนา แชมมณี (2522:6) ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง สภาพที่ทำให้คนอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถจะตัดสินใจหรือตกลงหาข้อยุติอันเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายได้

สำหรับความคิดของ ฟิลเลย์ (Filley, 1975:4) ให้ความหมายว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้มักจะเกิดจากการรับรู้ที่ต่างกันมากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง

ยูรี (2547: 45) ได้แยกแยะความหมายของความขัดแย้งไว้ 3 ความหมาย ดังนี้ความหมายแรก ความขัดแย้ง หมายถึง ความขัดแย้งที่มีรากฐานเกี่ยวกับผลประโยชน์ อันมาจากความต้องการ และความปรารถนาของมนุษย์ ความหมายที่สองหมายถึงการที่มีจุดยืนไม่ตรงกัน ขัดกัน โดยมีเรื่องของผลประโยชน์ที่แฝงอยู่ในจุดยืนนั้น เกิดจากการที่ต่างคนต่างต้องการสิ่งเดียวกัน ส่วนความหมายที่สาม คือ การแก่งแย่งชิง "อำนาจ"

2.2.1.3 ความหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม / องค์กร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แคทซ์ และคาล์น (Katz & Kalm , 1978 :649) ได้สรุปถึงความขัดแย้งไว้ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือระหว่างประเทศตั้งแต่สองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกัน หรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่างในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้านความขัดแย้ง เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้จากคำพูด หรือการกระทำ แสดงออกโดยพยายามขัดขวาง บีบบังคับ ทำอันตราย ต่อต้าน หรือแกล้งฝ่ายตรงข้าม

ทางด้าน ชัยยุทธ ชีโนกุล (2536: 1) ได้สรุปไว้ว่า สำหรับมุมมองในแง่องค์กร “ความขัดแย้ง หมายถึง ชนิดของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อกลุ่มคนตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไปมีความตรงข้ามกัน อันเป็นผลมาจากความคิดเห็น ความเข้าใจไม่ตรงกัน ในกิจกรรมที่ต้องสัมพันธ์กัน”

สำหรับ ธงชัย สันติวงษ์ และชัยยศ สันติวงษ์ (2522: 7) ให้ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ชนิดของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นชนิดหนึ่ง เมื่อกลุ่มตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป มีความคิดเห็นหรือการรับรู้ที่ได้มาจากกิจกรรมเดียวกันหรือที่ต้องเกี่ยวข้องกัน แตกต่างกัน

2.2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

นักทฤษฎีทางด้านจิตวิทยา ได้ศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับความขัดแย้งและมีบทความข้อเขียนทางด้านวิชาการหลายท่าน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้ง โดยได้จำแนกแนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแตกต่างกัน ดังนี้

1. แนวคิดสมัยดั้งเดิม (Traditional View)
2. แนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation View)
3. แนวคิดสมัยใหม่ (Contemporary View)

1. แนวคิดสมัยดั้งเดิม (Traditional View)

เป็นมุมมองสมัยดั้งเดิม สันนิฐานว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดี และมีผลกระทบด้านลบต่อองค์การ อยู่เสมอ ความขัดแย้งจะกลายเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันกับความรุนแรง การทำร้าย และการไร้เหตุผลเนื่องจากความขัดแย้งจะทำให้เสียหาย ดังนั้น หากหลีกเลี่ยงได้ควรหลีกเลี่ยง ผู้บริหารจะต้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องกำจัดความขัดแย้งขององค์การ มุมมองสมัยดั้งเดิมนี้อาจอธิบายข้อเขียนทางการบริหารในระหว่างศตวรรษที่ 19 และเรื่องมาจนกระทั่งถึงปี 2483 จะเห็นได้จากคนงานในโรงงานจะถูกบังคับให้ทำงานอย่างหนัก เพื่อผลกำไรให้แก่องค์การโดยไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ภายในองค์การ วิธีการแก้ปัญหาคือการหลีกเลี่ยง ก็คือ การออกกฎระเบียบ กระบวนการที่เข้มงวด เพื่อที่จะทำให้ความขัดแย้งหมดไป แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ความขัดแย้งก็ยังคงมีอยู่

2. แนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations View)

แนวความคิดด้านนี้ ยืนยันว่า ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติ และหลีกเลี่ยงไม่ได้ภายในทุกองค์การ เนื่องจากไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ มุมมองด้านมนุษยสัมพันธ์จะสนับสนุนการยอมรับความขัดแย้ง อธิบายไว้ว่า เหตุผลของการมีความขัดแย้ง เพราะไม่สามารถถูกกำจัดได้ และความขัดแย้งอาจจะมีประโยชน์ต่อภายในองค์การได้บ้างในบางเวลามุมมองด้านมนุษยสัมพันธ์นี้ได้ครอบงำความคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับความขัดแย้งตั้งแต่ปลายปี 2483 จนถึงปี 2531

3. แนวคิดสมัยใหม่ (Contemporary View)

เมื่อแนวความคิดด้านมนุษยสัมพันธ์จะยอมรับความขัดแย้ง มุมมองที่เป็นแนวความคิดสมัยใหม่จะสนับสนุนความขัดแย้งบนรากฐานที่ว่า องค์การที่มีความสามัคคี ความสงบสุข ความเยียบสงบ และมีความร่วมมือ หากไม่ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง การให้ความร่วมมือแก่องค์การจะกลายเป็นความเฉื่อยชา อยู่เฉย และไม่ตอบสนองต่อความต้องการเพื่อการเปลี่ยนแปลง และการคิดค้นใหม่ ๆ

ดังนั้นแนวความคิดสมัยใหม่ จึงสนับสนุนให้ผู้บริหารรักษาระดับความขัดแย้งภายในองค์กรให้อยู่ในระดับต่ำที่สุด เพียงพอที่จะทำให้องค์กรเจริญเติบโตและสร้างสรรค์

ในสมัยดั้งเดิม ความขัดแย้งภายในองค์กรได้ถูกมองในแง่ลบอย่างมาก โดยเห็นว่าความขัดแย้งเป็นตัวการทำลาย เนื่องจากผลกระทบทางลบสามารถมีผลต่อประสิทธิภาพ / ประสิทธิภาพขององค์กร ความขัดแย้งจะทำให้บุคลากร ไม่ให้ความร่วมมือเพื่อที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และจะไม่ให้ข้อมูลที่สำคัญในการบริหารงานขององค์กร ความขัดแย้งที่มีมากจนเกินไป จะทำให้ผู้บริหารไขว่เขวจากงานของพวกเขา และลดความตั้งใจในการทำงานของพวกเขาลงได้ด้วย ยิ่งกว่านั้นความขัดแย้งจะกระทบถึงขวัญและกำลังใจของบุคลากรภายในช่วงเวลาที่ยาวนาน ความขัดแย้งสามารถสร้างความเครียด ความคับข้องใจ และความกังวลที่ทำลายความสงบของทุกคนลงได้

สมัยดั้งเดิมจะเห็นได้ว่า เรามีมนุษย์ที่แตกต่างกันถึง 3 ประการต่อปัญหาความขัดแย้ง มุมมองแรกเชื่อว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทุกคนจะพยายามหลีกเลี่ยง ซึ่งให้เห็นว่าความขัดแย้งมีแต่จะทำลายผลการดำเนินงานขององค์กร เป็นแนวความคิดสมัยดั้งเดิม แต่เมื่อเทคโนโลยีด้านต่างๆ ได้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ประกอบกับการที่หันมาให้ความสนใจในความเป็นอยู่ของคนงานออกกฎหมายที่เอื้ออำนวยต่อคนงานมากยิ่งขึ้น ผู้บริหารจึงมีความเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และหลีกเลี่ยงไม่ได้ภายในทุกองค์กร และไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่ดีเสมอไป ความขัดแย้งบางอย่างจะมีศักยภาพที่จะเป็นบวกต่อการเสริมสร้างผลการดำเนินงานภายในองค์กรได้ แนวความคิดในระยะหลัง ๆ จึงได้มีการเสนอแนะว่าความขัดแย้งไม่เพียงแต่จะเป็นพลังทางบวกต่อการเสริมสร้างการดำเนินงานภายในองค์กรเท่านั้นแต่ความขัดแย้งบางอย่างยังจำเป็นต้ององค์กร เพื่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ตารางที่ 2: ตารางแสดงมุมมองเปรียบเทียบเกี่ยวกับความขัดแย้ง

แนวคิดดั้งเดิม	แนวคิดปัจจุบัน
1. ความขัดแย้งควรจะถูกลบทิ้งให้หมดไปจากองค์กร ความขัดแย้งจะทำให้องค์กรเกิดความแตกแยก และเป็นตัวการทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพ 2. ในองค์กรที่มีการบริหารที่ดี จะไม่มีความขัดแย้ง 3. สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ 4. ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความผิดพลาดของการบริหาร 5. ความขัดแย้งเป็นของเหลว เพราะนำไปสู่ความเครียด ความเป็นศัตรูกันของบุคคล 6. โดยการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแล้ว ผู้บริหารสามารถควบคุมและปรับพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เช่น การก้าวร้าว	1. ความขัดแย้ง อาจเป็นการดีที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติงานในองค์กร ดังนั้น ควรบริหารความขัดแย้งให้เกิดผลดีที่สุด ความขัดแย้งอาจจะมีประโยชน์ หรืออาจมีโทษ ขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารความขัดแย้ง 2. ในองค์กรที่ดีที่สุด จะมีความขัดแย้งในระดับที่มีความเหมาะสม ที่จะช่วยกระตุ้นและจูงใจให้คนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ 3. ความขัดแย้ง เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร 4. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากความแตกต่างของสิ่งจูงใจที่ได้รับ เป้าหมายและค่านิยมในองค์กร ความขัดแย้งอาจเกิดจากความก้าวร้าว ตามธรรมชาติของมนุษย์ 5. ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะช่วยกระตุ้นให้คนพยายามแก้ปัญหา 6. มีปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลต่อการทำงานของคนปัจจัยเหล่านี้ ผู้บริหารไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

ความขัดแย้งตามทัศนะของศาสตร์สาขาต่าง ๆ

ความขัดแย้งนับเป็นศูนย์รวมของความสนใจอย่างหนึ่งที่นักวิชาการในศาสตร์สาขาต่าง ๆ พยายามอธิบายเรื่องราวของความขัดแย้งตามแนวคิดของศาสตร์สาขานั้น ๆ ในตอนนี้ จะได้อธิบายถึงความขัดแย้งตามทัศนะและแนวความคิดทางจิตวิทยา การเมือง สังคมและมานุษยวิทยา

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยา

แนวคิดทางจิตวิทยาได้อธิบายความหมายของความขัดแย้งว่า หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคลถูกกระตุ้นให้เกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่าสองอย่าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แยกจากกันโดยเด็ดขาด ตัวอย่างเช่น ในสังคมที่ยอมรับในคู่สมรสเดียวหรือระบบฟัวเดียวเมียเดียวผู้ชายไม่สามารถจะแต่งงานกับผู้หญิงคนอื่นในเวลาเดียวกัน ไม่ว่าผู้หญิงคนนั้นจะสวยอย่างไรก็ตาม นักธุรกิจอาจมีปัญหาในการตัดสินใจว่าจะเลือกจ้างลูกน้องที่จี๊เกียหรือจะจ้างคนอื่นที่ฉลาดและขยัน ทหารในแนวรบอาจมีปัญหาว่าจะทำ

อย่างไร้ระหว่างความปรารถนาที่จะวิ่งหนีกับความกลัวที่จะเสียหน้า การตอบสนองในกรณีนี้ที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้เป็นไปด้วยกัน

ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ในหลายระดับ เช่น

1. ระดับที่พฤติกรรมปรากฏชัด เช่น คนถูกกระตุ้นหรือถูกขู่ให้รับหรือให้หนีจากของต้องห้าม บางอย่าง เช่น ลินบน

2. ระดับคำพูด เช่น คนต้องการที่จะพูดความจริงแต่กลัวที่จะทำให้คนอื่นขุ่นเคือง

3. ระดับสัญลักษณ์ เช่น คน ๆ เดียวอาจมีความคิดหลาย ๆ อย่างต่อสิ่งเดียวกันแต่ความคิดเหล่านั้น ไม่สอดคล้องกัน

4. ระดับอารมณ์ เช่น การตอบสนองภายในร่างกายเกี่ยวกับความกลัวกับการย่อยอาหาร เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้ ซึ่งเป็นความขัดแย้งทางอารมณ์

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยาเกิดขึ้นเพราะการตอบสนองเพื่อต้องการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้กับการตอบสนองเพื่อต้องการจะบรรลุวัตถุประสงค์อีก อย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองนั้นจะปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏชัด ด้วยคำพูดด้วยสัญลักษณ์ หรือโดย ทางอารมณ์ คนในสังคมนั้นนอกจากจะถูกกดดันต่าง ๆ นานาจากกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิกอยู่แล้ว เขายังต้อง แสดงบทบาทต่าง ๆ อีกด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นต้นเหตุของความขัดแย้งของบุคคล

ในทางจิตวิทยาถือว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของมนุษย์ ชิกมัน ฟรอยด์ (Sigmund Freud) จิตแพทย์ชาวออสเตรีย ยืนยันว่าไม่มีความผิดปกติทางจิตชนิดใดเกิดขึ้น โดยปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรงทางอารมณ์เป็นผลมาจากความขัดแย้งของความคิดต่าง ๆ ที่ไป ด้วยกันไม่ได้ นอกจากนั้นความขัดแย้งทางจิตวิทยาส่งผลต่ออาการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การสมรส การศึกษา ความล้มเหลวในอาชีพ อาชญากรรม ยาเสพติด และโสเภณี เป็นต้น

นักจิตวิทยาสนใจการพัฒนาของบุคคลและความสนใจของบุคคล เนื่องจากมนุษย์มีความสนใจไม่ เหมือนกัน ดังนั้นความขัดแย้งทางสังคมจึงเป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างความสนใจของบุคคล

เคอร์ท เลวิน (Kurt Lewin) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน ซึ่งต่อมาได้ไปอยู่สหรัฐอเมริกา เจ้าของทฤษฎี สนาม (Field Theory) ได้ศึกษาวิเคราะห์บุคลิกภาพของคนอย่างกว้างขวางได้จำแนกความขัดแย้งออกเป็น 3 แบบ คือ

1. เมื่อบุคคลอยู่ระหว่างเป้าหมายสองอย่างที่เขาชอบ เช่น เด็กต้องเลือกขนมอย่างใดอย่างหนึ่ง จากขนมสองอย่างที่เขาชอบ ความขัดแย้งแบบนี้ต่อมาเรียกว่า แบบเข้าใกล้- เข้าใกล้ (approach – approach conflict)

2. เมื่อบุคคลพบกับเป้าหมายสองอย่าง ซึ่งเป้าหมายทั้งสองนี้เป็นทั้งที่ตนเองชอบและไม่ชอบ เช่น เด็กต้องทำงานที่ตนเองไม่ชอบเพื่อที่จะได้รับรางวัล ในสถานการณ์ที่โอนไปเอียงมา เช่นนี้ เด็กอาจจะทำงานให้น้อยลง ไม่เอารางวัลหรือหาทางเลี่ยงอย่างอื่น ความขัดแย้งแบบนี้ต่อมาเรียกแบบเข้าใกล้ – หลีกเลียง (approach - avoidance conflict)

3. เมื่อบุคคลอยู่ระหว่างเป้าหมายสองอย่างที่ตนเองไม่ชอบทั้งคู่ เช่น เด็กต้องทำงานที่ตนเองไม่ชอบโดยถูกขู่ว่าจะไม่ทำอะไรจะถูกทำโทษ ความขัดแย้งแบบนี้ต่อมาเรียกว่า แบบหลีกเลียง – หลีกเลียง approach - avoidance conflict)

ต่อมาได้เพิ่มความขัดแย้งชนิดที่สี่ขึ้นมา โดยเรียกว่า แบบเข้าใกล้ – หลีกเลียง ทวิคูณ (Double approach - avoidance conflict) ความขัดแย้งแบบนี้จะพบในสภาพการณ์ที่มีเป้าหมาย 2 อย่าง ซึ่งเป็นทั้งตนชอบและไม่ชอบ ตัวอย่างเช่น ชายคนหนึ่งจะต้องตัดสินใจว่า จะแต่งงานกับผู้หญิงคนใดจากผู้หญิงสองคนที่ตนเองชอบ ซึ่งอาจทำได้ไม่ยากนักเพราะเป็นความขัดแย้งแบบเข้าใกล้ – เข้าใกล้ แต่เหตุการณ์มิได้เป็นเช่นนั้น ชายคนนี้ไม่สามารถตัดสินใจได้ เพราะเขามีความรู้สึกทั้งรักทั้งกลัวผู้หญิงสองคนนี้ ดังนั้นเขาจึงอยู่ในความขัดแย้งแบบเข้าใกล้หลีกเลียงทวิคูณ

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตามทัศนะทางการเมืองอาจมองเห็นเป็นกระบวนการสองอย่างที่คาบเกี่ยวกัน กระบวนการทั้งสองอย่างคือ ความขัดแย้งและความกลมเกลียว (เช่น ความร่วมมือกัน การสนับสนุนส่งเสริมกัน หรือการเห็นสอดคล้องกัน เป็นต้น) กระบวนการทั้งสองนี้จะปรากฏอยู่นานเท่าที่คนยังติดต่อพบปะกันอยู่เมื่อคนตั้งแต่สองคน (หรือกลุ่มคน) หรือมากกว่าสองคน (หรือกลุ่มคน) ต้องมาติดต่อพบปะกัน แต่ละฝ่ายอาจสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้นด้วยความขัดแย้งหรือด้วยความกลมเกลียว ถ้าหากความสัมพันธ์เบื้องต้นเป็นความขัดแย้ง ก็อาจมีความกลมเกลียวในระยะเวลาดสั้น ๆ เกิดขึ้น เช่น การตกลงถึงกติกาที่จะใช้ร่วมกัน หรือการตกลงกันว่าตกลงกันไม่ได้ ถ้าหากความสัมพันธ์เบื้องต้นเป็นความกลมเกลียว ก็จะมี ความขัดแย้งเกิดขึ้น อย่างน้อยก็เป็นการแข่งขันกัน เพื่อจะคบหรือติดต่อกับกับคนที่ตนเองอยากจะคบด้วย

ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคล ระหว่างบุคคลกับองค์การหรือกลุ่มระหว่างองค์การต่าง ๆ หรือกลุ่มต่าง ๆ ระหว่างองค์การกับสมาชิกขององค์การนั่นเอง หรือระหว่างสมาชิกกับสมาชิกในองค์การเดียวกัน ความขัดแย้งปรากฏให้เห็นเมื่อคนสองคนหรือมากกว่าสองคน (หรือกลุ่ม) ต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งเดียวกัน ต้องการที่จะครอบครองสถานที่เดียวกัน ต้องการที่จะดำรงตำแหน่ง

เดียวกัน แสดงบทบาทที่ไปด้วยกันไม่ได้ ยืนหยัดในจุดประสงค์ที่ไม่ไปด้วยกัน หรือใช้วิธีการที่ไปด้วยกันไม่ได้ เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน

ความขัดแย้งแบ่งออกเป็นสองแบบ คือ ความขัดแย้งภายใน (inner conflict) และความขัดแย้งภายนอก (outer conflict) ความขัดแย้งภายในเป็นความยากลำบากของคนที่จะตัดสินใจเลือกสิ่งของที่มีคุณค่าที่ไปด้วยกันไม่ได้ หรือเป็นความขัดแย้งขององค์ประกอบภายในตัวบุคคลเอง เช่น ใจบอกว่าอยากได้แต่สามัญสำนึกบอกว่าไม่ควรกระทำ เป็นต้น ส่วนความขัดแย้งภายนอกนั้นเกี่ยวกับการไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างบุคคลกับคนอื่นหรือกับกลุ่มอื่น

ในกระบวนการขัดแย้งนั้นกระบวนการโต้ตอบ (Reaction process) นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เช่น ฝ่าย ก. รับรู้ ซึ่งอาจผิดหรือถูกก็ได้ว่ากำลังจะถูกคุกคาม ข่มขู่ หรือจะถูกทำอันตรายโดยฝ่าย ข. ดังนั้นจึงดำเนินการเพื่อป้องกันตนเอง การกระทำของฝ่าย ก. ทำให้ฝ่าย ข. รับรู้ฝ่ายตนจะถูกคุกคามหรือถูกทำร้าย ดังนั้นฝ่าย ข. ก็จำเป็นต้องกระทำอะไรเพื่อเป็นการป้องกันตนเอง การกระทำของฝ่าย ข. ทำให้ฝ่าย ก. มั่นใจว่าความคิดของฝ่ายตนในตอนแรกนั้นถูกต้องแล้ว นั่นคือความคิดที่ว่าจะถูกฝ่าย ข. คุกคามหรือทำร้าย ดังนั้นจึงต้องกระทำอะไรเพื่อป้องกันตนเองให้มากขึ้นไปอีก การกระทำของทั้งสองฝ่ายทำให้ความขัดแย้งรุนแรงและเข้มข้นเมื่อต่างฝ่ายต่างกันเห็นว่าอีกฝ่ายหนึ่งคุกคาม แต่ละฝ่ายก็ไม่มีทางเลือกนอกจากจะสู้จนกระทั่งอีกฝ่ายหนึ่งยอมจำนน แท้ที่จริงแล้วการรับรู้ที่ตนเองจะถูกคุกคามหรือถูกทำร้ายนั้น มักจะเกิดจากความคิดความรู้สึกว่าจะเกิด ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความวิตกกังวล ความมีอคติ รังเกียจความกลัว มากกว่าจะเกิดจากการถูกคุกคามหรือถูกทำร้ายจริง ๆ

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มนั้น เราไม่ได้พิจารณาว่าความสัมพันธ์นี้มีความขัดแย้งหรือไม่ แต่เรามักจะสรุปว่ามีความขัดแย้ง ปัญหาอยู่ที่ว่าแต่ละฝ่ายจะจัดการกับความขัดแย้งอย่างไร ใช้ความรุนแรง โดยมุ่งทำลายกัน หรือใช้กฎเกณฑ์ที่ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องกัน การมองความขัดแย้งในองค์การทั่ว ๆ ไป รวมทั้งองค์การทางการเมืองมักจะพิจารณาอย่างนี้

ถ้าหากสองประเทศอ้างสิทธิครอบครองเกาะๆ หนึ่ง ความขัดแย้งก็เกิดขึ้น ในการแก้ปัญหาเรื่องนี้อาจทำได้โดยการที่ประเทศหนึ่งยกเลิกการอ้างสิทธิครอบครอง หรือตกลงที่จะแบ่งเกาะออกเป็นสองส่วนหรือตกลงที่จะทำสงครามกัน ถ้าประเทศ ก. ประกาศยกเลิกการอ้างสิทธิครอบครอง ความขัดแย้งก็จะสิ้นสุดลง ถ้าทั้งสองประเทศตกลงที่จะรบกัน ความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิครอบครองจะคงมีต่อไป แต่จะไม่มี ความขัดแย้งเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหา เพราะได้ตกลงที่จะรบกันแล้ว หากสองประเทศไม่ประสงค์จะรบกันต่อไป ก็อาจตกลงทำสัญญาสงบศึก ถ้าทั้งสองประเทศมีกำลังเหลือพอ ๆ กัน ความรุนแรงและการคุกคามก็จะไม่

เกิดขึ้น แต่ถ้าในการสงบศึกนั้น ทั้งสองประเทศมีกำลังรบเหลือไม่เท่ากัน ฝ่ายมีกำลังมากก็จะข่มขู่ฝ่ายที่มีกำลังน้อยกว่าให้ตกลงยินยอม

การเมืองมักจะก่อให้เกิดความกลมเกลียวในสังคม มาตราการหรือเครื่องมือที่จะก่อให้เกิดความกลมเกลียวนั้นอาจด้วยการบังคับหรือการบังคับหรือการอาสามัคร อาจด้วยความตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจก็ได้ ในสถานการณ์ขัดแย้งนั้น ถ้าฝ่ายหนึ่งใช้กำลังและอีกฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ การยอมแพ้ก็เป็นการตกลงให้เกิดความกลมเกลียวแต่โดยการบีบบังคับ สิบสามรัฐแรกที่รวมตัวกันเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาที่หาศัตรูร่วมคือ อังกฤษ ผลที่ตามมา คือ มีรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างความกลมเกลียว สงครามกลางเมืองในอเมริกา ระหว่างฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ แม้จะไม่มีศัตรูร่วมแต่ก็เกิดจากความขัดแย้งที่รุนแรงและเป็นปฏิปักษ์กัน สงครามทำให้มีความกลมเกลียวของประเทศในระยะต่อๆ มา กฎข้อตกลงก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความกลมเกลียวดังจะเห็นได้จากการล่าอาณานิคมของยุโรปในเอเชียและแอฟริกา ประเทศในยุโรปจะใช้กำลังสร้างกฎบังคับให้อาณานิคมยอมรับข้อตกลงของฝรั่งเศสและอังกฤษกับประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก็เป็นตัวอย่างของเครื่องมือที่จะสร้างความกลมเกลียว ในสังคมปัจจุบันรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือที่ใช้สร้างความกลมเกลียวและสงบสุขในสังคม แต่รัฐธรรมนูญสร้างโดยผู้ปกครองที่มีอำนาจจะอยู่ได้นานเท่าไรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญสองประการ ประการแรกฝ่ายที่มีอำนาจจะดำรงอำนาจได้นานเท่าไร ประการที่สองฝ่ายที่ไม่มีอำนาจจะอดทนต่อความไม่พอใจทั้งหลายได้นานเท่าไร ระยะเวลาที่ความสัมพันธ์ซึ่งมีความกลมเกลียวจะอยู่ได้นานเท่าไร ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ก่อนการตกลงว่า ทั้งสองฝ่ายมีความพอใจมากน้อยเพียงใด

ถ้าฝ่าย ก. และ ข. มีความเข้มแข็งพอ ๆ กัน และมีความไม่พอใจในความสัมพันธ์เท่า ๆ กัน แต่ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าถ้าเลิกมีความสัมพันธ์ต่อกันแล้วจะเกิดผลเสียอย่างใหญ่หลวงในลักษณะเช่นนี้ ความสัมพันธ์ก็อาจมีต่อไปอีกแต่จะมีประสิทธิภาพที่ต่ำ ในอีกสถานการณ์หนึ่ง ถ้า ก. มีอำนาจและมีความพอใจในความสัมพันธ์กับ ข. แต่ ข. ไม่พอใจและอ่อนแอ ความสัมพันธ์แบบนี้จะอยู่ต่อไปได้นานโดย ก. จะอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า และบีบบังคับให้ ข. ตกลงหรือปฏิบัติตามความสัมพันธ์เช่นนี้ จะมีความขัดแย้งมากมาย มีความตึงเครียดและมีเหตุที่จะส่งผลต่อความขัดแย้ง ฝ่าย ข. จะสะสมความไม่พอใจให้มากยิ่งขึ้น และจะระเบิดออกเมื่อถึงจุดหนึ่ง แม้ว่าฝ่าย ข. จะมีกำลังไม่เท่ากับฝ่าย ก. ก็ตาม การระเบิดออกของฝ่าย ข. เป็นการแสดงว่าความสัมพันธ์สิ้นสุดลง แม้จะมีอัตราการเสี่ยงสูงก็ตาม ในทางตรงกันข้ามถ้าหากความสามารถหรือกำลังของฝ่าย ข. ยังต่ำอยู่ ความไม่พอใจก็อาจค่อย ๆ ลดลงตามเวลาที่ผ่านไป เวลาเป็นเครื่องช่วยในการแก้ไขความขัดแย้งให้ง่ายขึ้น

รัฐทุกรัฐหรือทุกประเทศต่างก็ใช้กำลังในระดับหนึ่งเพื่อจะรักษากฎหมายและความสงบสุขของบ้านเมือง ความแตกต่างระหว่างประเทศที่ใช้กำลังบังคับกับประเทศที่ประชาชนยินดีปฏิบัติตามกฎระเบียบด้วยความเต็มใจ ต่างกันในปัจจุบันสองประการดังนี้ ประการแรกกำลังที่ใช้กันคนส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยหรือไม่ และใช้กำลังภายในขอบเขตและเท่าที่จำเป็นหรือไม่ ประการที่สอง คนส่วนน้อยที่มีความเห็นแตกต่างออกไปได้รับการพิทักษ์ปกป้องหรือไม่ หากคนส่วนน้อยไม่ได้รับการปกป้องในสิทธิพื้นฐานอันควรแล้ว คนส่วนใหญ่อีกจะบังคับขู่เข็ญต่าง ๆ นานาโดยอ้างความชอบธรรมทางกฎหมาย

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางสังคมวิทยา

ความขัดแย้งทางสังคมวิทยา หมายถึง การดิ้นรนเพื่อจะได้ของที่มีคุณค่า หรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะ อำนาจ และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยกลุ่มที่ขัดแย้งกันมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงจะได้สิ่งที่มีคุณค่าซึ่งตนปรารถนา แต่ยังต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามมีความเป็นกลางถูกทำร้าย หรือถูกกำจัดให้หมดไป ความขัดแย้งเช่นนี้ อาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มหรือระหว่างบุคคลกับกลุ่ม ความขัดแย้งภายในกลุ่มและความขัดแย้งกลุ่มเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ตลอดของชีวิตในสังคม

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางสังคมวิทยาดังอยู่พื้นฐานของโครงสร้างทางสังคมและความสนใจของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมนั้น ความแตกต่างของความสนใจระหว่างกลุ่มเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคม

นักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจในเรื่องความขัดแย้งเป็นอย่างมาก ในศตวรรษที่ 19 แนวคิดเดิมทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับความขัดแย้งเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ซิมเมล (Simmel) และเวเบอร์ (Weber) ถือว่าความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญทางสังคม เวเบอร์ยืนยันว่าความขัดแย้งไม่สามารถแยกออกจากชีวิตในสังคมได้

ความขัดแย้งอาจเกิดจากการกระจายหรือการแบ่งปันสิ่งใดที่มีคุณค่าหรือสินค้าที่มีอยู่อย่างจำกัด เช่น รายได้ ผลตอบแทน ฐานะ อำนาจ สิทธิการครอบครอง หรือสถานที่

การจำแนกความขัดแย้งออกเป็น ความขัดแย้งที่แท้จริง (realistic conflict) กับความขัดแย้งที่ไม่แท้จริง (nonrealistic conflict) อาจจะทำให้สามารถวิเคราะห์ความขัดแย้งได้อย่างถูกต้อง ความขัดแย้งที่แท้จริงเกิดจากการที่บุคคลมองเห็นสิ่งที่ตนเองอ้างสิทธิกับความคาดหวังที่จะได้รับไม่สอดคล้องกัน เป็นความขัดแย้งของวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย ในทางตรงกันข้ามความขัดแย้งที่ไม่แท้จริง เกิดจากแรงกระตุ้นที่จะระบายหรือแสดงความก้าวร้าวออกมาโดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีทางเลือกไปสู่เป้าหมายนั้นหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้เนื่องมาจากไม่ได้มุ่งที่จะทำให้บรรลุผลที่เป็นรูปธรรม แต่ต้องการแสดงความก้าวร้าวออกมา

เท่านั้น การหาแพะรับบาปเป็นตัวอย่างของเรื่องนี้ การจับกุมมิใช่เป้าหมายที่แท้จริง แต่การได้รับทราบว่าได้มีการจับกุมผู้กระทำผิดแล้วเป็นเป้าหมายหลัก ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าความขัดแย้งที่ไม่แท้จริงเป็นความขัดแย้งในเป้าหมาย แต่ความขัดแย้งที่แท้จริงเป็นความขัดแย้งในวิธีการที่ใช้

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา

ในทางมานุษยวิทยาเห็นว่าความขัดแย้งเป็นผลมาจากการแข่งขันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อย่างน้อยสองฝ่าย ฝ่ายต่าง ๆ ในที่นี้อาจเป็นบุคคล ครอบครัว เชื้อชาติ ชุมชน หรืออาจเป็นกลุ่มของแนวคิด องค์กรทางการเมือง เผ่าชน หรือศาสนา ความขัดแย้งอาจเกิดจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ได้ด้วยกันไม่ได้ สาเหตุอย่างหนึ่งของความขัดแย้งนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลของวัฒนธรรม การไม่มีความขัดแย้ง การมีความร่วมมือ และการกระทำที่ประสานงานกันมักถูกใช้เป็นดัชนีความมั่นคงทางสังคม ความขัดแย้งเป็นผลที่ตามมาของระบบสังคม

ความขัดแย้งและความก้าวร้าวเป็นแบบฉบับของพฤติกรรมการปรับตัวของมนุษย์ ความก้าวร้าวเป็นผลของวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นในระยะยาว ความขัดแย้งทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน แตกต่างจากในอดีตมากมาย วิวัฒนาการของพฤติกรรมมนุษย์อาจอธิบายได้โดยกระบวนการของการเลือกทางวัฒนธรรม และกระบวนการของการเลือกทางชีววิทยา ความขัดแย้งไม่ใช่อย่างเดียวกันกับความก้าวร้าว ความก้าวร้าวเป็นแบบหนึ่งของพฤติกรรม แต่ความขัดแย้งเป็นสถานการณ์ที่เป็นผลมาจากประโยชน์และค่านิยมที่ได้ด้วยกันไม่ได้ นักมานุษยวิทยาศึกษาความขัดแย้งโดยถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคมในหลายมิติที่เกิดในสภาพแวดล้อมต่างกันและเกิดผลที่ตามมาแตกต่างกันด้วย ความขัดแย้งเกิดขึ้นในทุกสังคมมนุษย์ แต่จะต่างกันที่ระดับของความขัดแย้งและรูปแบบของการแสดงออก

ในทางมานุษยวิทยานั้น ความขัดแย้งตรงกันข้ามกับความกลมเกลียว แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ง่ายกว่าความกลมเกลียว ความขัดแย้งกับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการทางสังคม เนื่องจากระบบสังคมมีความขัดแย้งในหลายรูปแบบ สังคมจึงถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่ตรงกันข้ามหรืออยู่คนละฝ่าย

ธรรมชาติของความขัดแย้ง

ในระบอบการปกครองประชาธิปไตย ประชาชนเป็นใหญ่แผ่นดิน ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรักใคร่ ไม่พึงพอใจสิ่งใดก็มีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นออกมาโดยไม่คำนึงว่า จะไปกระทบสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นหรือไม่ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าทุกวันนี้จะเป็นยุคของความขัดแย้ง หากจะติดตามข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะปรากฏข่าวแห่งความขัดแย้งเกิดขึ้น

หลายด้าน เช่น ฝ่ายค้านมีความไม่พอใจในการบริหารงานของรัฐบาล ลูกค้าน้ำมันมีความขัดแย้งกับธนาคารพาณิชย์ที่ลดดอกเบี้ยเงินฝากประจำและเงินฝากออมทรัพย์ ธนาคารพาณิชย์มีความขัดแย้งกับธนาคารแห่งประเทศไทยที่ออกกฎระเบียบข้อบังคับที่จะต้องมีการมีเงินทุนสำรอง เพื่อประกันความเสียหายของลูกหนี้ประเภทที่มี NPL สูง ในขณะที่เดียวกันผู้ใช้รถยนต์เป็นพาหนะก็เกิดความขัดแย้งกับผู้ผลิตน้ำมันเชื้อเพลิงที่รวมหัวกัน ขึ้นราคาน้ำมัน รุกถามไปเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีนกับไต้หวัน อินเดียกับปากีสถาน ประเทศอิสราเอลกับกลุ่มประเทศอาหรับ ฯลฯ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าสังคมทุกวันนี้ ทำให้คนเรามีความแตกต่างกันในลักษณะต่างๆ มากขึ้น เช่น ความร่ำรวยหรือความยากจน การมีอำนาจของคนส่วนน้อยกับคนส่วนใหญ่ที่ไม่มีอำนาจ บางคนพยายามที่จะรักษาสถานภาพเดิมของตนเองไว้ ในขณะที่หลายๆ คนพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นการซ่อนเร้นหรือบางคนต้องการเปิดเผย จึงทำให้คนเรามีความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อค่านิยม มองโลกในแง่บวกที่แตกต่างกันออกไป คนส่วนใหญ่อาจจะมี ความสนใจ และความปรารถนาแตกต่างไปจากบุคคลอื่น เช่น การเสนอขายรัฐวิสาหกิจบางประเภท เพื่อการลดต้นทุนในการบริหาร ซึ่งแหล่งทุนส่วนใหญ่จะมาจากต่างประเทศ ทำให้คนไทยบางกลุ่มต้องการที่จะให้มีการกระจายหุ้นในเฉพาะคนไทยเท่านั้น ความสนใจและความปรารถนาที่แตกต่างกันออกไปนี้ อาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้

มนุษย์เราต้องการความสำเร็จในชีวิต การกระทำของมนุษย์ที่ต้องการความสำเร็จนั้นย่อมจะไปกระทบกระทั่งกับบุคคลอื่น เช่น การแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ การสอบแข่งขันเพื่อเข้าทำงานในกรณีที่มีตำแหน่งงานจำกัด การประกอบธุรกิจที่ต้องการแข่งขันทั้งในด้านการผลิต การจัดจำหน่าย การซื้อวัตถุดิบที่มีอยู่จำนวนค่อนข้างจำกัด มักจะวัดกันด้วยการแพ้ - ชนะ การที่จะได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในสินค้า การได้รับบริการ การมีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ ล้วนแล้วแต่ไปกระทบบุคคลอื่นแทบทั้งสิ้น หลักสำคัญในการแข่งขัน ก็เนื่องมาจากความขาดแคลน ความไม่เพียงพอของสิ่งที่มีความต้องการเหมือนกัน บางครั้งความขาดแคลนนี้ เป็นความขาดแคลนที่เกิดขึ้นจริง หรือในบางครั้งก็ไม่จริง หรือเป็นเพทุบาย ไม่ว่าจะการขัดแย้งจะเกิดขึ้นในกรณีใดก็ตามคนเราก็จะถูกกระตุ้นและมีแรงใจเพื่อที่จะเข้าสู่การแข่งขันเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ความขัดแย้งจึงเกิดมีเพิ่มมากขึ้น เมื่อคนเราพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มากที่สุด หรือให้ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ตนต้องการมากที่สุด หรือการมีอำนาจในการควบคุมบุคคล หรือการกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ขององค์การ ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จของมนุษย์เป็นสิ่งที่อาจจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้

จุดกำเนิดที่แท้จริงของความขัดแย้งนั้น เกิดจากความไม่เพียงพอหรือความขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกกำหนดโดยสังคม ความไม่พอใจและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความขาดแคลน

สิ่งที่นำไปตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำไปสู่การแข่งขันเพื่อจะได้มาซึ่งทรัพยากรที่ต้องการในกระบวนการของการแข่งขันนั้น บางคนได้ใช้อำนาจที่เหนือกว่าบุคคลอื่น ใช้สติปัญญาความรู้ที่มีมากกว่า ใช้ความรวดเร็วและความได้เปรียบในด้านต่าง ๆ เพื่อเอาชนะคู่ต่อสู้ที่ด้อยประสิทธิภาพ ซึ่งเขาเหล่านี้เมื่อสู้ไม่ได้ ก็จะได้รับผลประโยชน์ที่น้อยกว่า โดยปกติแล้วผู้ที่ได้รับประโยชน์มากกว่ามักจะจัดตั้งองค์การขึ้นมาเพื่อให้เขาสามารถปกป้องรักษาทรัพยากร ผลประโยชน์ที่ตนเองได้รับมาแล้ว และคาดหมายว่าจะได้รับเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ดังนั้นการจัดตั้งองค์การขึ้นมาแบบเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเพื่อการคงอำนาจต่อไป ซึ่งเป็นผลโดยตรงมาจากการแข่งขันเพื่อที่จะได้ผลประโยชน์ ทั้งนี้รวมถึงการจัดรูปแบบการดำเนินงาน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่ผู้บริหาร การจัดคนเข้าทำงาน การออกกฎและระเบียบต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการที่จะได้เปรียบในการแข่งขันทั้งสิ้น

ในหน่วยงานของทุกๆ องค์การย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้น อาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ต้องยอมรับเหตุผลประการหนึ่งที่ว่าความขัดแย้งเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่ปกติที่เกิดขึ้นในสังคม แม้แต่ตัวเราเองที่ต้องตัดสินใจเลือกสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสองสิ่งพร้อมกัน ยังเกิดความขัดแย้งที่จะต้องเลือกเพียงทางใดทางหนึ่ง หรือได้มาเพียงอย่างหนึ่งแต่ต้องเสียไปอีกอย่างหนึ่ง ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นจากลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว ยังหมายรวมถึงสิ่งที่สามารถมองเห็นได้และมองเห็นไม่ได้ เช่น ทรัพยากรบุคคล เงิน วัสดุ ตำแหน่งหน้าที่ เกียรติยศ และสถานภาพที่ดำรงอยู่
2. ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้น เมื่อบุคคลหรือกลุ่มคนแสวงหาทางที่จะควบคุมกิจการงานหรืออำนาจซึ่งเป็นสมบัติของคนอื่นหรือกลุ่มอื่น ความขัดแย้งนี้เป็นผลมาจากการก้าวล่วงในงานหรืออำนาจหน้าที่ของบุคคลอื่น
3. ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ไม่สามารถที่จะตกลงกันได้เกี่ยวกับเป้าหมายหรือวิธีการในการทำงาน ต่างคนต่างก็มีเป้าหมาย วิธีการ และสไตล์ในการทำงานที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเป้าหมายและวิธีการดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้

ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นของคู่กัน ผู้บริหารที่ดีย่อมไม่ปฏิบัติงานโดยการพยายามรักษาสภาพเดิม เพราะความเจริญก้าวหน้า และการเทคโนโลยีที่ทันสมัยจะเป็นตัวการที่สำคัญนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นภายในองค์การ เพื่อการบรรลุสู่เป้าหมายที่ดีกว่าและสูงกว่า การเปลี่ยนแปลงที่

เกิดขึ้นจึงทำให้สมาชิกเกิดอาการเครียด ความเครียดทำให้เกิดความขัดแย้ง และความขัดแย้งก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อไป

2.2.3 ประเภทของความขัดแย้ง สรุปรายละเอียดได้ดังนี้

พอนด์ (Pondy ,1973: 299-230) ถือว่าความขัดแย้ง “เป็นกระบวนการ” และได้แยกประเภทขั้นตอนต่างๆ ของความขัดแย้ง ดังนี้ คือ

1) ความขัดแย้งแบบแอบแฝง หรือซ่อนเร้น คือ ความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการแข่งขันกันในด้านทรัพยากรที่มีน้อย หรือหายาก การดิ้นรนอยากเป็นตัวของตัวเอง และการมีเป้าหมายที่ต่างกัน ซึ่งรูปแบบของความขัดแย้งประเภทนี้นั้น เป็นเรื่องของความขัดแย้งในด้าน “บทบาท”

2) ความขัดแย้งที่เปิดเผย มีอาการของการระรานอย่างเปิดเผย เป็นเรื่องความรุนแรงที่ปรากฏออกมาให้เห็นได้

3) ความขัดแย้งประเภทที่มองเห็นได้ เกิดจากความเข้าใจผิดระหว่างกันต่อสิ่งที่มีอยู่ หรือเป็นจริง และจะแก้ความขัดแย้งประเภทนี้ได้ก็โดยเพิ่มประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสาร ตัวอย่างเช่น ระหว่างฝ่ายผลิตและฝ่ายขายในบริษัท ฝ่ายผลิตย่อมต้องการคุณภาพสูงของสินค้าที่ฝ่ายตนผลิตขึ้น แต่ฝ่ายขายจะกำหนดในการขายเพราะราคาสูงย่อมขายยาก จึงมักจะขัดแย้งกันระหว่างแผนกนี้เป็นธรรมชาติ

4) ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ อาจเกิดขึ้นจากความตึงเครียด เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นแก่ บุคคลใด บุคคลหนึ่ง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากอาการแอบแฝง 3 ประเภท ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น คือ การแข่งขันในทรัพยากร ความต้องการอิสระ และเป้าหมายแตกต่างกัน เป็นต้น

นอกจากนี้ ชัยยุทธ์ ชีโนกุล (2536: 8-12) ได้รวบรวมประเภทของความขัดแย้งที่อาจจะเป็นไปได้ ในองค์กรได้ 5 แบบ ดังต่อไปนี้ 1) ความขัดแย้งต่อตนเอง 2) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล 3) ความขัดแย้งของกลุ่ม 4) ความขัดแย้งในองค์กร 5) ความขัดแย้งระหว่างองค์การ สรุปได้ดังนี้

1) ความขัดแย้งต่อตนเอง (Self Conflict) การศึกษาเรื่องความขัดแย้งต่อตนเองเป็นการศึกษาทางพฤติกรรม นักจิตวิทยาเรียกความขัดแย้งต่อตนเองว่า เป็นความขัดแย้งทางจิตวิทยา และให้แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากมาย ทุกคนยอมรับว่าคนเราทุกคนจะต้องประสบความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ トラบที่เราจะพยายามจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นความพยายามเพื่อมีชีวิตอยู่รอด พยายามหาความสุขใส่ตน และการตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญและเกี่ยวพันกัน ความขัดแย้งมีลักษณะเคลื่อนไหวไปในสองทิศทางในเวลาเดียวกัน ทำให้เกิดความต้องการที่ตรงกันข้ามกัน ฉะนั้นความขัดแย้งต่อตนเอง หรือความขัดแย้งทางจิตวิทยาจึงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อตนเองเมื่อต้องเผชิญกับ “สถานะที่ต้องเลือก” สิ่ง

มุ่งประสงค์ในขณะเดียวกัน การวิเคราะห์ความขัดแย้งต่อตนเองสามารถอธิบายโดยแนวทางด้านจิตวิทยา ในขณะเดียวกันการวิเคราะห์ความขัดแย้งต่อตนเองสามารถอธิบายโดยแนวทางด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับเรื่อง

- 1) ความขัดแย้งจากความคับข้องใจ 2) ความขัดแย้งในเป้าหมาย 3) ความขัดแย้งในบทบาท

2) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Individual Conflict) ความขัดแย้งระหว่างบุคคลอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

2.1 ความขัดแย้งจากความต้องการ โดยสิ่งตอบสนองความต้องการมีไม่เพียงพอหรือไม่ได้เท่าที่ทุกคนต้องการ เช่น ในวงราชการข้าราชการแทบทุกคนต้องการได้เงินเดือนสองชั้น แต่อัตราที่จะให้สองชั้นมีน้อย จึงไม่ได้ทุกคน เมื่อไม่ได้ตามที่ต้องการก็เกิดการขัดแย้งขึ้นระหว่างผู้มีอำนาจขอเงินเดือนให้สองชั้นกับคนที่ไม่ได้ซึ่งเหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นทุกวงการ และเป็นประจำปี แม้ว่าจะจัดระบบวิธีให้รัดกุมเพียงใดก็ตามความขัดแย้งจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ เพราะคนส่วนใหญ่ไม่ได้สองชั้นในวงการราชการจึงมีเรื่องขัดแย้ง

2.2 ความขัดแย้งจากความแตกต่างของความคิด ซึ่งมักจะเรียกกันว่า “การขัดแย้งทางความคิด” หรืออุดมการณ์ที่มีต่อสิ่งใดมักจะมีเหตุผล เป็นเครื่องสนับสนุน แนวทางของความคิดเห็น นั้น ๆ เมื่อเหตุผลไม่ลงรอยกัน ความคิดเห็นก็จะไปกันคนละทางและเมื่อต่างฝ่ายต่างยืนกรานในเหตุผลของตน ความขัดแย้งทางความคิดก็เกิดขึ้น การขัดแย้งนี้จะติดตามไปถึงแนวทางการปฏิบัติด้วยการขัดแย้งประเภทนี้ ส่วนใหญ่มักจะมีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่เบื้องหลังแทบทั้งสิ้น แทบจะกล่าวได้ว่าเป็นการขัดแย้งทางผลประโยชน์ ถ้าวาดคู่กรณีมักจะเกิดระหว่างผู้รักษาประโยชน์กับผู้เรียกร้องผลประโยชน์ เช่น ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ฝ่ายปกครองกับฝ่ายถูกปกครอง ฝ่ายให้กับฝ่ายรับ

2.3 ความขัดแย้งจากพฤติกรรมที่คาดหวังไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวังในสังคมโดยทั่วไป บุคคลมักจะมีคามคาดหวังที่จะให้คนอื่น ๆ รอบ ๆ ตัว แสดงพฤติกรรมตามที่ตนคาดหวังทั้งนั้น เช่น เมื่อคนถูกรับเชิญให้ไปเป็นแขกในงานแห่งหนึ่ง ก็จะต้องคาดหวังว่าเมื่อไปถึงบริเวณงานก็ต้องมีเจ้าภาพผู้เชิญออกมาต้อนรับ พุดจาปราศรัยด้วย แต่เมื่อไปถึงงานเข้าจริง ๆ กลับไม่มีใครสนใจเลยแถมที่จะให้นั่งก็ไม่มี ความขัดแย้งเป็นความขัดแย้งระหว่างจุดประสงค์สองประการ คือ ต้องการให้เจ้าภาพได้ทราบว่า ตนได้ให้เกียรติมาในงานแล้ว กับจุดประสงค์ที่ไม่ต้องการให้ถูกละเลยทอดทิ้งจากเจ้าภาพ ถ้าความคาดหวังทั้งสองจุดประสงค์นี้มีมาก ความขัดแย้งภายในก็มีมาก อาจจะเป็นปากเสียกับเจ้าภาพในตอนหลังหรือทำให้เกลียดหน้าไม่ยอมคบกันต่อไปก็อาจเป็นไปได้

2.4 ความขัดแย้งจากความแตกต่างในค่านิยม ค่านิยมบางอย่างมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของบุคคลเป็นอย่างมาก กรณีที่เกิดมีค่านิยมไม่ตรงกัน ก็อาจก่อให้เกิดการขัดแย้งได้เช่นกัน ค่านิยมโดยทั่วไปมักจะไม่ใช่ขัดแย้งกัน เว้นแต่จะมีบางกรณีเช่น ค่านิยมของคนต่างวัยมักจะมีค่านิยมต่างกัน บิดามารดาหัวโบราณ มักจะขัดแย้งกับบุตรวัยหนุ่มสาวสมัยใหม่ เพราะไม่อาจจะปรับตัวให้สอดคล้องกันได้ ซึ่งมักจะกล่าวกันเสมอว่า เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้น โดยปกติแล้วค่านิยม มักจะถ่ายทอดจากบุคคลสูงอายุให้แก่บุคคลรุ่นลูกหลานสืบทอดกันมา แต่ก็มีบางสังคมที่บุคคลวัยลูกหลานต่างสร้างค่านิยมขึ้นมาเอง และถือเป็นสมบัติชิ้นสำคัญที่สุดที่บุคคลวัยรุ่นในหมู่คณะจะต้องรักษาไว้ การไม่ยอมรับค่านิยมเก่า ๆ ที่ผู้ใหญ่ตั้งใจจะถ่ายทอดให้แต่กลับมาสสร้างค่านิยมใหม่ ๆ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดการขัดแย้งจนเป็นสึกระหว่างวัย เหตุการณ์เช่นนี้มักจะเกิดขึ้นในสังคมเมืองมากกว่าในชนบท ทั้งนี้ เพราะผู้ใหญ่ไม่มีเวลาได้อบรมดูแลถ่ายทอดค่านิยมของคนสมัยเก่าให้แก่ลูกหลาน เพราะเวลาส่วนใหญ่ใช้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ บางคนไม่มีเวลาได้พูดคุยกับลูกเลย การถ่ายทอดเชื่อมโยงค่านิยมนี้ก็ขาดตอน โดยเหตุนี้วัยรุ่นจึงต้องสร้างค่านิยมอันเป็นของตนเองขึ้นมาใหม่ และถ่ายทอดกันเองในหมู่พวกที่มีวัยใกล้เคียงกัน หรือถ่ายทอดจากสังคมหนึ่ง หรือประเทศหนึ่งเข้าสู่อีกประการหนึ่ง กว่าผู้ใหญ่จะรู้ซึ่งก็สายเสียแล้ว การต่อสู้ระหว่างวัยก็กลายเป็นการขัดแย้ง เช่น ในเรื่องของการทำงาน การแต่งตัวแบบแปลก ๆ รวมทั้งค่านิยมในเรื่องของคนตรีและศิลปะด้านอื่น ๆ

3) ความขัดแย้งของกลุ่ม (Group Conflict) เป็นความขัดแย้งของบุคคลซึ่งอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เกิดขึ้นได้ 4 ลักษณะ คือ

3.1 ความขัดแย้งในเป้าหมาย (Group Conflict) เป้าหมายของแต่ละบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน เช่น บางคนต้องการทำงาน เพื่อเพิ่มรายได้บางคนทำงานเพราะมีความชอบงาน และรักเพื่อนร่วมงาน บางคนทำงานเพราะต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นต้น ถ้าผู้ทำงานต้องการเพิ่มรายได้ เสนอให้มีการทำงานล่วงเวลา บุคคลอื่นที่มีเป้าหมายต่างกันไป ก็อาจจะไม่เห็นด้วย เพราะต้องการเวลาให้แก่ครอบครัว หรือทำกิจกรรมอย่างอื่นที่ตนเองชอบความขัดแย้งจึงอาจเกิดขึ้นได้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

3.2 ความขัดแย้งในสถานภาพ (Status Conflict) เป็นความขัดแย้งอันเกิดจากความแตกต่างในสถานภาพ เช่น การทำงานของผู้สูงอายุย่อมมีความสุข และรอบคอบมากกว่าคนหนุ่มที่ทำงานแบบต้องการความรวดเร็ว และเห็นผลได้ในทันทีทันใด

3.3 ความขัดแย้งในวิธีการ (Mean Conflict) เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานภายในองค์กร เช่น ฝ่ายบริหารต้องการให้กำไรเพิ่มขึ้นจากปีที่แล้ว ร้อยละ 10 จึงให้ฝ่ายขายพยายามเพิ่มยอดขาย และให้ฝ่ายผลิตทำการผลิตให้เพียงพอต่อการขายงานที่จะเพิ่มขึ้นแต่ฝ่ายขายเสนอให้ฝ่ายผลิตลดต้นทุน

ค่าใช้จ่ายให้ต่ำลง หรือให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเพื่อลดต้นทุน และเสนอให้ฝ่ายจัดซื้อหาแหล่งวัตถุดิบที่ถูกลง และซื้อจำนวนมากเพื่อลดค่าขนส่ง และซื้อได้ถูกลง โดยฝ่ายขายชี้แจงว่าไม่สามารถเพิ่มยอดขาย และส่วนของตลาดได้ เนื่องจากคู่แข่งขันมีมาก ซึ่งวิธีการเหล่านี้เห็นว่า จะสามารถเพิ่มกำไรขึ้นได้อีกร้อยละ 10 วิธีการจึงขัดกันดังนี้ เป็นต้น

3.4 ความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการรับรู้ (Perception Conflict) เนื่องจากแต่ละบุคคลมีลักษณะแตกต่างกันออกไป การรับรู้และความเข้าใจของบุคคลในเรื่องเดียวกันจึงแตกต่างกันออกไป ซึ่งเกิดจากความรู้สึกนึกคิด ความต้องการในเป้าหมาย ทักษะ ค่านิยม บทบาทในองค์การการศึกษาและประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้ทำให้การมองปัญหาและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เกิดความเข้าใจไม่เหมือนกัน จึงเกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน มีผลต่อกลุ่มเป็นส่วนร่วม เมื่อความคิดเห็น ไม่ตรงกัน ก็อาจจะเกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้

4) ความขัดแย้งในองค์การ (Organization Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั่วไปในองค์การ เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในองค์การเดียวกัน ความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นเพราะความไม่สมดุลระหว่างพลังต่าง ๆ ในองค์การ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

4.1 ความขัดแย้งของบุคคลในระดับต่าง ๆ ในองค์การ เช่น ความขัดแย้งระหว่างผู้จัดการกับผู้บริหารระดับสูง หรือความขัดแย้งระหว่างผู้จัดการกับหัวหน้าคนงาน หรือหัวหน้าคนงานกับคนงาน เช่น ผู้บริหารระดับสูงต้องการจะให้ผลิตให้ได้ตามงบประมาณการผลิต แต่ผู้จัดการฝ่ายผลิตไม่เห็นด้วย เพราะว่าไม่ได้มีส่วนร่วมในการทำงานงบประมาณนี้ จึงให้เหตุผลว่าขณะนี้ฝ่ายผลิตได้ทำการผลิตเต็มกำลังความสามารถแล้ว เป็นต้น

4.2 ความขัดแย้งในกระบวนการหน้าที่ (Functional Conflict) เป็นความขัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ ในองค์การในการทำหน้าที่ เช่น ระหว่างฝ่ายผลิตและฝ่ายขาย ฝ่ายผลิตต้องการที่จะผลิตโดยใช้ต้นทุนต่ำสุด และสินค้ามีคุณภาพดี แต่ฝ่ายขายต้องการให้ฝ่ายผลิตผลิตให้ได้จำนวนมากเพื่อป้อนตลาดโดยไม่ได้คำนึงถึงต้นทุน และคุณภาพ เป็นต้น

4.3 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่เป็นทางการ และกลุ่มไม่เป็นทางการ (Formal and Informal Organization Conflict) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ก็คือ เป้าหมายในการดำเนินการของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ขัดแย้งกับเป้าหมายของกลุ่มที่เป็นทางการ ซึ่งการเกิดกลุ่มที่ไม่เป็นทางการนี้ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากและมีความสำคัญต่อองค์การมาก ดังนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะต้องได้รับการประสานหรือลดความขัดแย้งนั้นให้น้อยลง หรือพยายามให้หมดไป

5) ความขัดแย้งระหว่างองค์การ (Intergeneration Conflict) ความขัดแย้งของกลุ่มภายในองค์การมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความขัดแย้งระหว่างองค์การ แต่ลักษณะความขัดแย้งระหว่างองค์การนั้นจะ

แตกต่างจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มภายในองค์กรเมื่อความขัดแย้งระหว่างองค์กรเกิดขึ้น การแก้ปัญหาจะต้องใช้ระบบการต่อรองว่าฝ่ายใดจะได้รับอะไร และสิ่งสำคัญที่สุดในการต่อรองนั้น จะต้องคำนึงถึงผลที่ได้รับอันยุติธรรมด้วย ซึ่งเป็นเรื่องของการขัดกันผลประโยชน์ เช่น บริษัทขายรถยนต์ต่าง ๆ มีความขัดแย้งกันในเรื่องการขายรถยนต์ ขนาดเดียวกันในราคาที่แตกต่างกัน เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นตามมานอกจากความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว บุคคลที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์กรเหล่านี้ อาจจะไม่ชอบหน้า หรือไม่พอใจกันได้ มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างคนในสองบริษัทก็ไม่ดี ขาดความร่วมมือกัน และกัน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว นักทฤษฎีองค์กรได้ศึกษาประเภทของความขัดแย้งในองค์กรในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในด้านความขัดแย้งแอบแฝง เปิดเผย รวมทั้งการแยกระดับของความขัดแย้งตั้งแต่บุคคล ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร และระหว่างองค์กร อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาความขัดแย้งใน 2 ระดับ คือ ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นความขัดแย้งจากความต้องการ ความแตกต่างทางความคิด พฤติกรรม ค่านิยม และระดับความขัดแย้งของกลุ่มซึ่งเป็นความขัดแย้งของบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน เช่น ความขัดแย้งในเป้าหมาย สถานภาพ วิธีการและการรับรู้

2.2.4 สาเหตุของความขัดแย้ง ได้มีผู้อธิบายสาเหตุความขัดแย้งไว้แตกต่างกัน ดังนี้

นักวิชาการแห่งสถาบันเลกซานเดอร์ แฮมิลตัน (อ้างถึงใน;สุพัตรา จิตตเสถียร.2550) ได้อธิบายสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคล ไว้ดังนี้

1) ความแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพ ความแตกต่างของบุคลิกภาพและวัฒนธรรมระหว่างบุคคล เป็นสาเหตุที่ทำให้คนขัดแย้งกันได้ เช่น หัวหน้าที่ชอบทำงานตามระเบียบและชอบควบคุม มักจะขัดแย้งกับลูกน้องที่มุ่งจะทำงานแหวกระเบียบและชอบอิสระ

2) ความแตกต่างในค่านิยม ค่านิยมเป็นหลักที่บุคคลยึดถือเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรหลักดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความเชื่อ ทศนคติ ประสบการณ์ และการอบรมที่บุคคลนั้น ๆ ได้รับมา ดังนั้นความขัดแย้ง

3) ความแตกต่างของการรับรู้ เกิดจากการที่บุคคลตีความในสถานการณ์ที่เหมือนกันต่างกัน

4) ความแตกต่างในเป้าหมาย ในการดำเนินชีวิตหรือการทำงานของแต่ละคนย่อมมีเป้าหมาย ถ้าเป้าหมายเหล่านั้นไม่สอดคล้องกันก็เป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง เช่น คนที่ทำงานโดยคำนึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมย่อมมีปัญหาขัดแย้งกับคนที่ทำงานมุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

5) ความต้องการในทรัพยากรอย่างเดียวกัน ในโลกเรานี้ทรัพยากรบางอย่างมีอยู่จำกัดไม่เพียงพอแก่ความต้องการของทุกคน เป็นต้นว่าเงิน วัสดุ ตำแหน่ง หรือยศบรรดาศักดิ์ จำเป็นต้องมีการแข่งขันแย่งชิงกัน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลคิดว่าตนเองได้รับส่วนแบ่งที่ไม่เป็นธรรม หรือคนอื่นได้รับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนเองคิดว่าตนควรจะได้รับ

6) ความกดดันต่อบทบาท ทุกตำแหน่งในองค์การจะมีการกำหนดตำแหน่งว่า ตำแหน่งนั้น ๆ จะมีบทบาทอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติและจะมีพฤติกรรมที่คาดหวังกำกับไว้ด้วยว่าแต่ละคน จะต้องปฏิบัติอย่างไร ความคาดหวังในบทบาทเป็นตัวกำหนดแนวปฏิบัติของแต่ละตำแหน่ง เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งแสดงบทบาทตามความคาดหวัง ความขัดแย้งก็จะไม่เกิด แต่ถ้าไม่สามารถแสดงบทบาทได้ตามที่คาดหวังความขัดแย้งก็จะเกิด

7) ความแตกต่างของสถานภาพ สถานภาพ (Status) เป็นตำแหน่งที่ได้รับจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ดังนั้นทุกคนย่อมมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง การได้มาซึ่งสถานภาพอาจได้มาอย่างเป็นทางการ เช่น เป็นผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นผู้บริหาร หรืออาจได้มาอย่างไม่เป็นทางการ เช่น มาจากความอาวุโส หรือความเชี่ยวชาญความแตกต่างในระดับสถานภาพอาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งได้ เช่น พนักงานระดับล่างมักจะมีทัศนคติต่อผู้บริหารว่าเอาเปรียบในผลประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาทำงาน มีสวัสดิการที่ดีกว่าหรือผู้ใต้บังคับบัญชามักจะมีทัศนคติกับหัวหน้าว่ามักจะชอบใช้อำนาจตามตำแหน่ง (Authority) มาเป็นเครื่องมือในการที่จะบรรลุเป้าหมายของตนเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น

ในด้านความคิดเห็นของ ถวัลย์ วรเทพพิพัฒน์ (2525 : 30 – 31) ได้สรุปถึงสาเหตุความขัดแย้งแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ การขัดแย้งกันทางความคิด (Conflict of Ideas) กับ การขัดแย้งกันในด้านผลประโยชน์ (Conflict of Interest) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ประเภทแรก การขัดแย้งกันทางความคิด โดยทั่วไปมักมีสาเหตุมาจาก

- 1) ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ ที่แตกต่างกัน จึงทำให้ความคิดเห็นไม่เหมือนกัน
- 2) ความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน จึงทำให้ความคิดความอ่าน ต่างกัน
- 3) ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน จึงทำให้มองปัญหา ต่างกัน
- 4) ความคาดหวังในบทบาทจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายที่แตกต่างกัน

ประเภทสอง การขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ ซึ่งมักจะมีสาเหตุมาจากเรื่องดังต่อไปนี้

- 1) ความต้องการที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการหน่วยงาน หนึ่ง ส่วนใหญ่ต้องการนำเงินปันผลสหกรณ์ ฯ มาแบ่งกันในบรรดาสมาชิก แต่กรรมการบริหารสหกรณ์ ฯ ต้องการนำไป

ซื้อรถเก๋งให้ผู้บังคับบัญชา เพื่อตนเองจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้บังคับบัญชาในรูปของความเจริญก้าวหน้าในราชการ เป็นต้น

2) ความจำกัดของทรัพยากรบางอย่างที่จะมาสนองความต้องการ เช่น ในหน่วยงานหนึ่งมีโควต้าสำหรับเลื่อนเงินเดือนสองชั้น 10 คน แต่คนที่อยากได้เลื่อน 2 ชั้นมี 15 คน เป็นต้น คนที่ไม่ได้ก็ผิดหวังและอาจทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

3) การแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน ถ้าเป็นไปในทางที่ไม่ชอบไม่ควรถูกถือกำเนิดปัญหาความขัดแย้งกันขึ้นได้ เช่น แข่งขันกันว่าผู้ใดได้บังคับบัญชาของใครจะได้เลื่อนขึ้นเงินเดือนสองชั้นมากกว่ากัน โดยไม่ได้คำนึงว่าจะได้มาด้วยวิธีใด

นอกจากนี้ อรุณ รักธรรม (2521: 30 – 36) ได้สรุปเกี่ยวกับที่มาของความขัดแย้งว่ามีหลายประการ ดังนี้

ประการแรก ในส่วนที่เกี่ยวกับ “ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง (Information หรือ Facts) นั้น อาจจะเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลในองค์กรได้ ถ้าหากแต่ละคนมีข้อมูลแตกต่างกัน หรือรู้มาคนละอย่าง มีอยู่คนละเรื่อง สำหรับกรณีเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง จึงเข้าใจกันคนละด้าน ในประเด็นสำคัญ ๆ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้มีความเห็นแตกต่างกันออกไป

ประการที่สอง คือ “เป้าหมาย” โดยเป้าหมาย คือ สิ่งที่เราต้องการให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไป และการที่คนในองค์กรจะปฏิบัติงานให้สำเร็จนั้น ย่อมมีแนวความคิดในเรื่องเป้าหมายแตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรขึ้นได้ ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นเรื่องของการแสวงหาทางเลือกของทางเดิน เลือกวิธีปฏิบัติแต่ละคนย่อมมีวิธีและประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้ย่อมมีอิทธิพลมาจากแนวคิด (Approach) การศึกษาเล่าเรียน (School of Thoughts) และอาจจะเป็นค่านิยม (Values) ของเขาก็ได้

ประการที่สาม “ค่านิยม” (Values) เรื่องค่านิยมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งประการหนึ่งในการที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลในองค์กร “ค่านิยม” (Values) หมายความว่า สิ่งที่มีคุณค่าแล้วยอมรับไว้เป็นความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ค่านิยมนี้จะส่งอยู่ในตัวบุคคล ในรูปของความเชื่อ หรือความรู้สึกนึกคิดตลอดไป จนกว่าเจ้าตัวจะพบค่านิยมใหม่ซึ่งตนพอใจกว่าและยอมรับไว้เป็นความเชื่อ หรือความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ความขัดแย้งบางครั้งมีสาเหตุมาจากความแตกต่างในเรื่องค่านิยมของมนุษย์ ผลที่ตามมาก็คือ เป็นการยากที่จะตกลงกันได้ โดยเฉพาะในเป้าหมายที่กำลังทำกันอยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ

ประการที่สี่ คือ “ความเชื่อ” (Beliefs) ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในองค์กร และเราอาจจะสังเกตพบเห็นบ่อย ๆ คือ ความเชื่อของคน ซึ่งมีความแตกต่างออกไป คนสองคนมาจากคนละ

ครอบครัว (หรืออาจจะครอบครัวพี่น้องเดียวกันก็ได้) คนละภาค คนละสำนักงาน คนละวิชา ย่อมจะทำให้มีความแตกต่างกันในด้านความเชื่อ ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้เองอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้

ประการที่ห้า คือ “ความคิดเห็นและความรู้” (Opinion & Knowledge) ของคนยังแตกต่างกันอีกด้วย คนสองคนได้รับการศึกษาอบรมมาคนละแบบ คนละสถาบันดังกล่ามาแล้ว ย่อมมีแนวโน้มที่จะรู้ชำนาญ และคิดแตกต่างกันออกไป ตัวอย่างในเรื่องนี้จะพบเห็นเสมอ ๆ ในชีวิตการเป็นครูบาอาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือในองค์กรอื่น ๆ ก็ตาม จริงอยู่ย่อมภาคภูมิใจในสถาบันของตนเองที่เคยศึกษาเล่าเรียนมา หรือกำลังศึกษาอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องสามัญสำนึกของมนุษย์ (Common Sense) แต่อย่างไรก็ตาม อย่างให้ถึงขั้นหลงใหล หรือดังที่ว่า จริงอยู่ ต่างฝ่ายต่างถือศักดิ์ศรีของตนด้วยกันทั้งนั้น (ว่า) ฝ่ายตนมีความสำคัญ แต่อย่าหลงว่าฝ่ายตนมีความสำคัญกว่าฝ่ายนั้น ฝ่ายนี้ หรือวิชาที่ตนศึกษามาดีกว่าของคนนั้น คนนี้ อันนี้ดูเหมือนเป็นความคิดประการหนึ่งของคนทั่วไป และนักศึกษาซึ่งอาจจะทำให้เกิดเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งในองค์กร ทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้

ประการที่หก คือ “โครงสร้าง” (Structure) ขององค์กร อาจจะเป็สาเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลในองค์กรได้ โดยเฉพาะโครงสร้างขององค์กรที่มีลักษณะแบบระบบราชการ (Bureaucracy) ด้วยเหตุที่ระบบนี้มีลักษณะที่ 1) การบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (Hierarchy) 2) มีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่อมนุษย์ (System of Rule) 3) แบ่งงานตามความถนัดและความชำนาญ (Specialization) 4) งานเป็นของส่วนกลางขององค์กร มิใช่เป็นเรื่องของส่วนตัวของใคร (Impersonality) 5) เหตุผลอยู่ที่กฎหมาย (Rationality) หลักการต่าง ๆ ของระบบองค์กรแบบนี้ อาจจะเป็สาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องของการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นนั้น มนุษย์จะขาดโอกาสในการใช้ความคิดริเริ่มของตนเองไปได้ ซึ่งย่อมฝืนธรรมชาติของมนุษย์เองอย่างแน่นอน มนุษย์จะพยายามต่อสู้เพื่อเอาชนะ โดยเฉพาะกับบุคคลที่มีอำนาจบังคับบัญชาเขา จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งในองค์กรได้ หรือแม้แต่การแบ่งงานตามลักษณะความชำนาญ (Specialization) ก็เช่นกัน ย่อมเป็นที่มาของความขัดแย้ง เพราะเมื่อแบ่งออกไปแล้ว อาจจะทำให้แต่ละกลุ่มคนถือว่า “งานของตนเท่านั้นที่มีความสำคัญ” ส่วนงานอื่นของบุคคลอื่นนั้น ไม่น่าสนใจ ไม่สำคัญอะไร สาเหตุนี้ที่อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้อีกเช่นกัน เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นการมุ่งควบคุมมนุษย์จากภายนอก หรือจากกลุ่มนี้เบียดบน (Top Management)

ประการที่เจ็ด คือ “การเปลี่ยนแปลง” (Change) เมื่อองค์กรต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าตัวบุคคล (ทัศนคติ ทักษะ วิธีการทำงาน การวินิจฉัยสั่งการ) หรือโครงสร้าง (Structure) ย่อมมีทั้งการยอมรับ

และการต่อต้านจากบรรดาสมาชิกขององค์กรอย่างแน่นนอน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งของ “ความขัดแย้ง”

ประการที่แปด คือ “พฤติกรรมส่วนบุคคล” (Personal Behavior Factors) ตัวอย่างเช่น 1) บุคลิกภาพ (Personality) 2) ความพึงพอใจในบทบาทและฐานะที่ได้รับในองค์กร (Role Satisfaction and Status) 3) เป้าหมายส่วนตัว (Personal Goals) และ 4) สัมพันธภาพในสังคม องค์กร (Social Interaction) เป็นต้น

ฉันทนา บรรพศิริโชติ (2541: 55) กล่าวถึง “ความขัดแย้ง” ในมิติที่ผสมผสานกันระหว่างแนวคิดเชิงรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ว่า ความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากการแข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ขาดแคลน ความเข้ากันไม่ได้ อันมาจากเรื่องผลประโยชน์และอุดมการณ์ นอกจากความขัดแย้งยังมีความเกี่ยวข้องกันเรื่องของ “อำนาจ” ด้วย ปัญหาที่ทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาและมีแนวโน้มที่จะยืดเยื้อมักมาจากสาเหตุสำคัญยิ่ง คือ ปัญหาอัตวิสัย (subjectivity) ของมนุษย์ เพราะอาจทำให้เกิดการรับรู้ที่ผิด และการมีอคติ (อคติ พิจารณาได้ 2 ระดับ คือ อคติในใจคน กับอคติที่เป็นผลมาจากปัญหาทางโครงสร้างจากอคติทั้ง 2 ระดับนี้ มีส่วนเสริมให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น และขยายตัวได้ สำหรับอคติในใจคนขึ้นกับกระบวนการหล่อหลอมกล่อมเกลாதงสังคมของคนเหล่านั้นด้วย ในขณะที่อคติที่มาจากปัญหาโครงสร้างทางสังคมเป็นพวงจากความไม่เท่าเทียมกัน ในการเข้าถึงทรัพยากรและมีความต่างกันในด้านอำนาจการตัดสินใจจึงเป็นเงื่อนไขในการเกิดความไม่เสมอภาคในสังคมหรือที่เรียกว่า “ความขัดแย้งจากความไม่สมมาตรทางอำนาจ” นำไปสู่ความบิดเบือนในการตีความและการสื่อสาร

มาร์ค (2544: 67 อ้างถึงใน; <http://www.idis.ru.ac.th/report/index>.) กล่าวถึง ความขัดแย้งในสังคมไทยนั้น มีอิทธิพลจากอคติที่ติดมาจากระบบศักดินา คือ ถ้าผู้น้อยมาสอนผู้ใหญ่จะทำให้เกิดความรู้สึกว่า ผู้ใหญ่ ถูกฉกฉวยหน้า เสียศักดิ์ศรี และนอกจากนั้น ความขัดแย้งยังเกี่ยวข้องกับอคติที่เกี่ยวกับชนชั้น เช่น การไม่ไว้วางใจและการเกลียดชังคนบางกลุ่ม

จากสาเหตุความขัดแย้งดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า สาเหตุของความขัดแย้ง ส่วนใหญ่เกิดจากความแตกต่างของการรับรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความแตกต่างในเป้าหมาย ความแตกต่างในค่านิยม ความเชื่อ ความแตกต่างในสถานภาพของบุคคลและโครงสร้างขององค์กร ความคาดหวังในแต่ละบทบาท ความต้องในทรัพยากรที่มีจำกัด รวมทั้งการแก่งแย่งชิงดีกัน

2.2.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มความขัดแย้ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534: 29 กล่าวว่า เมื่อมีการขัดแย้งเกิดขึ้นต่างฝ่ายก็จะเริ่มถอยห่างออกจากกัน และลดการสื่อสาร ระหว่างกันลง ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น ปัจจัยที่มีผลทำให้ความขัดแย้ง ทวีความรุนแรงหรือขยายตัวกว้าง มีดังนี้

1. การข่มขู่ (Threatening) คือ การทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรับรู้และเกรงกลัวว่าฝ่ายตนเข้มแข็งกว่า ซึ่งจะทำให้ฝ่ายที่ถูกข่มขู่มีการโต้ตอบกลับมา

2. การรับรู้ (Perceive) ข้อมูลที่ไม่เป็นจริง เช่น การรับรู้ว่ามีอีกฝ่ายหนึ่งไม่ดี เอาเปรียบ หรือ ไม่มีเหตุผล การรับรู้โดยไม่มีการไตร่ตรอง จะทำให้เกิดความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจ ทำให้การขัดแย้งขยายมากขึ้น

3. ความไม่ไว้วางใจ (Distrust) ไม่เชื่อว่าอีกฝ่ายจะมีความซื่อตรงและทำอย่างที่พูด ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกัน ถ้าเคยมีประวัติความไม่ซื่อตรง หักหลังหรือข่มขู่ ก็ยิ่งยากที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจและความขัดแย้งขยายมากขึ้นและแก้ไขยาก

4. การสื่อสาร (Communication) การบิดเบือนข้อมูลเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตน จะทำให้การสื่อสารขาดคุณภาพ อุปสรรคสำคัญของการสื่อสารที่มีผลต่อความขัดแย้งในองค์กร คือ ช่องทางจากระดับบนลงสู่ระดับล่าง หรือจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน และความแตกต่างของค่านิยม ทักษะและการรับรู้ของผู้ส่งและผู้รับข้อมูล ซึ่งยากที่จะแก้ไข

2.2.6 วิธีการจัดการความขัดแย้ง สามารถแยกได้ 4 วิธีดังนี้

1. การเจรจาต่อรอง เมื่อบุคคลตั้งแต่ 2 คนมาอยู่ร่วมกันหรือทำงานร่วมกัน ย่อมจะมีโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้เสมอ ทั้งนี้เพราะบุคคลแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการคิด การรับรู้ ค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ หรือเป้าหมายของแต่ละบุคคลก็ตาม (ดำรงศักดิ์ รัตนพวงศ์, 2553.)

นอกจากนี้สภาพแวดล้อมในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความจำกัดของทรัพยากร ล้วนแล้วแต่ทำให้ความขัดแย้งในชุมชนเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น ความขัดแย้งจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชน จะก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียต่อชุมชนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนที่จะใช้ความสามารถ กลยุทธ์และวิธีการที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งให้ยุติลงด้วยวิธีการใด การเจรจาต่อรองมีแนวคิดในการจัดการความขัดแย้งตั้งอยู่บนพื้นฐานว่าไม่มีใครจะได้รับทุก ๆ สิ่งที่ต้องการ ดังนั้นผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการความขัดแย้งที่ฉลาดไม่ควรถือเป็นเรื่องไร้สาระหรือรำคาญใจ ต้องให้ความสนใจกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทำความเข้าใจและถือว่าเป็น

ภาระหน้าที่ของผู้นำชุมชน ที่จะต้องนำเอาวิธีการเจรจาต่อรองมาจัดการความขัดแย้งมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเกิดผลสำเร็จในการบริหารงานในชุมชนให้จงได้ (ดำรงควิทย์ รัตนพวงศ์. 2553.)

สรุปได้ว่า การเจรจาต่อรอง เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเจรจาทกลงกันเอง การตัดสินใจต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับคู่กรณี โดยผู้นำเป็นผู้จัดให้มีการเจรจาต่อรอง

2. การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง คือการเป็นสื่อกลางในสถานการณ์ที่เกิดความริวฉานระหว่างคู่กรณี จนถึงขั้นที่ไม่อาจพูดคุยแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ พุคอย่างชาวพุทธก็คือ ความสัมพันธ์ได้ผันแปรไปเนื่องจากมี โลภะ โทสะและโมหะ ครอบงำ จนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เพียงแต่คิดถึงอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้นก็โกรธหรือเคียดดาลขึ้นมาได้ง่าย ๆ จึงเป็นไปไม่ได้เลยที่จะพิจารณาปัญหาคด้วยเหตุผล ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะเข้าหาแต่ละฝ่ายฉันทักถยามิตรด้วยจิตปรารถนาจะช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้ง ทำที่เช่นนี้ทำให้ช่องทางติดต่อสื่อสารเปิดขึ้น ซึ่งแตกต่างจากการที่ทั้งสองฝ่ายจะติดต่อกันโดยตรง ช่องทางดังกล่าวเป็นช่องทางพิเศษและดีกว่าการติดต่อกันโดยตรง พื้นที่ที่คู่กรณียอมรับข้อเสนอให้มีการไกล่เกลี่ย แม้ว่าภายนอกเขาจะยังคงทะเลาะหรือปะทะกันต่อ เขาก็เริ่มต้นที่จะให้ความร่วมมือเขายอมรับที่จะติดต่อกันทางอ้อม โดยผ่านผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ยิ่งทั้งสองฝ่ายเปิดเผยความรู้สึกนึกคิดและแผนการของตนให้ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยรับรู้มากเท่าไร ความร่วมมือระหว่างคนทั้งสองก็ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นเท่านั้น ย่อมเห็นได้ว่าความขัดแย้งมักทำให้คู่กรณีมีสติน้อยลง ปฏิกริยาตอบโต้จะเกิดอย่างรวดเร็ว อารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรงจนสติขาดหายไป การไกล่เกลี่ยช่วยให้เกิดความรู้ตัวระดับหนึ่ง การกระทำความคิดและความรู้สึกจะเปิดกว้างยอมรับผู้นำชุมชนที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย หากผู้ไกล่เกลี่ยมีสติตระหนักก็จะช่วยให้คู่กรณีมีสติมากขึ้นด้วย ความขัดแย้งก่อให้เกิดบรรยากาศที่คุกรุ่นด้วยโทสะ ดังนั้นเมื่อมองคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจึงเห็นว่าผิดจากความเป็นจริง โทสะและความเครียดจึงขยายตัวขึ้น การไกล่เกลี่ยช่วยให้คู่กรณีไปพบปะกับผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นมิตรที่ดีของทั้งสองฝ่าย อะไรก็ตามที่ไม่สะดวกจะพูดหรือทำเพราะมีความโกรธและระแวงกัน ล้วนสามารถทำได้ทั้งนั้นหากมีมิตรภาพต่อกัน สำหรับคู่กรณีการไกล่เกลี่ยในตอนแรกอาจดูเหมือนไม่จริงและไม่มีประสิทธิภาพ เมื่อเทียบกับรอยริ้วและความรุนแรงของความขัดแย้ง ดูเหมือนว่านอกจากความปรารถนาดีและความน่าเชื่อถือของผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะช่วยให้การไกล่เกลี่ยบังเกิดผลเลย (คริสโตเฟอร์ ดับเบิลยู มัวร์, 2542: 8 อ้างถึงใน ; ดำรงควิทย์ รัตนพวงศ์.2553 .ออนไลน์) เพราะคู่กรณีมองฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรู เป็นตัวเลวร้าย ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องใช้กลยุทธ์หรือยุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้ง ตอนแรกการไกล่เกลี่ยก็เหมือนเส้นด้ายบาง ๆ ฐุติ แต่ไม่แข็งแรง อานิสงส์ของการไกล่เกลี่ยจะเริ่มปรากฏให้เห็นก็ต่อเมื่อเริ่มดำเนินการ ในตอนแรกคู่กรณีที่ขัดแย้งกันอาจตั้งข้อสงสัยความจริงในใจของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่

แล้วก็มีหลากหลายใจที่เห็นอีกฝ่ายอาจจริงอาจจริงในการพยายามยุติข้อขัดแย้ง ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่เชี่ยวชาญจึงสามารถใช้ความกังขาดังกล่าวมาเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ เมื่อใดก็ตามที่เกิดความระแวงสงสัยผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะชักชวนให้คู่กรณีถามสิ่งที่ค้างคาในใจถึงที่สุดแล้วคุณภาพและเนื้อหาของคำตอบจะบ่งชี้ว่าอีกฝ่ายหนึ่งมีความจริงใจเพียงใดในการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย ดังการถกทอสาขสัมพันธ์เมื่อเส้นใยเพิ่มขึ้น เส้นใยที่บอบบางก็จะค่อย ๆ หนาและเหนียวขึ้น ๆ ในท้ายที่สุด กระบวนการไกล่เกลี่ยก็จะค่อย ๆ กลายเป็นทางเลือกอย่างแท้จริง ในสายตาของคู่กรณีหนทางที่จะบรรลุข้อตกลงก็ยังยาวไกลอยู่ดี คู่กรณีจะต้องรู้สึกว่าจะไรก็ตามที่เป็นผลจากการไกล่เกลี่ยล้วนเป็นเรื่องจริงจึงและน่าเชื่อถือกว่าวิธีการที่กำลังใช้อยู่เพื่อให้ชนะในการต่อสู้ ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องพยายามทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสอดคล้องกับความเป็นจริงอยู่เสมอ ต่อเมื่อปลายเชือกทั้งสองข้างเหนียวแน่นแล้วเท่านั้น คู่กรณีที่ขัดแย้งจึงจะมั่นใจและพอใจที่จะทิ้งตัวลงบนเส้นเชือกได้ด้วย ความพึงพอใจ ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่จะเลือกใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้วิธีไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งและแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านพิจารณาตัดสิน หรือตั้งตัวแทนเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยรวมถึงนำเข้าสู่ที่ประชุมหมู่บ้านพิจารณา

จึงสรุปได้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้ง โดยคู่กรณีตกลงกันยินยอมให้ผู้นำชุมชนเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยในเรื่องที่ขัดแย้ง

3. การประนีประนอมข้อขัดแย้ง เป็นวิธีการระงับข้อขัดแย้งที่คล้าย ๆ กับการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ซึ่งเป็นการที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงกันเองว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น จะทำการตกลงกันอย่างไรเพื่อที่จะทำให้ความขัดแย้งนั้นยุติลง ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่ประนีประนอมข้อขัดแย้งเป็นผู้ดำเนินการหรือกำกับการให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงกัน ผู้นำชุมชนไม่มีอำนาจบังคับให้คู่กรณีตกลงกัน ไม่มีอำนาจตัดสินหรือกำหนดผลลัพธ์แห่งการเจรจาให้แก่กรณี แต่ผู้นำชุมชนสามารถเสนอแนะแนวทางในการตกลงกันให้แก่คู่กรณีว่าจะตกลงกันอย่างไร คู่กรณีฝ่ายที่หนึ่งต้องการอะไร คู่กรณีอีกฝ่ายต้องการอะไร การประนีประนอมข้อขัดแย้งจะบรรลุผลสำเร็จหรือไม่นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียวเป็นสำคัญ แต่จะอยู่ที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่จะพอใจในผลของการตกลงกัน คู่กรณีที่ขัดแย้งต้องยอมสละผลประโยชน์บางสิ่งบางอย่างให้แก่กันและกันบ้าง โดยการแสดงพฤติกรรมร่วมมือและพฤติกรรมไม่มุ่งเอาชนะกันแต่เพียงอย่างเดียว โดยแต่ละฝ่ายจะต้องยอมเสียสละในสิ่งที่ตนเองต้องการลงบ้าง ถึงแม้จะไม่มีฝ่ายใดได้รับความพึงพอใจเต็มร้อยก็ตาม (บุญพร แก้วส่อง, 2545: 131 อ้างถึงใน ; คำรงค์วิทย์ รัตนพวงษ์.2553 .ออนไลน์) การประนีประนอมข้อขัดแย้งของผู้นำชุมชน หากสุดท้ายคู่กรณียังไม่สามารถที่จะตกลงกันได้ หรือไม่สามารถที่จะหาช่องทางที่ไปสู่ผลสำเร็จ ผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประนีประนอมข้อขัดแย้ง จะเป็นผู้ที่ใช้เหตุผลการโน้มน้าวคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

โดยการเสนอแนะแนวทางในการยุติความขัดแย้งนั้นลง ซึ่งอาจจะเป็นการเสนอทางเลือกให้คู่กรณี เพื่อให้คู่กรณีเลือกแนวทางที่ดีที่สุดและได้รับผลประโยชน์สูงสุด (ดำรงวิทย์ รัตนพวงส์. 2553.)

สรุปได้ว่าการประนอมข้อขัดแย้ง เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่คล้าย ๆ กับการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง เพียงแต่ความสำเร็จในการประนอมข้อขัดแย้ง เกิดจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการประนอมข้อขัดแย้ง

4. การระงับข้อขัดแย้ง เป็นกระบวนการระงับข้อขัดแย้งอีกวิธีการหนึ่ง ซึ่งคู่กรณีตกลงกันให้บุคคลที่สาม ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดในข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ระงับข้อขัดแย้ง จะเปิดโอกาสให้คู่กรณีแต่ละฝ่ายเรียกร้อง ยกข้อต่อสู้ขึ้นมาต่อสู้กัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากความล้มเหลวของการที่คู่กรณีเจรจากันเอง ซึ่งผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ระงับข้อพิพาท สามารถที่จะทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายบรรลุข้อตกลงกันได้ง่ายขึ้น โดยทำการแปลงข้อความหรือความหมายของคำพูด แนะนำ เสนอแนะ ชักจูงใจ เกลี้ยกล่อมหรือชี้แนะหนทางที่เป็นไปได้ในการระงับข้อขัดแย้งให้แก่คู่กรณี ทั้งนี้ต้องอาศัยความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ซึ่งผู้ดำเนินงานระงับข้อขัดแย้ง คือผู้นำชุมชนเป็นผู้ทำหน้าที่ในการระงับข้อขัดแย้ง จะต้องมีความเจตคติที่ดีต่อการระงับข้อขัดแย้งในชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่าการระงับข้อขัดแย้ง เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้ง ที่คู่กรณีนำข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาให้ผู้นำชุมชนจัดการระงับให้ ซึ่งเมื่อผู้นำชุมชนทำการตัดสินชี้ขาดแล้วความขัดแย้งเป็นอันยุติลง

2.2.7 ผลของความขัดแย้ง มีรายละเอียดดังนี้

อรุณ รักธรรม (2537 : 234 – 236) ได้สรุปไว้ว่า ผลของความขัดแย้งนั้นสามารถจะแบ่งพิจารณาได้เป็น 2 ประการด้วยกัน คือ ผลดีและผลเสีย

ประการแรก ความขัดแย้งนั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และจะก่อให้เกิดความก้าวหน้าได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ศัตรูคือยาแก้ปวด” ซึ่งคำกล่าวนี้น่าจะตรงกับคำว่า “Conflicts Make Progress” ทั้งนี้ ผลของความขัดแย้งมีหลายประการ เช่น 1) ทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ ที่เหนือกว่า 2) เป็นการบังคับให้มนุษย์แสวงหาแนวความคิดที่ใหม่และสดอยู่เสมอ 3) เป็นการบังคับให้มนุษย์สำรวจตรวจสอบความคิดเห็นของตนเองอีกครั้งหนึ่งว่าดี เลว เหมาะสม หรือไม่ในการที่จะเอาชนะฝ่ายตรงข้าม ซึ่งถือว่าผลที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งย่อมมีผลดีต่อองค์กร 4) จะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ และ 5) เป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ตรวจสอบความสามารถของตนเองอยู่เสมอ

ในเรื่องที่ว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดความก้าวหน้านั้น เหตุผลง่าย ๆ อย่างหนึ่งก็คือ สมมติว่าคนในหน่วยงานหรือในห้องเรียนก็ตาม ถ้าทุกคนมีความเห็นเหมือนกันหมด คือ “YES” หรือ “NO” โดยไม่มีใครมีความเห็นแตกต่าง ทุกคนคงไม่ต้องคิดอะไรอีกแล้ว ถ้าเป็นดังนี้มิใช่เพียงความคิดเห็นใหม่ ๆ จะไม่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ความคิดเห็นเก่า ๆ ยังจะขาดการกลั่นกรองตรวจสอบอีกด้วย ด้วยเหตุผลดังนี้เองจึงทำให้คิดว่า “ที่จริงความขัดแย้งระหว่างบุคคลในองค์กรนั้นย่อมมีประโยชน์ และอาจจะก่อให้เกิดความก้าวหน้า” ซึ่งโดยปกติเมื่อทุกคนรู้ว่าองค์กรกำลังมีความขัดแย้งเป็นเวลาที่ต่างคนต่างต้องขยันทำงานปรับปรุงตนเองอย่างสุดความสามารถ การทำเช่นนั้นเป็นการเตรียมพร้อมเพื่อเผชิญกับปัญหานั้น ๆ อันอาจจะทำให้ตนเองมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้แพ้ (Loser) หรือ “เสีย” แก่อีกฝ่ายหนึ่งได้ ... ในบรรยากาศเช่นนี้ นักบริหารที่แก้ความขัดแย้งในองค์กร น่าจะรีบฉวยโอกาสใช้ “แรงดัน” (Driving Forces) ให้ถูกจุด หรือผสมผสานความขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ขององค์กรเข้าด้วยกันได้ อันอาจจะเป็นเครื่องรับประกันได้ว่า “จะเป็นการก่อให้เกิดผลผลิต (บริการ) ที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency) และผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้น ๆ (Impact) จะช่วยเป็นรางวัล (Rewards) ให้แก่ทุกฝ่ายหรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ตามได้ ซึ่งถึงขั้นนี้อาจจะกล่าวได้ว่า “ทุกคนมีส่วนเป็นผู้ชนะ” (Winner-Winner) แทนที่จะเป็นผู้ “แพ้-ชนะ” (Loser-Winner)

คนแต่ละคนอาจจะมองอย่างผิวเผินว่า ถ้าหากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กรคนจะต้องหาทางเอาชนะ หรือ “แก้มือ” จะเหนือกว่า “แรงรับ” ของฝ่ายแรกเสมอ เหตุการณ์ตอนนี้อาจจะเรียกได้ว่า ทั้งสองฝ่ายได้ตกอยู่ในสภาวะ “สงคราม” ซึ่งจะต้องมีการเตรียมพร้อมและดูเหมือนว่า “ฝ่ายแพ้มาก่อน” อาจจะ “พร้อมกว่า” ซึ่งในประเด็นนี้ ถ้าพิจารณาในแง่ของการพัฒนาองค์กร (Organization Development) แล้วถือได้ว่า “ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้แพ้” คือ “แพ้แก่ตนเอง” หรือ “แพ้-แพ้” องค์กรใดก็ตาม ถ้ามีบรรยากาศเช่นนี้เกิดขึ้น หัวหน้าผู้มีส่วนรับผิดชอบ ควรจะหันมาศึกษาสนใจเป็นพิเศษ เพราะมีสัญญาณไฟแดงให้เห็นด้วยแล้วว่า “หม้อน้ำกำลังร้อนจัด” หรือความขัดแย้งกำลังคืบคลานเข้ามาอย่างแน่นอน

ประการที่สอง ความขัดแย้งอาจทำให้องค์กรขาดประสิทธิภาพ (Inefficiency) และประสิทธิผล (Ineffectiveness) ได้ ถ้าหากหัวหน้าไม่จัดการแก้ไข อนึ่งแนวความคิดในเรื่องความขัดแย้งของบุคคลในองค์กรมีอยู่หลายประการด้วยกัน ทั้งสาเหตุที่เกิดขึ้นและรวมทั้งวิธีการแก้ไข ซึ่งทั้งสองประการนี้ หัวหน้าหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรจะทำความเข้าใจและศึกษาไว้เป็นเครื่องประดับอันสำคัญ ในการปฏิบัติงานประจำวันของตนเอง ผลที่ตามมาอาจจะเป็นดังนี้คือ

- 1) บางคนทนดูและร่วมทำงานด้วยไม่ได้ จำเป็นจะต้องย้ายหนีออกไปจากหน่วยงานนั้นเสีย
- 2) ความเป็นมิตรระหว่างบุคคลย่อมลดลงไป

- 3) บรรยากาศของความเชื่อถือและไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust) จะหมดไป และอาจจะเป็นการต่อสู้กันด้วยอารมณ์ที่ไร้เหตุผล
- 4) มีการต่อต้านที่อาจจะขัดกับวัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่หากคนต้องการความสงบ ทำงานเป็นทีม (Team Building) หรือต้องการความร่วมมือร่วมใจ (Collaboration) มากกว่าการแข่งขัน (Competition) เพื่อดึงหน้าดึงตาแต่จะเอาชนะอย่างเดียว

2.2.8 ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับอาชญากรรม

มุฮัมมัดรอฟีอี มุซอ (2549: 11 อ้างถึงใน; สุวิมล พิริยธนาลัย, 2546.) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับอาชญากรรมไว้ว่า ความขัดแย้งมีหลายระดับและบางระดับเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม คือ เมื่อขัดแย้งกันแล้วก็จะกลายเป็นอาชญากรรมโดยอธิบายได้ดังนี้

1. ความขัดแย้งในระดับตัวตน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตของบุคคลในการที่จะเลือกประกอบพฤติกรรมบางอย่างซึ่งขัดกับบรรทัดฐานของชุมชนหรือกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่คำนึงถึงศีลธรรมก็จะนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมหรือพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายได้

2. ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล คือ ความขัดแย้งในเรื่อง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลซึ่งขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชนหรือเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมายส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชุมชนที่ต้องมีการลงโทษผู้ที่มิพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งนอกจากส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในสังคมแล้วยังส่งผลให้เกิดความเสียหายโดยตรงต่อคู่ที่มีความขัดแย้งด้วย เช่น การล้วงละเมิดสิทธิของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ว่าสิทธิในด้านร่างกาย เช่น การทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย การล้วงละเมิดทางเพศ หรือสิทธิในด้านทรัพย์สินในแง่ของการลักทรัพย์ หรือทำลายทรัพย์สิน เป็นต้น

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้จำกัดขอบเขตของความขัดแย้งในลักษณะที่มีการละเมิดสิทธิของกลุ่มในด้านร่างกายและทรัพย์สิน 5 ประเด็นหลัก คือ

- ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย เช่น การทำร้ายร่างกาย ทะเลาะวิวาท ฆาตกรรม ฯลฯ
- ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น ลักทรัพย์ การทำลายทรัพย์สิน ฯลฯ
- ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น อนาจาร ข่มขืน ฯลฯ
- ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา
- ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน หรือมรดก

3. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน ในลักษณะนี้อาจจะเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนในเรื่องของผลประโยชน์หรือค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งหากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธีก็จะทำให้ความขัดแย้งดังกล่าวรุนแรง จนกลายเป็นปัญหาอาชญากรรมต่อไปได้

4. ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน โดยรัฐเป็นผู้ปกครองในขณะที่ชุมชนเป็นผู้ถูกปกครองซึ่งมีหน้าที่ในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และรัฐมีอำนาจในการออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้คนในสังคมได้ปฏิบัติตาม การมองอาชญากรรมในแง่นี้ก็คือการที่รัฐออกกฎหมายหรือดำเนินนโยบายต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับความต้องการของคนในชุมชน โดยรัฐอ้างถึงการปกป้องผลประโยชน์แห่งรัฐ เช่น การออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนมาบังคับใช้ ซึ่งในอดีตนั้นคนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันกับป่าได้โดยไม่มีคามผิด แต่เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนแล้วคนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ซึ่งหากคนในชุมชนไม่ปฏิบัติตามก็มีความผิดตามกฎหมาย หรือการที่รัฐดำเนินโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนเช่น การก่อสร้างโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่มีการต่อต้านจากคนในชุมชน โดยชุมชนมองว่าการก่อสร้างโครงการดังกล่าวส่งผลเสียต่อวิถีชีวิตของชุมชน ในขณะที่รัฐอ้างว่าการดำเนินโครงการนี้จะทำให้ประเทศชาติได้รับผลประโยชน์และมองกลุ่มที่ต่อต้านว่าเป็นฝ่ายที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม มองการเคลื่อนไหวต่อต้านของชุมชนว่าเป็นการทำทลายอำนาจรัฐ เป็นต้น

5. ระดับของกฎหมาย ซึ่งอาชญากรรมในที่นี้ หมายถึง พฤติกรรมที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิด ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของรัฐและผู้ใดกระทำต้องได้รับการลงโทษ เพราะฉะนั้นพฤติกรรมใดที่ขัดแย้งกับกฎหมายก็จะกลายเป็นพฤติกรรมอาชญากรรม

2.2.9 วงจรของความขัดแย้ง

การอธิบายวงจรหรือวัฏจักรของความขัดแย้งนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้ คือ เมื่อบุคคลมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ขัดแย้งกันก็จะเกิดกระบวนการตระหนักรู้แล้วนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งรูปแบบของความขัดแย้งก็จะแตกต่างกันออกไป จากนั้นก็จะเกิดกระบวนการเร่งความขัดแย้งให้ขยายตัวหรือกระบวนการลดความขัดแย้งให้ลดลง โดยขึ้นอยู่กับรูปแบบการสลายตัวของความขัดแย้งในที่นี้ก็คือ การจัดการกับความขัดแย้งและเกิดผลลัพธ์ที่ตามมาคือ ความขัดแย้งนั้นยุติลงหรือเพิ่มดีกรีของความขัดแย้งไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธีก็จะเข้าสู่วงจรของความขัดแย้งอีกครั้งหนึ่ง (Kriesberg Louis, 1973: 19)

จากแนวคิดความขัดแย้งที่น่าสนใจข้างต้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับความขัดแย้งในเรื่องราวความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับรัฐ หรือกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล โดยจะพิจารณา

ว่าเมื่อมีความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นแล้วชุมชนจะนำรูปแบบหรือกระบวนการวิธีใดมาจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าว

สรุปได้ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ และทำให้เกิดผลในทางที่ดีและไม่ดี เนื่องจากความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียว หรือความแตกแยกกัน เช่น ความขัดแย้งกับชุมชนนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชนโดยการยอมให้มีการพูดคุยกันของกลุ่มทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้ง โดยมีบุคคลที่สามเป็นตัวกลางในการรับฟังหรือร่วมอยู่ในกระบวนการ ให้ทั้งสองฝ่ายได้ระบายความไม่เข้าใจกัน หรือความเกลียดชังกันจนเป็นที่พอใจ จากนั้นกระบวนการจะนำไปสู่การเยียวยาความรู้สึกโดยบุคคลทั้งสองฝ่ายเยียวยาความรู้สึกซึ่งกันและกัน โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือซึ่งความขัดแย้งจะยุติลงโดยใช้เวลานานหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีความขัดแย้งนั้น

นอกจากยังมองว่า ความขัดแย้งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง และมีฐานเกิดขึ้นจากสภาพการณ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดจะมีความขัดแย้งแฝงตัวอยู่เสมอ เช่นเดียวกับการสร้างสันติภาพ ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคนในสังคมยิ่งมีมากขึ้นเท่าใดอารมณ์และพฤติกรรมระหว่างกลุ่มคนยิ่งรุนแรงขึ้น กระฉับกระเฉงมากขึ้นเท่าขึ้น ความขัดแย้งบางครั้งนำไปสู่ความเอาเหตุแห่งความขัดแย้งออกไป รับรองยืนยันความกลมเกลียว หรือสร้างความเป็นเอกภาพของสังคมขึ้นมาใหม่ เป็นการนำพามาซึ่งความกลมเกลียว ความสนมฉันทของคนภายในที่แน่นแฟ้น การร่วมมือร่วมใจกัน และขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคมมีความมั่นคงมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่ายบางครั้งนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐานอย่างใหม่ของสังคม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนในบางครั้งนำไปสู่ความปรารถนาที่จะให้อีกฝ่ายหนึ่งรวมตัวกัน เป็นการทดสอบอำนาจ (Test of power) ของทั้งสองฝ่าย บางครั้งแต่ละฝ่ายจะยอมประนีประนอมกันภายหลังที่มีการสอบอำนาจโยการขัดแย้งแล้ว ความขัดแย้งจึงเป็นกระบวนการจัดการที่นำไปสู่กระบวนการรวมตัวกัน และแสวงหาพันธมิตรที่จะนำไปสู่ความสันติสุขต่อไป

2.3 แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง

2.3.1 วิธีการจัดการความขัดแย้ง

แมรี ปาร์กเกอร์ ฟอลเลท (Mary Parker Follett, 1924 อ้างใน เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2538: 167) ได้เสนอแนวความคิดในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง 3 วิธีคือ

1. การชนะ – แพ้ (Domination) หมายถึง การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะ อีกฝ่ายหนึ่ง เป็นการใช้อำนาจในการแก้ปัญหาความขัดแย้งซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการแก้ปัญหา แต่ก็อาจจะเกิดปัญหาขึ้นได้อีกในอนาคต

2. การประนีประนอม (Compromise) หมายถึง การแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยที่ต่างฝ่ายต่างได้เพียงบางส่วนที่ต้องการเท่านั้น ไม่มีฝ่ายใดได้ทั้งหมด การประนีประนอมเป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด

3. การประสานประโยชน์ (Integrated Solution) หมายถึง การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เน้นความพอใจของทั้งสองฝ่ายมากที่สุด เป็นการแก้ปัญหาที่ไม่มีการแพ้-ชนะ หรือไม่ต้องเสียบางส่วน แต่จะได้รับความต้องการของทั้งสองฝ่าย

จอห์นสัน แอนด์ จอห์นสัน (Johnson and Johnson, 1982 อ้างใน เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2538: 167 – 168) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งเป็น 5 แบบ (Five Styles of Managing Conflicts) ได้แทนด้วยสัตว์ 5 ชนิด ดังนี้

1. Forcing แทนด้วย ฉลาม (ชอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นการใช้อำนาจตามตำแหน่ง (Authority) คำนึงถึงเป้าหมายงานหรือความต้องการของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน

2. Withdrawing แทนด้วย เต่า (หดหัว) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี และจะไม่ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา เป้าหมายของงานและความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานอยู่ในระดับต่ำ

3. Smoothing แทนด้วย หมี (ความน่ารัก) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานมากกว่าเป้าหมายของงานไม่ว่าจะเกิดปัญหาอะไรขึ้นก็จะใช้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเหมือนครอบครัวเดียวกัน

4. Confronting แทนด้วย นกฮูก (สุขุม) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยการเผชิญกับปัญหา มีความรอบคอบในการแก้ปัญหาถึงแม้จะเสียเวลามากกว่าวิธีอื่น ๆ ก็ตาม การเผชิญกับปัญหานี้จะพยายามหาวิธีการที่สนองความต้องการของผู้ร่วมงานและได้ตามเป้าหมายมากที่สุด

5. Compromising แทนด้วย สุนัขจิ้งจอก (แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นทางสายกลาง คือเป็นไปตามเป้าหมายของงานบ้างและได้ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานบ้าง วิธีการนี้มักจะใช้กับปัญหาความขัดแย้งกรณีพิพาท การเรียกร้องในเรื่องต่าง ๆ

อรุณ รักธรรม (2537 : 238 – 239) ได้สรุปไว้ว่า เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กรย่อมจะทำนาย นักบริหารที่มีความสามารถให้หาวิธีมาดำเนินการแก้ไขข้อขัดแย้งเหล่านั้น ซึ่งการจัดการความขัดแย้งมีหลายวิธีดังนี้ คือ

วิธีที่ 1 เพิกเฉย คือ ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ว่ามีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้น คือ ไม่ยอมหยิบยกปัญหานั้นมาพิจารณา ปล่อยให้ปัญหาสลายตัวไปเองตามธรรมชาติ อาศัยความใจเย็น อดทน และรอคอย จนภาวการณ์เช่นนั้นจะผ่านพ้นไป ถ้าเป็นการปฏิบัติงานตามวาระก็คอยจนกว่าตนจะพ้นจากตำแหน่งนั้นไป ทิ้งปัญหาไว้ให้คนอื่นมาทำ ตัวผู้บริหารสบายไม่ต้องยุ่งยากอะไร แต่ก็จะเป็นผลเสียหายแก่องค์กรเป็นอย่างมาก เพราะความขัดแย้งมิได้หมดไป จะคงคุกรุ่นอยู่และจะรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นเรื่องใหญ่โตเกินแก้ในที่สุด หัวหน้างานที่เลือกใช้วิธีนี้มักจะเป็นพวกหนีงานหรือเผด็จการ

วิธีที่ 2 การหลีกเลี่ยง เมื่อรู้สาเหตุก็หาทางเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้ง หรือจะมีขึ้นทำให้มีน้อย มิได้แก้ปัญหาแต่เป็นทางออกเพียงชั่วคราว การจัดการกับความขัดแย้งด้วยวิธีนี้เหมือนการขายผ้าเอาหน้ารอด คือ ขอบใจไปที ข้างหน้าจะเป็นอย่างไรค่อยว่ากันใหม่ วิธีนี้จริงอยู่อาจบรรเทาความขัดแย้งได้ แต่จะต้องเกิดปัญหาคืนใหม่ ให้แก้ต่อไปอีกไม่รู้จบ ปัญหาที่จะมาข้างหน้าอาจยากจนแก้ไม่ได้ หรือมีหลายปัญหาซับซ้อนกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นจุดจบขององค์กรหรือนักบริหารนั่นเอง นักบริหารผู้ใช้วิธีนี้ได้แก่ ผู้หนีงาน และผู้ทำงานตามคำสั่งแต่อย่างเดียว

วิธีที่ 3 การประนีประนอม การไกล่เกลี่ยโดยใช้อำนาจโตตุลาการเป็นการต่อรองกันว่าฝ่ายใดจะพอใจแค่ไหน เมื่อผู้ตัดสินเห็นว่าเป็นการพอควรก็ขอร้องให้ทั้งสองฝ่ายยอมกันเป็นการบรรเทาความรุนแรงของการขัดแย้งลงได้ แต่มิใช่ทำให้มูลเหตุของความขัดแย้งหมดไป ความไม่พอใจยังมีอยู่ แต่ด้วยความเคารพเชื่อฟังผู้ประนีประนอมจึงจำยอมนักบริหาร ผู้ใช้วิธีนี้ได้แก่ นักบุญ

วิธีที่ 4 การใช้อำนาจวินิจฉัย คือ ใช้ความเหนือกว่าด้วยตำแหน่งหน้าที่ หรืออิทธิพลที่ตนมีอยู่เป็นพลังสนับสนุนให้คู่กรณียินยอมตกลง เพราะความเกรงกลัว การจัดการกับความขัดแย้งด้วยวิธีนี้เป็นการเด็ดขาด ทำให้เกิดความสงบโดยเร็ว แต่ต้องรักษาแผลงยาวนานและก็อาจป่วยไข้มีโรคแทรกได้อีกหลายโรค คือ มีความขัดแย้งในเรื่องอื่น ๆ ต่อไปอีก และเมื่อถึงจุดหนึ่งย่อมมีการต่อต้านนักบริหาร ผู้ใช้วิธีนี้ได้แก่ ผู้นำเผด็จการ

วิธีที่ 5 การใช้เสียงข้างมาก วิธีใช้เสียงข้างมากตัดสินปัญหาข้อขัดแย้งนับว่าอาศัยหลักประชาธิปไตย เพราะเมื่อคนข้างมากเห็นด้วยย่อมถูกใจคนส่วนใหญ่ และได้รับการสนับสนุน นับว่ามีผลดีในการแก้ปัญหามากขึ้น แต่คนข้างน้อยจะต้องเป็นผู้แพ้ ความไม่พอใจย่อมเกิดขึ้น การบริหารเรื่ององค์กรเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ตัวจักรทุกตัวต้องทำงานสัมพันธ์กัน คือ อยู่บนรากฐานแห่งความเข้าใจด้วยเหตุผล มิใช่อยู่ที่การแพ้ ชนะ หรือใช้อำนาจคนส่วนใหญ่บังคับให้คนส่วนน้อยจำยอม โดยปราศจากเหตุผล การเผด็จการด้วยกลุ่มชนอาจเกิดขึ้นได้ แต่จะอยู่ได้ไม่นาน

วิธีที่ 6 การเผชิญหน้า วิธีแก้ปัญหาคือขัดแย้งด้วยการที่ทุกฝ่ายเผชิญหน้ากัน หรือหันหน้าเข้าหากัน ร่วมปรึกษาหารือกัน อภิปรายปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ที่ประชุมได้ฟังเหตุผล ทราบข้อมูล ตลอดจน แนวความคิดของแต่ละฝ่ายว่ามีอย่างไร แต่ละคนมีวิธีปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จอย่างไร ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแต่ละวิธีนั้นมีอย่างไร เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มได้ให้ความคิดเห็นของตนด้วยความสุจริตใจ เป็นการใช้ความคิดร่วมกันในการวินิจฉัยปัญหาคือขัดแย้ง วิธีนี้ต้องใช้เวลามากแต่จะได้ผลคุ้มค่า และเป็นแบบที่นักบริหารยอมรับกันว่ามีประสิทธิผลมากกว่าวิธีอื่น หัวหน้างานที่ใช้วิธีนี้เป็นนักพัฒนาและนักบริหาร

ดังนั้น จากแนวความคิดความขัดแย้งตามที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดการความขัดแย้งในองค์กรระดับชุมชน หมายถึง การทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ได้แก่ คน ทรัพยากร การจัดองค์กร และการวางแผน ซึ่งวิธีการจัดการความขัดแย้งที่หลากหลาย เช่น การประนีประนอม การหลีกเลี่ยง การเผชิญหน้า หรือ หลักประชาธิปไตย เป็นต้น โดยไม่มุ่งเน้นให้ทุกคนในองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งให้มากที่สุด ซึ่งจะส่งผลดีต่อการความขัดแย้งในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.3.2 ข้อดีของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในบางครั้งนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เช่น นายกับผู้ได้บังคับบัญชาร่วมมือกันแก้ปัญหา เมื่อผู้ได้บังคับบัญชาได้รับอุทธรณ์ถึงสภาพแวดล้อมในการทำงานอันไม่เหมาะสม ความขัดแย้งที่ไม่รุนแรงถ้าแก้ไขให้เหมาะสมสามารถจะเป็นประโยชน์แก่การดำเนินงานขององค์กรได้ ผลดีของความขัดแย้งอาจมีได้ดังต่อไปนี้

1. อาจเกิดความสามารถและไหวพริบของบุคคล บุคคลมักจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเมื่อเผชิญกับความขัดแย้งมากกว่าการปฏิบัติหน้าที่ในภาวะปกติ เช่น เมื่อหน่วยงานของตนมีความขัดแย้งกับฝ่ายบริหารว่าจะยุบหน่วยงานหรือไม่ ผู้ปฏิบัติงานมักมีความสามารถในการหาเหตุผลและการอธิบายผลงานที่ได้กระทำไปให้แก่ผู้บริหารทราบ เช่น เมื่อแผนกชุมชนสัมพันธ์ของหน่วยงานหนึ่งได้รับคำสั่งจากฝ่ายบริหารให้ลดจำนวนคนลง ฝ่ายนี้จะเสนอแนวความคิดแก่ฝ่ายบริหารในการนำกำลังคนที่มีอยู่ไปทำงานด้านการณรงค์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2. ช่วยบำบัดความต้องการทางจิตวิทยาของบุคคล ความต้องการทางจิตวิทยาที่สามารถใช้ความขัดแย้งเข้าช่วย ได้แก่ ความต้องการแสดงออกซึ่งความก้าวร้าวรุนแรงและได้รับการกระตุ้นจากสภาวะแวดล้อมแทนที่จะได้ตอบโดยการใช้กำลังกับผู้อื่น บุคคลผู้มีความก้าวร้าวรุนแรงอาจมีความพึงพอใจในการโต้แย้งในเรื่องกระบวนการทำงาน

3. ก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เช่น เมื่อการเรียกร้องที่จะให้โอกาสแก่สตรีในการเป็นผู้บริหาร ความขัดแย้งเริ่มเกิดขึ้น ผลคือ มีการให้โอกาสแก่กลุ่มสตรีในการเข้าไปทำงานหลักๆของกิจการ ความขัดแย้งแต่เดิมจะค่อย ๆ ลดลง

4. เกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ไขและป้องกันความขัดแย้งขององค์กร เช่น เมื่อผู้บริหารมีความขัดแย้งกับพนักงานอาจมีวิธีการสนทนาลงถึงปัญหาอย่างไม่เป็นทางการ ฝ่ายการจัดการจะเรียนรู้ถึงปัญหาก่อนที่จะก่อตัวขึ้นมาเป็นเรื่องใหญ่กว่านี้

5. ช่วยสร้างความตื่นตัวให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานจำนวนมากที่มีความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อความจำเจในการทำงาน การมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กรจะทำให้พนักงานเกิดความมีชีวิตชีวาขึ้น มีการสนทนาโจษจันกันเรื่องการขัดแย้ง

6. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งปัญหาในองค์กร ตัวอย่าง เมื่อฝ่ายควบคุมคุณภาพและฝ่ายผลิตมีความขัดแย้งเกิดขึ้น อาจพบว่าฝ่ายผลิตมีความบกพร่องในสายการผลิตหรือการควบคุมคุณภาพเข้มงวดเกินไปจนไม่อาจกระทำได้ตามที่เป้าหมายไว้ สถานการณ์ดังนี้ต้องการการแก้ไขปรับปรุง

7. อาจมีการทบทวนความสามัคคีภายหลังที่ความขัดแย้งสิ้นสุดลง เปรียบเสมือนการวิวาทของคนสองคนอาจสิ้นสุดลงด้วยการเลิกแล้วต่อกัน และกลายเป็นมิตรที่ดีซึ่งกันและกัน หน่วยงานสองหน่วยงานจึงมีความขัดแย้งกันเมื่อปรับความเข้าใจกันแล้วอาจกลายเป็นหน่วยงานที่ประสานงานกันเป็นอย่างดีก็เป็นได้

2.3.3 ผลเสียของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งมีผลเสียและเป็นอันตรายทั้งแก่ตัวบุคคลและองค์กร ผลเสียของความขัดแย้งที่สำคัญ อาจแบ่งได้ 5 ประการ คือ

1. ทำให้บุคคลเห็นแก่ประโยชน์ของตนเองมากกว่าผลได้ขององค์กรเป็นส่วนรวม พนักงานหรือหน่วยงานอาจต้องการค่าจ้างเงินเดือนเพิ่มขึ้นโดยไม่คำนึงองค์กรหรือลูกค้า เมื่อไม่ได้รับในสิ่งที่ต้องการ พนักงานจะเกิดความขัดแย้งและปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่เต็มใจทำให้ผลได้ขององค์กรลดลง

2. อาจเป็นผลเสียต่ออารมณ์ สุขภาพ ร่างกาย และสุขภาพจิตของผู้เกี่ยวข้องบุคคลเป็นจำนวนมากมีอาการของโรคทางใจ (Psychosomatic Disorder) เนื่องมาจากผลของการโต้แย้งที่เกิดขึ้นเป็นเวลานาน

3. เสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายและเกิดความสับสนเปลืองขึ้น การเกิดการขัดแย้งทำให้บุคคลทำงานช้าลง เสียแรงงานไปในเรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง

4. เกิดผลเสียด้านอารมณ์และการเงิน ความขัดแย้งที่ทำให้เกิดการทำลายจะทำให้กิจการต้องเสียค่าใช้จ่าย สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน คือ ฝ่ายพนักงานอาจมีความรู้สึกไม่พอใจ พนักงานเมื่อเกิดการทำลายสิ่งของ แม้เพียงจากพนักงานเพียงไม่กี่คน

5. มีการบิดเบือนความจริง บุคคลอาจบิดเบือนข้อเท็จจริงในการนำเสนอเพื่อจะได้เป็นฝ่ายได้เปรียบในสถานการณ์นั้นๆ เช่น ในกรณีที่ฝ่ายผลิตเกิดความขัดแย้งกับฝ่ายควบคุมคุณภาพ ฝ่ายควบคุมคุณภาพอาจพยายามหาแนวร่วมโดยให้บรรดามิตรสหายกล่าวหาเกี่ยวกับทางบริษัทว่าสินค้าที่ผลิตออกมามีคุณภาพไม่ดี

2.3.4 กระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชนที่จะนำมาซึ่งความสมานฉันท์ของชุมชนเป็นกระบวนการที่พัฒนามาจากบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย ที่ได้ใช้ภูมิปัญญา การถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน ในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ อันเป็นศาสตร์และศิลป์ในการแก้ไขปัญหของชุมชน เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์และความปรองดองกัน ที่สำคัญ คือ เพื่อให้เกิดความสงบสุขเกิดความสามัคคีสมัครสมานปรองดองกัน

2. การจัดการความขัดแย้งของชุมชนโดยใช้จารีตชุมชนในการสร้างความสมานฉันท์ ซึ่งให้ความสำคัญกับสิทธิในการจัดการ การใช้ประโยชน์โดยการกำหนดสัญลักษณ์เพื่อบ่งบอกถึงการเป็นเจ้าของ ในกรณีของกาทำบ่อปลา พื้นที่ปลูกไม้ผล การระงับข้อขัดแย้งโดยใช้หลักการชดเชย การผ่อนปรน การแบ่งปัน ในกรณีพิพาทต่างๆ เช่น แนวเขตที่ดิน วัวกินพืช ฝักของชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากนั้นการจัดการโดยวิธีการไกล่เกลี่ยชุมชน จะเน้นให้เกิดการพูดจากันด้วยเหตุผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเหตุผลของกันและกัน

3. กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการจัดการความขัดแย้ง และการระงับข้อขัดแย้งในชุมชน เกี่ยวกับปัญหาการลักขโมย การทะเลาะวิวาทในหมู่บ้าน ปัญหาโจรผู้ร้ายปัญหาที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ไว้วางใจชาวบ้านมองว่าชาวบ้านเลียงโจร การเผชิญแลทำความเข้าใจกับปัญหาการเรียกค่าคุ้มครอง ชาวบ้านจะให้การให้อภัย ความอดทน ความเมตตา และการช่วยเหลือกัน ในการแก้ปัญหา อันเป็นการคานอำนาจกับกลุ่มโจร และข้าราชการในพื้นที่

4. กระบวนการไกล่เกลี่ยภายในชุมชน ซึ่งมีทั้งระหว่างบุคคลภายในครอบครัว ระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน ระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างชุมชน จะใช้การพูดคุยประนีประนอม สร้างความอดทน ใช้เวลา และใช้ผู้ที่ชุมชนเคารพนับถือ ผู้นำศาสนา ช่วยในการไกล่เกลี่ย สำหรับกรณีปัญหาระหว่างรัฐกับชุมชน จะใช้

กระบวนการการศึกษาเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมระหว่างชาวบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐและนักวิชาการ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไข

5. หลักการร่วมในการพัฒนาระบบคิดด้านการจัดการความขัดแย้ง เพื่อพัฒนาเป็นสู่ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะต้อง

5.1 ต้องมีความเข้าใจหลักของศาสนาซึ่งกันและกัน และอยู่ในขอบเขตความถูกต้องตามหลักศาสนา

5.2 ความสัมพันธ์ของชุมชนมีการไปมาหาสู่กัน มีการติดต่อกันระหว่างชุมชนไทยอิสลามกับชุมชนไทยพุทธ โดยเฉพาะการพูดคุยการสื่อสารกันด้วยภาษามลายูท้องถิ่น

5.3 ต้องมีคุณธรรม มีจริยธรรม รู้ความต้องการและเข้าใจบริบทของกันและกัน

5.4 การจัดการความขัดแย้ง และการระงับข้อขัดแย้งระหว่างชุมชนไทยอิสลามกับชุมชนไทยพุทธ จะมีการพูดคุย ขอความเห็นใจซึ่งกันและกันไม่พูดถึงความถูก ผิด

5.5 กฎเกณฑ์แก้ปัญหความขัดแย้งในหมู่บ้านคือ เรื่องสั้นทำให้หาย เรื่องราวทำให้สั้น สิ่งสำคัญที่สุดเพื่อความอยู่รอดของคนในหมู่บ้าน คือการทำความดี และระวังปากไม่เสีย ไม่ลำเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

5.6 การจัดการความขัดแย้งจะได้ผลหรือไม่นั้นจะต้องมีฐานการทำงาน ที่มองว่าประชาชนมีสิทธิและเสรี เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันทางความเชื่อ แต่ทุกคนอยู่ในผืนแผ่นดินเดียวกันย่อมมีความเสมอภาคกันไม่ว่าจะเป็นชุมชนไทยอิสลามกับชุมชนไทยพุทธ

สรุปได้ว่า เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชน ทุกฝ่ายจะต้องให้ความร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางจัดการความขัดแย้งให้ยุติลงโดยเร็ว ก่อนที่จะลุกลามเป็นเรื่องใหญ่โตจนไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ ซึ่งผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงที่จะต้องจัดการความขัดแย้ง โดยเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ มาจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยมีเป้าประสงค์ตั้งอยู่บนพื้นฐานให้เกิดความพึงพอใจของคู่กรณีและได้รับประโยชน์สูงสุดทั้งสองฝ่าย ด้วยความยุติธรรมเป็นกลาง เพื่อให้ทุกฝ่ายมีความรู้สึกว่าเป็นฝ่ายชนะแต่เพียงฝ่ายเดียว หรือแพ้แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ให้รู้สึกว่าได้รับประโยชน์ที่ต้องการแล้ว ถึงแม้จะไม่ได้ทั้งหมดก็ตาม

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติในการจัดทำโครงการและพัฒนาเยาวชนกำหนดอายุของเยาวชนไว้คือ ผู้ที่มีอายุ 15 -24 ปี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2524 อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเล่ง.2547: 28-29)

ส่วนเต็มสิริ บัญยสิงห์ (อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเล่ง.2547 : 28-29) ได้นิยามศัพท์เกี่ยวกับเยาวชนไว้ว่า เยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 15 - 25 ปี และเยาวชนที่อยู่ในระบบโรงเรียน หมายถึง เยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนในเวลาเรียนปกติ ส่วนเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน หมายถึงบุคคลที่มีอายุระหว่าง 15 -25 ปี และไม่ได้ศึกษาอยู่ในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน

เยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ หากดูจากจำนวนประชากรของประเทศแล้วเยาวชนมีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด จากการประมาณการเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2540 ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ มีจำนวนเด็กและเยาวชนถึง 29.04 ล้านคนคิดเป็น 47.9% ของประชากรทั้งประเทศ

การพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยการสร้างจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความสามารถในการบำรุงรักษาและการจัดการด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ปลุกจิตสำนึกให้รักถิ่นฐานและรับผิดชอบต่อทรัพยากรชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีแนวทางดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ 2540 อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเล่ง.2547: 28-29)

- 1) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้เด็กและเยาวชนเห็นประโยชน์ คุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2) สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) เร่งรัดให้สถานศึกษาจัดกิจกรรม การศึกษานอกสถานที่ เพื่อการเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 4) ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทัศนศึกษาแก่เยาวชนนอกระบบโรงเรียน
- 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ประเพณีท้องถิ่นเพื่อปลูกฝังการรักถิ่นฐาน
- 6) ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความสามารถในการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 7) เร่งรัดให้มีสวนสาธารณะ สนามเด็กเล่นและสนามกีฬาที่มีคุณภาพต่อการพัฒนาการของเด็กและเยาวชนในทุกพื้นที่

8) เร่งรัดให้มีมาตรการจูงใจในด้านภาษีสำหรับองค์กรภาคเอกชนที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า เยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ หากมีการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยการสร้างจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพื่อให้เด็กเยาวชนเข้าใจและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นการปลูกจิตสำนึกให้รักถิ่นฐานและรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนตนเองมากขึ้น

2.5 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

2.5.1 ความหมาย

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวเองตัวเอง (ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527 อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเลง, 2547: 36)

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน

นิรันดร์ จงวุฒิวาส (2527: 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

อนึ่ง ได้มีกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าครอบคลุม ประเด็นดังนี้ (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528 อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเลง, 2547:37)

1) การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้ามาเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตยในกรณี ต่อไปนี้

1.1) การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและของสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

1.2) การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

1.3) การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผน และการดำเนินการ โครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

2) เพื่อพิจารณาในแง่นี้ การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่ประชาชนลงแรงและทรัพยากรเพื่อพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจไม่ว่าระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุน ลงแรงกับประโยชน์ที่ได้รับ

3) ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชากรมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

กระบวนการมีส่วนร่วมในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนา หรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี เป็นต้น โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผน การดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์และการติดตามผล (เจมส์ คี บีนทอง, 2526 อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเล่ง, 2547: 37) ซึ่งสอดคล้องกับ Cohen and Uphoff (ม.ป.ป. อ้างถึงใน นงลักษณ์ รักเล่ง, 2547:37)

2.5.2 ขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการหลายสาขา ได้พยายามศึกษาจำแนกลักษณะพฤติกรรมการมีส่วนร่วมไว้หลายแบบ โดยใช้เกณฑ์ในการจำแนกแตกต่างกัน (ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543: 149 - 163) ได้แก่

(1) การจำแนกขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การจำแนกการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ: ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน: จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน การให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานหรือข้อมูล เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์: ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้นจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล: การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต ก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้ นอกจากการจำแนกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมตามแนวดังกล่าวการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นน่าจะมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา: ขั้นตอนนี้เป็นส่วนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวบ้านยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาคด้วยตนเองได้ กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้นแต่อาจมองปัญหาไม่ได้เด่นชัด เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาจึงเสมือนกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพให้ชุมชนมองเห็นและวิเคราะห์ปัญหาได้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม: การวางแผนการดำเนินกิจกรรมเป็นขั้นตอนต่อไปที่ขาดไม่ได้ หากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานการพัฒนาให้เสร็จสิ้นโดยฉับไวก็จะดำเนินการวางแผนงานด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน จะช่วยให้ชุมชนเข้าใจปัญหาพัฒนาประสบการณ์ของตนเองและสามารถวางแผนได้ด้วยตนเองในที่สุด

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน : ชุมชนมีทรัพยากรที่สามารถลงทุนและปฏิบัติงานได้ เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบท อย่างน้อยก็มีแรงงานของตนเองเป็นขั้นต่ำสุดที่จะเข้าร่วมได้ และในหลายๆ แห่งก็สามารถที่จะร่วมลงทุนในกิจกรรมหลายๆ ประเภทได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชุมชนรู้จักคิดค้นทุนให้กับตนเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้นเพราะจะมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของซึ่งต่างไปจาก สภาพที่การลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอกจะมีอะไรเสียหายก็ไม่เดือดร้อนมากนัก และการบำรุงรักษาก็จะไม่เกิดขึ้นเพราะรู้สึกว่าจะไม่ใช่ชุมชน นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน : ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งอีกเหมือนกัน เพราะถ้าหากการติดตามและการประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่เป็นการดำเนินการโดยบุคคลภายนอก ชุมชนก็ไม่สามารถทราบว่าการที่เข้าไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ ถึงแม้ว่าจะมีผู้โต้แย้งว่าการประเมินที่เที่ยงธรรมที่สุดน่าจะมาจากบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมนั้นๆ แต่ถ้าคิดถึงจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่มุ่งจะพัฒนาคน การคำนึงถึงแต่ความเที่ยงธรรมอาจจะไร้ประโยชน์ การผสมผสานระหว่างคนภายนอกกับชุมชนน่าจะเกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นการประเมินแล้ว ยังแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประเมินและเป็นการเผยแพร่กิจกรรมออกไปสู่ชุมชนอื่นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่นำเสนอข้างต้นนั้นจะเห็นว่าแนวคิดของ โคเฮน และอัทซอพเป็นแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด ส่วนแนวคิดของ อคิน รพีพัฒน์ นั้น เป็นแนวคิดที่ได้จากประสบการณ์ภาคปฏิบัติในประเทศไทย และมีความสอดคล้องกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย ดังนั้น เมื่อผสมผสานแนวคิดเชิงทฤษฎีของ โคเฮน และอัทซอพ เข้ากับแนวคิดภาคปฏิบัติของ อคิน รพีพัฒน์(2547: 49) แล้วสามารถจำแนกประเภทการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาเป็น 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มในขั้นริเริ่มโครงการ: เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา: เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ: เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา: เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามา ส่วนในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการหรือมีส่วนในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลก็ได้

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา: เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่การ

ประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (Formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (Summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอดของโครงการทั้งหมด

(2)ระดับของการมีส่วนร่วม

การแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมสามารถแยกได้ตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมตามแนวคิดสมาคมสาธารณสุขของอเมริกา ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นไม่ได้มีความแปรเปลี่ยนเฉพาะชนิด (Kinds) และปริมาณของกิจกรรมที่กระทำเท่านั้น แต่ยังมีความแปรเปลี่ยนในระดับความเข้ม (Degree) ในการเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการริเริ่มและวางแผนกิจกรรม ดังนั้นพิสัยของการมีส่วนร่วม อาจจะมีตั้งแต่ระดับการยอมรับบริการที่จัดไว้ให้แล้วไปจนถึงการรวมกลุ่มเพื่อตัดสินใจและริเริ่มโครงการพัฒนาเอง ซึ่งระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม หรือระดับการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของสมาคมสาธารณสุขของอเมริกานั้น อาจจำแนกได้ 3 ระดับ คือ

(1) ระดับการตัดสินใจ (Decision making) ในระดับนี้ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และจัดการกับกิจกรรมการพัฒนาด้วยตัวของเขาเอง (Level of responsibility by themselves)

(2) ระดับการร่วมมือ (Cooperation) ในระดับนี้ประชาชนจะให้ความร่วมมือต่อแผนงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจต้องการความเสถียรจากประชาชน ในด้านเวลา ทรัพยากร และแรงงาน เพื่อช่วยให้โครงการประสบผลสำเร็จ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ถือว่าการมีส่วนร่วมในระดับที่ยอมรับได้ (Acceptable level of participation)

(3) ระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization) ในระดับนี้ประชาชนจะยอมรับและใช้ประโยชน์จากบริการที่ได้วางโครงการไว้ให้เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการยอมรับบริการเท่านั้น

ส่วนความคิดของอาร์นสไตน์ (Arnstein) นั้น เห็นว่าการมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นรูปของบันไดการมีส่วนร่วม (Participation ladder) 8 ขั้น ดังภาพประกอบ



ภาพที่ 11: ภาพประกอบ 10 บันไดของการมีส่วนร่วม 8 ขั้น ของอาร์นสไตน์

(ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543: 154)

ในขั้นต่ำของบันไดคือขั้นถูกจัดกระทำ และขั้นที่สองคือขั้นชี้แจงนั้น เรียกว่า การมีส่วนร่วมเทียมหรือไม่มีส่วนร่วม เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าไม่ถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงในการตัดสินใจ ในกรณีนี้ จะมีกลุ่มบุคคลจำนวนน้อยที่อยู่ในอำนาจเท่านั้นทำหน้าที่ตัดสินใจ โดยไม่มีการพูดถึงเนื้อหา วิธีการ ของการตัดสินใจหรือตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ของผู้มีอำนาจตัดสินใจนั้น ขั้นที่สองนี้สร้างขึ้นมาก็เพื่อที่จะทดแทนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสองขั้นนี้ไม่ใช่เป็นกรทำให้ประชาชนเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือควบคุมโครงการ แต่จะช่วยให้ผู้กุมอำนาจอยู่ดำเนินการให้การศึกษา (Educate) หรือการชี้แจงแก่ผู้ที่เข้ามาร่วม

บันไดขั้นที่ 3 ถึง 5 ก้าวหน้าถึงระดับที่เรียกว่า การมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมหรือการมีส่วนร่วมบางส่วน โดยขั้นที่ 3 ขั้นให้ข้อมูลข่าวสาร และขั้นที่ 4 ขั้นปรึกษาหารือ นั้น ความเห็นหรือข้อคิดของประชาชนได้รับการรับฟังจากผู้กุมอำนาจอยู่มากขึ้น แต่ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้พวกเขาไม่มีอำนาจที่จะ

รับประกันได้ว่า ความคิดเป็นของพวกเขาจะได้รับการเอาใจใส่จากผู้มีอำนาจเต็ม เมื่อการมีส่วนร่วม ถูกจำกัดอยู่ที่ระดับเหล่านี้ จึงไม่มีทางที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสภาพตามข้อเรียกร้องของผู้มีส่วนร่วมบางส่วนนี้ คือ ยอมให้คนไร้อำนาจ (Have-nots) ให้คำแนะนำได้ แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งสิทธิในการตัดสินใจ ของผู้มีอำนาจต่อไป

บันไดลำดับสูงขึ้นไปเป็นระดับที่เรียกว่า อำนาจเป็นของประชาชนซึ่งเพิ่มระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น ประชาชนสามารถเข้าไปสู่ขั้นที่ 6 ขึ้นเป็นหุ้นส่วน ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าร่วมในการเจรจาเพื่อผลได้ผลเสีย (Trade-offs) กับผู้มีอำนาจดั้งเดิม ส่วนในขั้นที่ 7 ขึ้นใช้อำนาจผ่านตัวแทน และขั้นที่ 8 ขึ้นควบคุม โดยประชาชน เป็นการใช้อำนาจตัดสินใจของประชาชนโดยผ่านตัวแทน หรือประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจนั่นเอง

แนวคิดการมีส่วนร่วมของอาร์นสไตน์ มองความเข้มของการมีส่วนร่วมในแง่ของการมีอำนาจในการตัดสินใจของประชาชน ซึ่งมีพิสัยของความเข้มตั้งแต่การไม่มีอำนาจในการตัดสินใจเลยไปจนถึงการมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่

แนวคิดการมีส่วนร่วมที่แสดงให้เห็นความเข้มของการมีส่วนร่วมที่สำคัญอีกแนวหนึ่ง ก็คือการมีส่วนร่วมที่แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ตามลักษณะของการปฏิบัติการ ลักษณะทั้ง 4 ประเภทนี้ไม่ได้เป็นอิสระจากกัน ยังมีความคาบเกี่ยวและต่อเนื่องกัน การจำแนกลักษณะนี้ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 การมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (Passive participation) ทั้งนี้เป็นขั้นเริ่มแรก ซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการยอมรับ (Accepting) หรือการเพิ่ม (Gaining) การเข้าถึงผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมหรือการช่วยเหลือปัจจัยการดำรงชีวิตเฉพาะหน้าบางประการ สำหรับผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาซึ่งอาจจะหมายถึงบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะซึ่งไม่เคยมีมาก่อนหรือหมายถึงการปรับปรุงหรือการแนะนำรูปแบบการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจใหม่

ประเภทที่ 2 การมีส่วนร่วมแบบสะท้อนการถูกกระทำ (Passive / reflective participation) การมีส่วนร่วมประเภทนี้เป็นส่วนต่อเนื่องจากประเภทที่หนึ่ง โดยถือว่าการมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมทางการศึกษา บางประการที่สามารถช่วยให้ประชาชนเข้าใจสาเหตุของสภาพการณ์ต่างๆ เช่น การค่อยพัฒนา และเข้าใจปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยการจัดทำโครงการพัฒนา

ประเภทที่ 3 การมีส่วนร่วมแบบกระตือรือร้น (Active participation) การมีส่วนร่วมในขั้นที่ 3 นี้เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับองค์กรหรือบุคคลระดับพื้นฐาน (Grass roots) ซึ่งเป็นผู้รับผลประโยชน์ จากโครงการ หรือทำการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับกว้างๆ จากกลุ่มอื่นๆ ทั่วๆ ไปที่มีอยู่ในส่วนต่างๆ ของสังคม นอกเหนือไปจากกลุ่มผลประโยชน์เอง โดยปกติแล้วการมีส่วนร่วมในมิตินี้รวมไปถึง

องค์กรในท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วและมีขอบข่ายที่ขยายความครอบคลุมไปถึงกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบด้วย

ประเภทที่ 4 การมีส่วนร่วมแบบสะท้อนความกระตือรือร้น (Active / reflective participation) ขั้นนี้เสริมต่อจากขั้นการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นเป็นการสะท้อนหรือการประเมินเกี่ยวกับข้อจำกัด และทางเลือกต่างๆ ของโครงการภายใต้บริบทระดับชาติ ภายใต้เงื่อนไขเดิมของโครงการที่มีอยู่ โดยปกติจะรวมถึงการออกแบบการก่อรูปหรือการประเมินเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ทางเลือกของโครงการพัฒนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะความจำเพาะของโครงการ และลักษณะทั่วไปของสังคมที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมโดยเน้นการเข้าร่วมตั้งแต่การศึกษาตัดสินใจไปจนถึงการประเมินและควบคุมจะเห็นว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมนี้มองความเข้มของการมีส่วนร่วมว่ามีพิสัยตั้งแต่การมีส่วนร่วมแบบเป็นฝ่ายถูกระทำให้ไปจนถึงการเป็นผู้กระทำโดยตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมที่เสนอมานี้ทั้งหมดนี้จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่บุคคลกลุ่มหนึ่งหรือสองกลุ่มขึ้นไปมีอิทธิพลต่อกันและกันในการจัดทำแผน การกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจ โดยในการวัดความเข้มของการมีส่วนร่วม สามารถวัดได้จากปริมาณของอิทธิพลของกลุ่มบุคคลผู้เข้าไปร่วมกิจกรรมที่มีต่อบุคคลอื่น และแนวคิดที่มองการมีส่วนร่วมในลักษณะปริมาณอิทธิพลที่บุคคลมีต่อการตัดสินใจนั้นเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในมิติเชิงคุณภาพในการวัดการมีส่วนร่วมในมิติเชิงคุณภาพเกี่ยวกับระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมหรือ ปริมาณอิทธิพลที่บุคคลมีต่อบุคคลอื่นนี้ มีการจำแนกหลายแบบ แบบที่จำแนกประเภทละเอียด เช่น แบบของอาร์นสไตน์ วัดได้ครอบคลุมแต่ทำได้ยากในทางปฏิบัติ เนื่องจากการมีส่วนร่วมในแต่ละระดับคาบเกี่ยวกัน เพื่อให้ผลในทางปฏิบัติ ควรกำหนดกรอบระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมกว้าง ๆ เป็น 3 ระดับ (บัญญัติ แก้วส่อง, 2537: 112)

ระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมเทียม (Pseudo-participation) หรือการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (Passive participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ผู้เข้าร่วมไม่มีอำนาจใดๆ ในการตัดสินใจแต่เป็นฝ่ายกระทำตามการตัดสินใจของบุคคลอื่นเท่านั้น

ระดับที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้าร่วมมีส่วนในการเสนอความคิดเห็น แต่อำนาจในการตัดสินใจอยู่ที่บุคคลอื่น

ระดับที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ความคิดเห็นของบุคคลที่เข้าร่วมได้รับการรับฟัง และยอมรับเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอำนาจ การตัดสินใจอยู่ที่ผู้เข้าร่วมนั่นเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของงาน แต่จะต้องมีการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน กระบวนการ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวนี้จะมีหลายขั้นตอนและหลายระดับด้วยกัน คือ ระดับตัดสินใจ ระดับการร่วมมือและระดับการใช้ประโยชน์ ซึ่งสามารถวัดระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มของการมีส่วนร่วม ซึ่งแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนประมงพื้นบ้านในการเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชน คือ การอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นสามารถวัดและประเมินว่า มีกลุ่มไหนบ้างที่เข้าร่วมทำกิจกรรม , ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมากน้อยแค่ไหนในการทำกิจกรรมแต่ละขั้นตอน เช่น การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มในขั้นริเริ่มโครงการ, การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา, การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ, การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนาและการมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา ซึ่งสิ่งที่ได้จากการประเมินการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การนำไปประกอบการวางแผนงานของชุมชนต่อไป

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะทรัพยากรธรรมชาติ, 2537 ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง พลวัตของระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลา ตอนนอกประเทศไทยทางใต้ ผลการศึกษาพบว่า

1. ในทะเลสาบสงขลาตอนนอกมีหญ้าทะเลขึ้นสองบริเวณเท่านั้น คือใกล้ปากทะเลสาบและชายฝั่งหัวหาด
2. พบ H. beccaril และ H. Pinifolia เกือบตลอดปี โดยเจริญเติบโตดีในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม ส่วนในเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมสภาพใบเน่าเปื่อย
3. H.beccaril พบได้ในความเค็มช่วงกว้างจากน้ำจืดถึงน้ำกร่อย
4. H. Pinifolia พบได้ในความเค็มช่วงกว้างจากน้ำกร่อยถึงน้ำทะเล
5. H. ovalis พบได้ในความเค็มช่วงแคบกว่า H. Pinifolia และลำต้นบนดินจะตายเมื่อความเค็มของน้ำลดลง
6. พืชอิงอาศัยบนหญ้าทะเลทั้งสามชนิด ส่วนใหญ่เป็นพวกไดอะตอม
7. บนใบแก่ของหญ้าทะเลมีพืชอิงอาศัยมากกว่าบนใบอ่อน
8. ในฤดูแล้งพืชอิงอาศัยมีความหลากหลายมากกว่าในฤดูฝน

มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์, 2533 (อ้างถึงใน นางลักขณ์ รักเล่ง ,2547) ได้จัดโครงการสิ่งแวดล้อมสำหรับเยาวชน จำนวน 4 รุ่น เรื่องเยาวชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีความสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการเพิ่มทักษะให้เยาวชนได้รับรู้ถึงสภาพแวดล้อม และมองปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ กลุ่มเยาวชนที่เป็นนักเรียนในระดับชั้น ม.5 อายุประมาณ 15 -19 ปี จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมประมาณ 40 คนต่อรุ่น ระยะเวลาฝึกอบรม 5 วัน โดยมีองค์ประกอบของหลักสูตร 4 ส่วน คือ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการอบรมและกิจกรรมเสริม และสื่อสารการฝึกอบรม ในการประเมินผลการฝึกอบรม ปรากฏว่า เยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้นกว่าก่อนการฝึกอบรม

สุชาติ บรรจงการ, 2544 ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเล กรณีศึกษา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการศึกษา พบว่า การอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเลเป็นผลมาจากวิกฤติการณ์ทรัพยากรประมาในชุมชนที่มีสาเหตุมาจากการทำประมงผิดกฎหมาย ได้แก่ อวนรุน อวนลาก ระเบิด ยาเบื่อ และอวนชัก การจับสัตว์น้ำที่มากเกินไปจนเกิดภัยของธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งห้วยทะเล ทำให้กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและกลุ่มแกนนำต่างๆ เกิดความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งได้รับการกระตุ้นจากองค์กรเอกชน จึงนำไปสู่กิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเลในเวลาต่อมา โดยเริ่มต้นจากการแสวงหาแนวทางและเรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ด้วยรูปแบบการประชุมร่วมกัน การทำความเข้าใจ และเผยแพร่ข้อมูลการอนุรักษ์ภายในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนและนักวิชาการได้เรียนรู้จากการทำวิจัยร่วมกัน กระบวนการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ห้วยทะเล สามารถจัดอยู่ในขั้นตอนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2. การมีส่วนร่วมในการคิดและเสนอแนวทางการดำเนินงาน 3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเลมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ลักษณะสังคมและเศรษฐกิจ ความเป็นผู้นำ ความรู้ความเข้าใจต่อความสำคัญ ประโยชน์และการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเล การรับรู้ข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเล วิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และความสัมพันธ์แบบครูและศิษย์

ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นโยบายและกฎหมาย ทั้งนี้ปัจจัยภายในและภายนอกต่างมีการปฏิสัมพันธ์เกื้อหนุนกัน เมื่อพิจารณาผลจากการอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล ปรากฏว่า ทรัพยากรประมงมีความสมบูรณ์ขึ้นกล่าวคือ ปริมาณการจับกุ้งและหอยได้มากกว่าเดิม นอกจากนั้น ยังพบว่า หญ้าทะเลมีการแพร่กระจายครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น และความเสื่อมโทรมของแหล่งหญ้าทะเลลดลง

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเลในปัจจุบันมีปัญหาและอุปสรรค ทั้งปัญหาที่เกิดมาจากภายในชุมชน ภายนอกชุมชน และจากภาครัฐ ได้แก่ กลุ่มทำงานด้านการอนุรักษ์มีน้อยลง ขาดการเชื่อมโยงแนวทางการอนุรักษ์สู่คนรุ่นหลัง เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มในชุมชน การรุกล้ำทำประมงชายฝั่งโดยเรืออวนลาก การปล่อยน้ำเสียจากนาุ้ง การขาดการเอาใจใส่ดูแลโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และขาดการควบคุมและบังคับใช้มาตรการที่มีอยู่ของภาครัฐ เนื่องจากชุมชนมีพลวัต จึงทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยหรือเงื่อนไขที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของชุมชน

สุวิทย์ เปียผ่อง, 2540 ซึ่งศึกษาบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 400 คน และผู้ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มหรือองค์กรที่มีบทบาทและมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า ประชาชนที่จะมีส่วนร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติได้มากน่าจะเป็นกลุ่มเยาวชนในระดับมัธยมศึกษา

อัญญา ประเทพ และคณะ, 2546 ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง ความหลากหลายและการแพร่กระจายของสาหร่ายและหญ้าทะเล ณ อุทยานแห่งชาติสิรินาถ จ.ภูเก็ต ผลการศึกษาพบว่า หญ้าทะเลที่พบเป็นหญ้าทะเลที่พบได้ง่ายและกระจายอยู่ทั่วไป และลักษณะการเปิดรับคลื่นลมของพื้นที่และระยะห่างจากชายฝั่งทำให้ได้รับความรุนแรงของคลื่นลมที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลอย่างชัดเจนต่อปริมาณการครอบครองพื้นที่ของหญ้าทะเลทั้งสองชนิด โดยหญ้าชะเงาเต่าเป็นหญ้าทะเลชนิดเด่นครอบครองพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นแนวกำบังคลื่นลมและบริเวณที่มีแนวกันคลื่นพบหญ้าชนิดนี้ขึ้นเป็นผืนใหญ่ ในขณะที่หญ้าชะเงาสั้นปลายมน พบค่อนข้างน้อยและมีเฉพาะบริเวณที่มีแนวกำบังคลื่นลมเท่านั้น การที่พบหญ้าชะเงาสั้นปลายมนจำนวนน้อยกว่าหญ้าชะเงาเต่านั้น อาจเป็นเพราะหญ้าชะเงาสั้นปลายมนไม่สามารถแข่งขันกับหญ้าชะเงาเต่าในการครอบครองพื้นที่ได้

อุปถัมภ์ มีสวัสดิ์และคณะ, 2542 (อ้างถึงใน; วิสุทธิ ธีรศักดิ์ยวงศ์ .2545.น.4-5) ได้ศึกษาความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ กายวิภาค ตามฤดูกาลของหญ้าทะเล ณ. อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม อำเภอ ตีเกา จังหวัด ตรัง พบหญ้าทะเล 2 วงศ์ 6 ตระกูล 8 ชนิด คือ

1. หญ้าชะเงาใบมน
2. หญ้าคันหอมทะเล
3. หญ้ากุ่มชายหาด
4. หญ้าคันหอมทะเล
5. หญ้าชะเงาหรือหญ้าคาทะเล
6. หญ้าชะเงาเต่า
7. หญ้าใบมะกรูด
8. หญ้ากุ่มชายหาด

นอกจากนี้ยังพบว่าหญ้าทะเลขึ้นอยู่ชุกชุมตามแนวชายฝั่งเฉพาะบริเวณหาดหยงหลาและเกาะลิบง จังหวัดตรัง มีหญ้าทะเลขึ้นรวม 8 ชนิด เช่นกัน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีและการสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี กรณีศึกษาบ้านตะโละสมิแล ม.2 และบ้านปาตาบูดี ม.3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงสภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีและแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีรวมทั้งการสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

โดยมีพื้นที่ในการดำเนินโครงการ คือ บ้านตะโละสมิแล หมู่ที่ 2 และ บ้านปาตาบูดี หมู่ที่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี ซึ่งมีความคาดหวังต่อการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ คือ ในผลเชิงวิจัย ได้ข้อมูลในประเด็นเรื่องสภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี และในผลเชิงพัฒนา ได้ข้อสรุป แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีและทำให้กลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

3.1 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

- สมาชิกชาวประมงพื้นบ้านทุกเพศ ทุกวัย ในพื้นที่เป้าหมาย
- นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

3.2 วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 ช่วงเตรียมความพร้อมโครงการ

3.2.1.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิจัย

การเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิจัยประกอบไปด้วยกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งบางส่วนได้มีประสบการณ์ในการร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรประมงในบริเวณชุมชนของตนเองมาบ้าง และเด็กเยาวชนบางส่วนเป็นกลุ่มที่ยังไม่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมาก่อน ซึ่งนับได้ว่ายังขาดประสบการณ์ในการทำงานด้านวิจัย จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคณะวิจัยโดยการพัฒนาความเข้าใจและทักษะในการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลฐานทรัพยากรต่างๆบริเวณแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี การบันทึกข้อมูล การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น อีกทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยในการวิเคราะห์, ตีความข้อมูลและพัฒนาวิธีการเขียนรายงานผลการศึกษา ซึ่งทำให้ทีมวิจัยเกิดแนวประเด็นคำถามที่ต้องการรู้อย่างชัดเจน การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล การสร้างกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างกระบวนการเรียนรู้และนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนา

3.2.1.2 การศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานของกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นนักวิจัย ได้มีการประสานงานกับทางศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 (จ.สงขลา) และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (จ.ตรัง) มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนจากชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวปัตตานีได้รับทราบข้อเท็จจริงและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลในพื้นที่จังหวัดตรัง โดยเน้นการลงพื้นที่ศึกษาสภาพพื้นที่จริง โดยกำหนดว่าจะไปศึกษาดูงานในพื้นที่ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ทรัพยากรพะยูนและหญ้าทะเล จังหวัดตรัง และเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาศัยของพะยูนฝูงสุดท้ายของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นประสบการณ์ที่ดีของทีมวิจัยในการได้มีโอกาสเรียนรู้ฐานทรัพยากรเพื่อนำมาปรับใช้กับการทำงานในชุมชนของตนเองต่อไป (เนื้อหาศึกษาได้จากบทที่ 6)

3.2.1.3 การจัดเวทีชุมชน

เพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการโดยในช่วงที่ผ่านมาได้มีการจัดกิจกรรมนี้ไป คือ

ครั้งที่ 1 เป็นการชี้แจงกับคนในชุมชนถึงรายละเอียดที่โครงการได้ดำเนินการมาทั้งหมด และขอให้ชาวบ้านช่วยกันให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ รวมทั้งร่วมสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่ทีมวิจัยจะขอความร่วมมือต่อไปเป็นระยะ

ครั้งที่ 2 จัดขึ้นหลังจากที่ทีมวิจัยศึกษาข้อมูลตามโจทย์วิจัย ได้ค่อนข้างชัดเจนแล้ว ซึ่งอยู่ในช่วงประมาณ 3- 4 เดือนนับแต่เริ่มโครงการ เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติการจริงในการทำซึ่งปะการังเทียมแบบพื้นบ้าน และนำผลการศึกษาที่ได้เสนอต่อที่ประชุม และให้ที่ประชุมวิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อมูลเพิ่มเติม พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะเพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ครั้งที่ 3 จัดขึ้นก่อนปิดโครงการ โดยทีมวิจัยมีการเสนอผลสรุปของโครงการทั้งหมด ให้ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมสำหรับทีมวิจัยในการนำไปปรับปรุงรายงานการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการหาแนวทางร่วมกันในการรักษาผลที่เกิดขึ้นจากโครงการให้ยั่งยืนและนำไปสู่การต่อยอดได้ต่อไป

3.2.2 ช่วงการศึกษาข้อมูลโครงการ

3.2.2.1 การศึกษาข้อมูล เรื่องเครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานี

ทีมวิจัยได้มีการศึกษาการใช้ประโยชน์ในการจับสัตว์น้ำของเครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานีผ่านการสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาทั้งหมด ได้แก่ สัมภาษณ์ผู้อาวุโส ,ผู้นำชุมชน ,ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการทำประมงในบริเวณอ่าวปัตตานี หรือมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการอนุรักษ์ฟื้นฟูหญ้าทะเล ซึ่งการศึกษาข้อมูลดังกล่าวเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มชาวบ้าน ทั้งนี้ เพราะการสัมภาษณ์พูดคุยเรื่องอดีตนั้นต้องอาศัยคนหลายคนช่วยกันตอบเรื่องถึงจะปะติดปะต่อกัน โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักประมาณ 5-6 คน ในการบอกเล่าเรื่องที่ตนรู้อย่างเต็มที่

ในการสัมภาษณ์เพื่อศึกษาหาข้อมูลนั้น ทีมวิจัยได้มีการออกแบบแบบสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวเครื่องมือประมงที่ใช้ในอดีต/ปัจจุบัน เพื่อประกอบการพูดคุยและสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครอบคลุมและตรงประเด็นมากที่สุด

ซึ่งจากการรวบรวมและสรุปข้อมูลที่ได้จากการพูดคุย สัมภาษณ์และจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (ศึกษาข้อมูลได้จากบทที่ 5)

3.2.2.2 การศึกษาข้อมูลเรื่องความหลากหลายของทรัพยากรประมงในแหล่งหญ้าทะเล

การศึกษาข้อมูล ทางโครงการได้สร้างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ให้กับเด็ก เยาวชนทั้งที่อยู่ในทีมวิจัย และเด็กเยาวชนในชุมชน ได้มาร่วมกันปฏิบัติการจริงในการศึกษาทรัพยากรต่างๆที่พบในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล ทั้งนี้ในการศึกษา ทางโครงการวิจัยได้มีการประสานงานกับผู้นำชุมชนเพื่อจัดทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูลอย่างง่าย ที่มีขนาด 1 ตารางเมตร และใช้ครอบคลุมบริเวณแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี เพื่อศึกษาถึง ประเภท ขนาด ปริมาณ ความหลากหลาย ของทรัพยากรต่างๆที่พบในแนวหญ้าทะเล พร้อมกับมีการบันทึกข้อมูลที่ศึกษาได้ลงในแบบบันทึกที่ออกแบบขึ้น (ศึกษาข้อมูลได้จากบทที่ 6)

3.2.3 ช่วงการปฏิบัติการในการวิจัย

3.2.3.1 พี่พาน้องล่องเรือสำรวจเรียนรู้แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี

ในการทำกิจกรรมเยาวชนที่เป็นรุ่นพี่ได้พารุ่นน้องไปศึกษา สำรวจแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี เพื่อเป็นการสร้างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ให้กับเด็ก เยาวชน นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งให้กับเด็ก เยาวชน ซึ่งการเรียนรู้เชิงประจักษ์นี้เป็นความรู้ที่สำคัญที่เป็นต้นทุนข้อมูลในการรณรงค์กับสมาชิกชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในการประกาศเขตอนุรักษ์หญ้าทะเลในอ่าวปัตตานีในลำดับต่อไป (ศึกษาข้อมูลได้จากบทที่ 6)

3.2.3.2 การใช้สื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูลู) เพื่อการอนุรักษ์หญ้าทะเล

กิจกรรมการใช้สื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูลู)เพื่อการอนุรักษ์หญ้าทะเลนี้ เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาจากกิจกรรมก่อนหน้านี้ กล่าวคือ เมื่อกลุ่มเด็ก เยาวชน ได้มีการศึกษาข้อมูลในหลากหลายวิธีการไปได้ระดับหนึ่ง รวมทั้งได้ร่วมกันไปล่องเรือศึกษา สำรวจแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานีแล้ว กิจกรรมดังกล่าวจะเป็นการสร้างการเรียนรู้ที่เป็นต้นทุนข้อมูลให้กับเด็ก เยาวชนเพื่อนำไปใช้ในการรณรงค์ผ่านสื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูลู)กับสมาชิกชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน โดยทางโครงการวิจัยได้มีการประสานงานกับผู้อาวุโสที่เป็นหัวหน้าวงศ์ดิเกร์ฮูลูมาเป็นผู้ฝึกสอน และออกแสดงในเวทีต่างๆทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน โดยระหว่างการแสดงก็จะมีสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการจุดกระตุ้นให้สาธารณชนได้ตื่นตัวและมาร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ศึกษาข้อมูลได้จากบทที่ 6)

3.2.3.3 การประกาศเขตอนุรักษ์หญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ทำให้ทั้งเด็ก เยาวชนในทีมวิจัย, เด็ก เยาวชนในชุมชนและสมาชิกในชุมชนชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นพื้นที่เป้าหมายทุกเพศ ทุกวัยได้มาร่วมกันในการประกาศเขตอนุรักษ์หญ้า

ทะเลในอ่าวปัตตานี โดยการนำไม้มาปักเพื่อเป็นอาณาบริเวณที่ชุมชนต้องการร่วมกันรักษาพื้นที่ให้ญุฑทะเล ในบริเวณดังกล่าวพร้อมทั้งขึ้นป้ายประกาศให้สาธารณชนทั่วไปได้รับรู้ ทั้งนี้ได้มีการจัดประชุมประชาคม ในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดเขตพื้นที่ที่สามารถกันไว้เป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์ญุฑทะเล พร้อมทั้งให้สมาชิกในชุมชนร่วมสร้างกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เขตอนุรักษ์ญุฑทะเลดังกล่าว (ศึกษาข้อมูลได้จากบทที่ 6)

3.2.3.4 การจัดเวทีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

• การวิเคราะห์ข้อมูลโดยทีมวิจัย

ในช่วงของการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลต่างๆตามแผนงาน ทีมวิจัยได้ร่วมกัน วิเคราะห์ข้อมูล โดยพิจารณาว่าข้อมูลที่รวบรวมได้ในประเด็นต่าง ๆ นั้นพอเพียงหรือไม่ ต้องรวบรวมข้อมูล อะไรเพิ่มเติมอีก ข้อมูลต่างๆควรจะเชื่อมโยงกันอย่างไร และมีความหมายอย่างไร ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามการ วิจัยให้ชัดเจนที่สุด ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวหากช่วงใดมีข้อมูลสำคัญหรือข้อมูลมีความซับซ้อนมากก็ จะเชิญผู้ประสานงานจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอ่าวปัตตานีเข้าร่วมด้วย



ภาพที่ 12: ภาพการประชุมรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย

ในช่วงของการปฏิบัติการกิจกรรมต่างๆ ทางทีมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ถอดบทเรียนจากการ ดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม เพื่อให้เห็นจุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงาน รวมทั้งเงื่อนไขที่ทำให้เกิดผล ลักษณะดังกล่าว เพื่อปรับการดำเนินโครงการให้ได้ผลมากที่สุด และเพื่อเป็นความรู้สำหรับผู้สนใจทั่วไป

- การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการมีส่วนร่วม

ทีมวิจัยได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ภาควิชาการ เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย เพื่อให้ได้ความหมายของข้อมูลที่ชัดเจนมากที่สุด และทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของเรื่องราวที่ศึกษาได้ โดย*ในทางแรก*จะใช้เวทีชุมชนที่จัดอยู่แล้วทั้งหมด 3 ครั้งให้ชาวบ้านร่วมวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละช่วงของกิจกรรมที่ทีมวิจัยรายงานข้อมูลให้ที่ประชุมทราบ ใน*อีกทางหนึ่ง* ทีมวิจัยได้จัดเวทีเฉพาะสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วมขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องมาช่วยกันถอดบทเรียนและร่วมเรียนรู้สิ่งที่ได้จากการจัดกิจกรรมสำคัญต่างๆ

บทที่ 4

บริบทที่เกี่ยวข้อง

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของบ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

4.1.1 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี หมู่บ้านนี้เพิ่งแยกออกมาจากบ้านบุดี (หมู่ที่ 1) ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ.2524 เมื่อแยกหมู่บ้านแล้วได้ตั้งชื่อบ้านตามที่เล่าสืบต่อกันถึงประวัติหมู่บ้านว่า เดิมที่ชุมชนนี้ เป็นชายฝั่งทะเลที่มีสัตว์ทะเลชุกชุมมาก โดยเฉพาะปลาคูททะเลมีมากมายทำให้ราษฎรชุมชนนี้ ทำมาหากินอย่างอุดมสมบูรณ์ เมื่อมีการแบ่งหมู่บ้านอาศัย ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามที่เล่าต่อกันมาคือบ้านตะโละสะมิแล หรือชาวบ้านเรียกว่า อ่าวปลาคูท

(คำว่าตะโละ แปลว่าอ่าว) จัดตั้ง ปี พ.ศ.2524 จัดตั้ง/แยกมาจาก บ้านบุดี หมู่ที่ 1 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

4.1.2 ที่ตั้ง

บ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอยะหริ่งประมาณ 18 กิโลเมตร ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นแหลมยื่นออกไปในอ่าวไทย เลียบตรงข้ามชายฝั่งปัตตานี ประมาณ 30 กิโลเมตร มีทะเลล้อมรอบทั้งสองด้านและมีเนื้อที่ทั้งหมด 983 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 15 ไร่

4.1.3 อาณาเขต

ทิศเหนือ จด บ้าน อ่าวไทย

ทิศใต้ จด บ้าน อ่าวบางปู(ทะเลใน)

ทิศตะวันออก จด บ้าน คาโต๊ะ หมู่ที่ 4 ตำบลแหลมโพธิ์

ทิศตะวันตก จด บ้าน กำปงบุดี , ปาดาบุดี หมู่ที่ 1, 3 ตำบลแหลมโพธิ์

4.1.4 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ (ภูมิอากาศ/ฤดูกาล)

บ้านตะโละสะมิแล มีทะเลล้อมรอบ โดยทั่วไปจะมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของตำบลแหลมโพธิ์มีลักษณะภูมิประเทศแยกออกได้ตามสภาพพื้นที่ได้ 2 ลักษณะคือ

1. ป่าชายเลน เป็นป่าไม้โกงกางเป็นแนวชายนาบหมู่บ้าน
2. ที่ราบ – ที่สูงริมฝั่งทะเล ลักษณะดินเป็นดินทรายถึงทรายจัด เป็นที่ตั้งบ้านเรือนและปลูกต้นไม้บางชนิด เช่น มะพร้าว ทุปทิม มะม่วงหิมพานต์ มะม่วง ฯลฯ

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของตำบลแหลมโพธิ์ เป็นแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical climate) จากภูมิประเทศอยู่ติดกับฝั่งทะเลอ่าวไทย อุณหภูมิของเดือนที่มีอุณหภูมิสูงสุดในรอบปีเกินกว่า 18 องศาเซลเซียส มีฝนตกตลอดปี และชุกมากระหว่างเดือนตุลาคม ถึง เดือนธันวาคม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนเมษายน เพราะได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้น

4.1.5 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากร

ประชากรบ้านตะโละสะมิแล นับถือศาสนาอิสลาม 100% มีครัวเรือนทั้งสิ้น 75 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 395 คน ชาย 207 คน หญิง 188 คน มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

หมู่บ้านตะโละสะมิแล มีกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 95 คน ประธานกองทุน คือ นายมะยาดิ เจ๊ะโชะ และมีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านตะโละสะมิแล อยู่ระหว่างจัดเก็บข้อมูลเพื่อจดทะเบียนนิติบุคคลของกองทุนฯ ในอนาคต

กลุ่มออมทรัพย์ประมง มีสมาชิกจำนวน 90 กว่าคน ประธานกลุ่มนายสุริยา กาแข็ง และมีนางสุดา ดุลย์ธารา เป็นเลขานุการ ให้สมาชิกออมวันละ 1 บาท เป็นสัจจะรายวัน รวมเดือนละ 30 บาท และมีการฝากพิเศษเดือนละไม่ต่ำกว่า 300 บาท หรือแล้วแต่กำลังทรัพย์ของแต่ละคน ทุกคนที่เป็นสมาชิกจะได้รับสวัสดิการในการช่วยเหลือเกี่ยวกับบ้านมั่นคง และเกี่ยวกับสวัสดิการการประมง เช่น ได้รับสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องอื่น เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2550

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เริ่มจัดตั้งเดือน เมษายน 2551 มีสมาชิกเริ่มแรก 20 คน เก็บเงินสัจจะ ทุกวันที่ 5 ของเดือน โดยกำหนดเงินสัจจะสะสมเดือนละ 50 บาท ส่วนสัจจะพิเศษแล้วแต่สมาชิกว่าจะสะสมเท่าไร มีนายมะยาดิ เจ๊ะโชะ เป็นประธาน เป็นกลุ่มใหม่ที่ทางพัฒนากร เข้าไปสนับสนุน และสืบเนื่องจากว่าได้มีการประชุมมาแล้วเกี่ยวกับแนวทางการจัดตั้งกลุ่มเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2551 นำโดยนายธีระพล สงขวัญ พัฒนาการอำเภอยะหริ่งได้ร่วมประชุมกับแกนนำ และผู้นำชุมชน และได้ให้แนวทางเกี่ยวกับ

การจัดตั้ง และหลักการ ต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมง และได้รับเงินค่าจ้างจากบสอ.บต. จ้างงานประมงที่มีผลกระทบจำนวน 80 กว่าคน ได้รับค่าตอบแทนเกี่ยวกับการจ้างงานพัฒนาพื้นที่ของตนเองคนละ 145 บาท/คน/30 วัน และบางคนยังไม่รู้จักการออม จึงได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการประหยัดและออม และให้เก็บเงินเพื่อการออมเป็นภูมิคุ้มกันในอนาคต และเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในพื้นที่ที่เป็นสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งได้รับนโยบายจากนายอำเภอไกรสร วิศิษฎ์วงศ์ นายอำเภอยะหริ่ง ให้ผู้ที่มีอาชีพประมงในพื้นที่ตำบลแหลมโพธิ์ ทุกหมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และคนในชุมชน เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อให้เกิดการประหยัดและออมในชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและทำให้ชุมชนเข้มแข็งในอนาคตต่อไป ตามนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน

4.1.6 ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำใช้ในการทำการเกษตรในพื้นที่ของบ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมโพธิ์ที่สำคัญมาจาก 2 แหล่ง ซึ่งประกอบด้วย

1. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเอง

ในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้แก่ บ่อน้ำต่าง ๆ บ่อน้ำเป็นแหล่งที่สำคัญในครัวเรือน จะเห็นได้ว่าเกือบทุกหลังคาเรือนจะมีบ่อน้ำดินเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งนิยมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันมีระบบประปาหมู่บ้านเข้ามาทำให้มีความสะดวกขึ้น แต่ชาวบ้านก็ยังใช้อยู่เนื่องจากความเคยชิน ในหมู่บ้านตะโละสะมิแล ตำบลแหลมโพธิ์ มีแหล่งน้ำต่าง ๆ ประกอบด้วย ฝาย บ่อน้ำดิน บ่อน้ำบาดาล ถึงประปาหมู่บ้าน

2. แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญในตำบลแหลมโพธิ์ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรของตำบลแหลมโพธิ์ ซึ่งอาศัยน้ำฝนเพื่อการบริโภค แหล่งน้ำตามธรรมชาติในตำบลแหลมโพธิ์ ประกอบด้วย ลำน้ำ ลำห้วย บึง หนอง และอื่น ๆ

พื้นที่ป่า

พื้นที่ป่าของบ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมโพธิ์ จะเป็นป่าชายเลน ยาวตลอดทั้งตำบล โดยชายฝั่งด้านที่ติดกับอ่าวบางปู ลักษณะของป่าชายเลนจะมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง เหมาะสำหรับการทำประมงชายฝั่งและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.1.7 สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ

ในด้านการประกอบอาชีพ หมู่บ้านตะโละสะมิแลเป็นชุมชนที่ด้านหน้าอยู่ขนานข้างอ่าวปัตตานี และอีกด้านเป็นทะเลอ่าวไทย โดยในอ่าวปัตตานีเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มาก ในอดีตเป็นแหล่งหูกทะเลเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งลักษณะความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเลือกประกอบอาชีพทำการประมงแบบพื้นบ้าน การประกอบอาชีพจะใช้เครื่องมือประมงประเภทต่าง ๆ ดังนี้

อวนลากคน คนลากอวนจะลากอวนเพื่อดักสัตว์น้ำที่อยู่ด้านหน้าอวนแล้วล้อมเข้าหากัน กู้วนขึ้นเรือ อวนลากคนจะใช้วนคาถี ระดับในการลากอวนประมาณ 1-1.5 เมตร

อวนลอยกุ้ง ภาษามลายูเรียกว่า *ปูกะอูแด* เป็นเครื่องมือประมงชนิดที่ได้รับความนิยมในการใช้มากที่สุดของชุมชน ตัวอวนจะมีความกว้างประมาณ 70 เซนติเมตร และมีความยาวประมาณ 100-150 เมตร ลึก 105 เมตร โดยทั่วไปจะใช้วนประมาณ 10 ผืน เพื่อประกอบเป็นอวน 1 ห้ว ชาวบ้านจะออกไปวางอวนในเวลาเช้ามืด โดยใช้ลูกเรือ 1-2 คน การวางอวน คือ อวนจะถูกวางในแนวตั้งฉาก แล้วปล่อยให้ลอยตามกระแสน้ำพัดเคลื่อนไปข้างหน้าเพื่อให้สัตว์น้ำติดอวนก่อนจะทำการกู้วนขึ้นมา

อวนปู ภาษามลายูเรียกว่า *ปูกะกือแด* จัดอยู่ในประเภทอวนจมความยาวประมาณ 30-60 เมตรต่อผืน ขนาดความกว้างของหน้าอวนประมาณ 25 ตาอวนหรือประมาณ 120-150 เซนติเมตร โดยทั่วไปอวนชนิดนี้จะใช้กับเรือประมงขนาดเล็กที่มีความยาวประมาณ 5-6 เมตร ชาวบ้านจะออกไปทำการวางอวนในช่วงเวลาประมาณ 10.00-13.00 น. ทั้งนี้ขึ้นกับลักษณะของกระแสน้ำและกระแสนลม เริ่มจากวางอวนโดยปักหลักในบริเวณนั้น แล้วปล่อยให้ลอยสัณฐานในน้ำ ก่อนที่จะวางอวนลงไปจนวันรุ่งขึ้นชาวบ้านจะไปกู้วนและกลับมาหมู่บ้านเพื่อทำการปลดปูและสัตว์น้ำอื่นๆ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะมีการใช้แรงงานแม่บ้านและลูกหลานหรือเพื่อนบ้านมาช่วยกัน

อวนล้อมปลากระบอกกระทุ้งน้ำ ใช้เรือยนต์ขนาดเล็ก 1X6 เมตร เครื่องยนต์ 8-11 แรงม้า แรงงาน 1-2 คน โดยจะใช้เวลาจับทั้งวันทั้งคืน เมื่อชาวประมงแล่นเรือออกไปแล้วพบฝูงปลากระบอกจะปล่อยอวนล้อมเป็นวงกลม 1.3 ชั้น แล้วแล่นเรือเพื่อเข้าไปกระทุ้งน้ำในอวนที่ล้อมเป็นวง เพื่อให้ปลาตกใจว่ายไปติดอวน ระดับน้ำที่เป็นพื้นที่ในการล้อมลึก 1-2 เมตร

เบ็ดราว ภาษามลายูเรียกว่า *ตาสีกาเอ* เป็นหนึ่งในเครื่องมือการจับสัตว์น้ำที่มีรูปแบบอย่างง่าย ๆ ประกอบขึ้นเป็นเครื่องมือได้ไม่ยากลักษณะเบ็ดราวจะประกอบด้วยเบ็ดหลายๆ อันผูกเชือกเอ็นติดกับเชือก

หลัก เบ็ดราวมีอายุการใช้งานค่อนข้างนาน สามารถจะวางที่ใดก็ได้ที่มีฝูงปลาชุกชุม เบ็ดราวจัดว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้เหยื่อล่อสำหรับการจับปลา เหยื่อล่อส่วนใหญ่จะเป็นพวกลูกกุ้ง

การวางเบ็ดราวใช้คนประมาณ 1-2 คน โดยมีอุปกรณ์ คือ เชือกเอ็นเบอร์ 70 เอาไว้ผูกตาเบ็ดความยาวประมาณ 500-600 เมตร ใช้เหยื่อเป็นไส้เดือนทะเล หอย กุ้ง ปลาหมึก ปลาที่จับได้จะเป็นปลาคูทะเล เรือที่ใช้วางเบ็ดราวเป็นเรือขนาด 1X7 เมตร เครื่องยนต์ 6-7 แรงม้า

ระวะหรือขีปัสกั้ง เป็นเครื่องมือจับปลาที่ใช้คนในการรุน เพื่อให้สัตว์น้ำเข้าถูงอวน ความกว้างประมาณ 1.5 เมตร ความยาวจากปากระวะถึงถูงอวนประมาณ 3-4 เมตร ใช้เรือขนาดยาว 5-6 เมตร กว้าง 1 เมตร ใช้ลูกเรือ 1-2 คนต่อลำ ความลึกของน้ำในการรุนประมาณ 1-1.5 เมตร

โพงพาง เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนรูปปวงปากกว้าง ปากอวนติดตั้งให้กางรับสัตว์น้ำที่พัดตามกระแสน้ำเข้าถูงอวน ใช้เรือขนาด 2x6 เมตร เครื่องยนต์ขนาด 5-10 แรงม้า ต้องวางปากอวนสูงใกล้เคียงกับความลึกของน้ำช่วงขึ้นสูงสุดขนาดประมาณ 4x4 หรือ 8x6 เมตร ความยาวจากปากอวนถึงก้นถูง 20-25 เมตร ลูกเรือ 1-3 คน

คราดหอยแครง ใช้กับเรือติดเครื่องยนต์ขนาดเล็ก 2x8 เมตร เครื่องยนต์ 8-15 แรงม้า จัดปลาโดยใช้คราดหรือตะแกรงจุ่มลงน้ำ ขับเรือแล่นไปข้างหน้าเพื่อขูดหอยบนผิวดิน ใช้ลูกเรือ 1-2 คน

แห เรียกว่า ยาลอ ในภาษามลายู เป็นเครื่องมือประมงชนิดหนึ่งที่ใช้กัน โดยแหจะเป็นเครื่องมือเสริมในหลายครอบครัว เนื่องจากราคาถูกและสามารถนำมาทำประมงในทุกพื้นที่ได้ ยกเว้นบริเวณที่มีเศษไม้หรือเศษสวะอื่นๆ เพราะแหอาจเสียหายได้ แหเป็นเครื่องประมงที่ไม่มีความซับซ้อนมากนัก ชาวบ้านเพียงนำแหติดตัวไปยังบริเวณที่มีสัตว์น้ำชุกชุมก่อนที่จะทำการเหวี่ยงแหลงไปในบริเวณที่ต้องการ แล้วดึงขึ้นปลดสัตว์น้ำที่จับได้ แต่สำหรับการจับปลากระบอก ชาวบ้านจะสังเกตฝูงปลาก่อนที่จะทำการเหวี่ยงแหแต่ละครั้ง

4.1.8 สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันคนในพื้นที่อพยพแรงงานไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนใหญ่ทำงานต่างประเทศ (มาเลเซีย) และจะต้องมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อส่งเสริมอาชีพและขอสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐและการตลาด

ในพื้นที่การดำรงชีวิตในครอบครัวยังมีปัญหาหนี้สิน รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจะต้องสนับสนุนในเรื่องของการประหยัดและการออม อยู่อย่างพอเพียง

ปัญหาการทำมาหากิน คนในพื้นที่มีอาชีพหลักในการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันยังมีปัญหาในเรื่องของอวนรุน/อวนลาก และปัญหาพันธ์ปลาลดน้อยลง ประกอบกับน้ำมันมีราคาแพงขึ้น ซึ่งอาจมีผลกระทบกับชาวประมงบ้างพอสมควร ภาครัฐควรให้การสนับสนุนงบประมาณต่าง ๆ เช่น สนับสนุนเครื่องยนต์ในการทำประมง หรือจัดตั้งสหกรณ์การประมง

การจัดสวัสดิการในชุมชน ยังไม่มีสวัสดิการในการดูแลผู้ด้อยโอกาส มีการสนับสนุนจาก อบต. แต่ไม่ทั่วถึง จึงขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ และให้โอกาสในต่อ ๆ ไป

ปัญหาด้านสังคม

การดำรงชีวิตในครัวเรือน มีการช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีการร่วมกันทำกิจกรรมทางสังคม ประเด็นปัญหาทางสังคม คือ ความร่วมมือของคนในชุมชนส่วนใหญ่ ยังมีบ้างที่ไม่ให้ความร่วมมือ อาจจะเกิดจากความไม่เข้าใจ หรือความไม่ชัดเจนในผู้นำต่าง ๆ แต่ก็อยู่ด้วยความสามัคคีกันปรองดองกันมากกว่า

ปัญหาอบายมุข ส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของคนในครัวเรือนยังสูบบุหรี่ และการลักเล็กขโมยน้อย ยังมีบ้าง ผู้ปกครองจะต้องเอาใจใส่ต่อบุตรหลาน และให้มาตรการทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง

ปัญหาการเมือง การปกครอง

ในชุมชนมีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนแบบประชาธิปไตย ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ระหว่างผู้นำ และประชาชนในหมู่บ้าน ทุกคนจะยึดความสามัคคี เป็นสำคัญ และยังขาดงบประมาณในการทำกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ

บ้านตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลแหลมโพธิ์ คนในชุมชนติดตามข่าวสารพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะในเรื่องเหตุการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงเป็นระยะ

4.2 ขอบพื้นที่ฐานบ้านปาตาบูดี หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

4.2.1 ประวัติหมู่บ้าน

ปาตาบูดี เป็นชื่อหมู่บ้านชาวประมงพื้นบ้านแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่บริเวณปลายแหลมตาชี ในเขตตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ปาตาบูดี เป็นภาษามลายูท้องถิ่น โดยคำว่า “ปาตา” แปลว่า ชายหาด และคำว่า “บูดี” แปลว่า ดินโพธิ์ทะเล ปาตาบูดีจึงมีความหมายถึงชายหาดที่มีดินโพธิ์ทะเล ซึ่งในอดีตนั้นบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีดินโพธิ์ทะเลอยู่เป็นจำนวนมาก

หมู่บ้านนี้แยกออกมาจากบ้านบุดี (หมู่ที่ 1 ในปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ.2526 เมื่อแยกแล้ว ตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏ คือ มีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกไปในทะเลและที่ปลายแหลมมีต้นโพธิ์ต้นใหญ่ขึ้นอยู่ ตอนที่หมู่บ้านเดิมก็ชื่อว่า บ้านบุดี ซึ่งมาจากคำติดปากที่ชาวบ้านเรียก เพราะคำว่าบุดี แปลว่า ต้นโพธิ์ เมื่อแยกหมู่บ้านออกมาจึงยังคงใช้ชื่อตามความหมาย

4.2.2 ที่ตั้ง/อาณาเขต

ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นแหลมยื่นออกไปในอ่าวไทย เลียบตรงข้ามชายฝั่งปัตตานี ประมาณ 30 กิโลเมตร มีทะเลล้อมรอบทั้งสองด้าน บ้านปาดามุดี มีทะเลล้อมรอบ โดยทั่วไปจะมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน และมีเนื้อที่ทั้งหมด 3,425 ไร่



แผนที่ที่ 2: แผนที่หมู่บ้านปาดามุดี

ภาพโดย : ดอเลาะ เจ๊ะแต.2553.

อาณาเขต

ทิศเหนือ จด บ้าน อ่าวไทย

ทิศใต้ จด บ้าน กำปงบุดี หมู่ที่ 1 ตำบลแหลมโพธิ์

ทิศตะวันออก จด บ้าน ตะโละสะมิแล หมู่ที่ 2 ตำบลตะโละกาโปร์

ทิศตะวันตก จด บ้าน กำปงบุดีและอ่าวไทย หมู่ที่ 1 ตำบลแหลมโพธิ์

4.2.3 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

เป็นพื้นที่ที่มีสภาพพื้นที่เป็นแหลม ดินทราย ไม่มีนาข้าว ปลูกมะพร้าวและทำอาชีพประมง(เรือเล็ก) ราษฎรส่วนใหญ่ร้อยละ 90 นับถือศาสนาอิสลาม และราษฎรบางส่วนได้ไปขายแรงงานในต่างประเทศ (มาเลเซีย)

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านปาดามูดี มีทะเลล้อมรอบ โดยทั่วไปจะมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของพื้นที่มีลักษณะภูมิประเทศแยกออกได้ตามสภาพพื้นที่ได้ 2 ลักษณะคือ

1. ป่าชายเลน เป็นป่าไม้โกงกางเป็นแนวยาวขนานหมู่บ้าน
2. ที่ราบ – ที่สูงริมฝั่งทะเล ลักษณะดินเป็นดินทรายถึงทรายจัด เป็นที่ตั้งบ้านเรือนและปลูกต้นไม้บางชนิด เช่น มะพร้าว ทับทิม มะม่วงหิมพานต์ มะม่วง ฯลฯ

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของพื้นที่ เป็นแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical climate) จากภูมิประเทศอยู่ติดกับฝั่งทะเลอ่าวไทย อุณหภูมิของเดือนที่มีอุณหภูมิสูงสุดในรอบปีเกินกว่า 18 องศาเซลเซียส มีฝนตกตลอดปี และชุกมากระหว่างเดือนตุลาคม ถึง เดือนธันวาคม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนเมษายน เพราะได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้น

4.2.4 ทรัพยากรธรรมชาติ มีดังนี้

พื้นที่ป่า

พื้นที่ป่าของบ้านปาดามูดี หมู่ที่ 3 ตำบลแหลมโพธิ์ จะเป็นป่าชายเลน ยาวตลอดทั้งตำบล โดยชายฝั่งด้านที่ติดกับอ่าวบางปู ลักษณะของป่าชายเลนจะมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง เหมาะสำหรับการทำประมงชายฝั่งและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำใช้ในการทำการเกษตรในพื้นที่ของบ้านปาดามูดี หมู่ที่ 3 ตำบลแหลมโพธิ์ที่สำคัญมาจาก 2 แหล่ง ซึ่งประกอบด้วย

1. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเอง

ในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้แก่ บ่อน้ำต่าง ๆ บ่อน้ำเป็นแหล่งที่สำคัญในครัวเรือน จะเห็นได้ว่าเกือบทุกหลังคาเรือนจะมีบ่อน้ำดินเพื่อการ

อุปโภคบริโภค ซึ่งนิยมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันมีระบบประปาหมู่บ้านเข้ามาทำให้มีความสะดวกขึ้น แต่ชาวบ้านก็ยังใช้อยู่เนื่องจากความเคยชิน ในหมู่บ้านปาตาบูดี ตำบลแหลมโพธิ์ มีแหล่งน้ำต่าง ๆ ประกอบด้วย ฝาย , บ่อน้ำตื้น, บ่อน้ำบาดาล, ถึงประปาหมู่บ้าน

2. แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรของหมู่บ้าน ซึ่งอาศัยน้ำฝนเพื่อการบริโภค แหล่งน้ำตามธรรมชาติในพื้นที่ ประกอบด้วย ลำน้ำ ลำห้วย บึง หนอง และอื่น ๆ

มีพื้นที่ทั้งหมด 2,525 ไร่

เป็นที่อยู่อาศัย 1,275 ไร่ ป่าชายเลน 500 ไร่ สวนมะพร้าว 525 ไร่ และสุสาน 225 ไร่

4.2.5 สภาพทางเศรษฐกิจ

คนในชุมชนบ้านปาตาบูดี มีรายได้จากอาชีพหลักคือการทำประมงและรองลงมาคือการค้าเลี้ยงสัตว์ (เลี้ยงปลาชุก ปลากระพง เป็ด ไก่ แพะ แกะ ฯลฯ) มีรายได้เฉลี่ย 22,989 บาท/คน/ปี

4.2.6 สภาพทางสังคม

ลักษณะของประชากร

ประชากรบ้านปาตาบูดีนับถือศาสนาอิสลาม 100% มีครัวเรือนทั้งสิ้น 215 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 1,073 คน ชาย 568 คน หญิง 505 คน

ลักษณะการประกอบอาชีพ

ในด้านการประกอบอาชีพ หมู่บ้านปาตาบูดีเป็นชุมชนที่ด้านหน้าอยู่ขนบข้างอ่าวปัตตานีและอีกด้านเป็นทะเลอ่าวไทย โดยในอ่าวปัตตานีเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มาก ในอดีตเป็นแหล่งหว่านทะเลเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งลักษณะความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเลือกประกอบอาชีพทำการประมงแบบพื้นบ้าน การประกอบอาชีพจะใช้เครื่องมือประมงประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น ใช้อับสัตว์น้ำประเภทกุ้งแชบ๊วย ช่วงเดือนตุลาคม , เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม คือ ช่วงมรสุม 1 เดือน และหลังมรสุม 3 เดือน ชาวประมงพื้นบ้านจะใช้เครื่องมือชนิดนี้ อวนชนิดนี้ จะใช้วางในบริเวณน้ำลึกไม่เกิน 8 เมตร ซึ่งเป็นเขตชายฝั่ง

2. อวนจมปู เป็นอวนที่ใช้จับปูม้า อวนชนิดนี้ใช้วางบริเวณน้ำลึกประมาณ 4 – 14 เมตร ระยะห่างจากฝั่ง 1 – 5 กิโลเมตร

3. อวนปลา เป็นอวนที่ใช้จับปลากระบอกและปลาซา โดยอวนชนิดนี้จะนิยมวางในอ่าวปัตตานี เพราะบริเวณดังกล่าวเป็นดินโคลนและเป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ โดยปลากระบอกจะกินกุ้งเคย ตะไคร่น้ำ และแพลงตอนเป็นอาหาร

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

มักเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเหมือนญาติพี่น้อง การพึ่งพาอาศัยของคนในชุมชนเริ่มต้นจากการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมง เช่น การทำเครื่องมือประมง , การดูแลรักษาของดินฟ้าอากาศ , อุปนิสัยของสัตว์น้ำแต่ละชนิดว่าชอบอยู่ในลักษณะพื้นที่แบบใด ดินโคลนหรือว่าดินทราย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ชาวประมงพื้นบ้านต้องเรียนรู้เพื่อนำไปปฏิบัติ ซึ่งการถ่ายทอดวิธีการเหล่านี้เป็นการถ่ายทอดจากพ่อสู่ลูกหรือไม่ก็จากผู้อาวุโสในชุมชนที่มีประสบการณ์ในการทำประมง ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้จะมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

อีกประเด็นหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดจากการพึ่งพาอาศัยของคนในชุมชน คือ การบอกเล่าถึงพื้นที่ที่ทำการประมงว่าบริเวณใดที่มีสัตว์น้ำในช่วงนั้น ๆ ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านจะไม่หวงแหนพื้นที่ทำการประมงถ้าเครื่องมือที่ใช้เป็นเครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายทรัพยากร และในทางกลับกัน ถ้าเครื่องมือทำลายทรัพยากรไปทำการประมงบริเวณดังกล่าว ชาวประมงพื้นบ้านก็จะร่วมกันออกลาดตระเวนและตรวจจับเรือประมงที่กระทำผิดกฎหมาย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวเป็นความร่วมมือที่ชาวประมงพื้นบ้านทุกคนร่วมกันดูแลทรัพยากร ในกรณีของชาวประมงพื้นบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ มาทำการประมงบริเวณหน้าหมู่บ้านก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าบุคคลนั้นทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงแบบพื้นบ้านหรือเครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายทรัพยากร เพราะชาวประมงพื้นบ้านมองว่าทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นของทุกคน ทุกคนสามารถนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น ๆ

4.2.7 ปัญหาของชุมชน

ปัญหาที่ชาวประมงพื้นบ้านบ้านปาตานุติประสบก็ไม่ได้แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล คือปัญหาการทำลายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจากเครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพในการทำลายสูงอย่างเช่น อวนรุน อวนรุนเป็นเครื่องมือที่เกิดขึ้นมานานแล้ว โดยชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันในการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การใช้กำลัง การออกไปยิง หลักจากนั้นชาวบ้านก็รู้สึกว่าการที่ใช้อยู่ไม่ได้ผลจึงหาวิธีการใหม่ ๆ ก็คือ การรวมกลุ่มกับชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีปัญหาเหมือนกัน

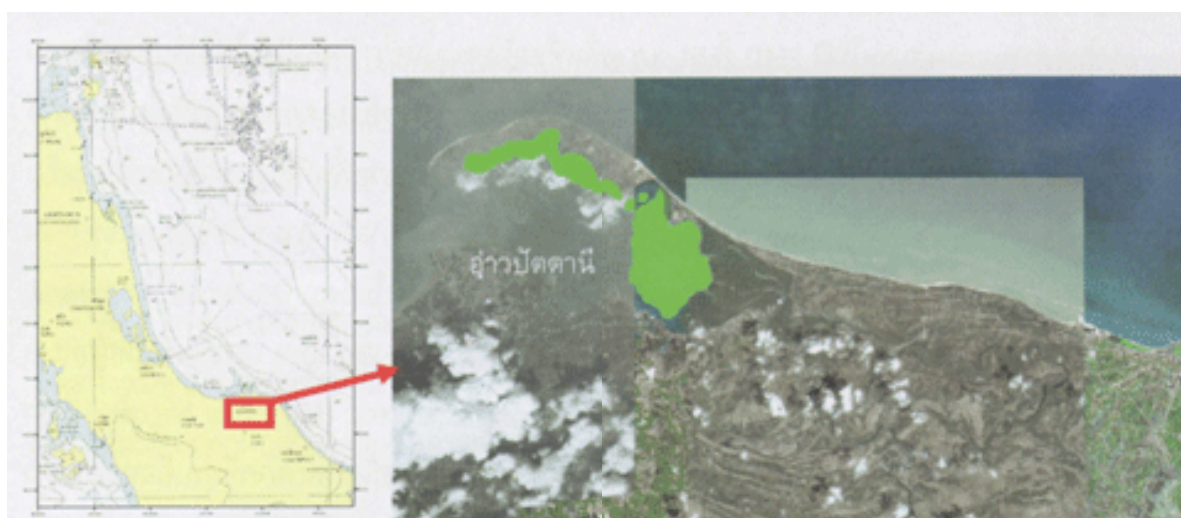
ร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยมีการประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังโดยมีการออกลาดตระเวนและตรวจจับเรือประมงที่กระทำผิดกฎหมายร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แต่ปัญหาดังกล่าวก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้เพราะเมื่อชาวประมงพื้นบ้านออกไปลาดตระเวนและตรวจจับ เรือประมงที่กระทำผิดกฎหมายก็ไม่ออกทำการประมง แต่ถ้าเมื่อใดชาวประมงพื้นบ้านไม่ได้ออกลาดตระเวน เรือเหล่านั้นก็จะออกทำการประมงทันที ซึ่งปัญหาก็ไม่สามารถคลี่คลายเท่าใดนัก จนระยะหลังชาวประมงพื้นบ้านบ้านปาตาบูดีได้มีการร่วมกับเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานีในการผลักดันในระดับนโยบาย ทำให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการประกาศกระทรวงขึ้นมาฉบับหนึ่ง คือ ห้ามมิให้ใช้เครื่องมืออวนรุนประกอบกับเรือยนต์ในพื้นที่บางแห่ง ลงวันที่ 17 กรกฎาคม 2546 ซึ่งประกาศดังกล่าวก็ได้มีผลบังคับใช้แต่ก็ยังมีเรืออวนรุนในยังลักลอบทำการประมงอยู่ ในทางกฎหมายเรืออวนรุนไม่สามารถทำการประมงในพื้นที่จังหวัดปัตตานีได้ และข้อด้อยของกฎหมายประมง คือ ต้องจับในขณะทำการประมงทำให้เรือประมงอวนรุนที่ออกทำการประมงอยู่เมื่อเห็นเรือตรวจการณ์ชายฝั่งออกลาดตระเวนก็จะยกคันรุนทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับกุมได้

4.3 ข้อมูลทั่วไปเรื่องแหล่งทะเลในอ่าวปัตตานี

4.3.1 แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี

สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์. (2547) กล่าวว่า แหล่งหญ้าทะเลที่พบในจังหวัดปัตตานี คือ ปากคลองขามู อ่าวปัตตานี (แหลมดาชิ และบ้านบางปู)

แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี





ภาพที่ 13 : ภาพแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี

จังหวัดปัตตานีมีแหล่งหญ้าทะเลทั้งหมด 3 บริเวณด้วยกัน คือคลองขามู อ่าวปัตตานี และหาดชลาศัย แต่แหล่งหญ้าทะเลที่สำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุด คือ แหล่งหญ้าทะเลบริเวณอ่าวปัตตานี

เนื่องจากแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้ระบบนิเวศป่าชายเลน พื้นที่ทะเลบริเวณแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานีมี 2 ลักษณะ คือ

1. บริเวณปลายแหลมตาชี ลักษณะของพื้นที่ทะเลเป็นพื้นทราย เนื่องจากอยู่ใกล้ปากอ่าว มีตะกอนทรายมาทับถมเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี

2. บริเวณบ้านบางปู ซึ่งอยู่ทางด้านในของอ่าวปัตตานี จะมีลักษณะของพื้นที่ทะเลเป็นโคลน เกิดจากกระบวนการตกตะกอนที่พัฒมากับน้ำจากแม่น้ำสายต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่อ่าวปัตตานี ปริมาณตะกอนจำนวนมากที่ไหลลงสู่อ่าวปัตตานี เป็นปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันที่จะก่อให้เกิดความตื้นเขินของอ่าวปัตตานี จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของพืช และสัตว์ในอ่าวปัตตานี โดยระดับความลึกของน้ำทะเลเฉลี่ยตลอดทั้งอ่าวประมาณ 1.5 เมตร

4.3.2 ลักษณะระบบนิเวศ

แหล่งหญ้าทะเลปากคลองขามู อยู่บริเวณปากคลองขามู มีระบบนิเวศใกล้เคียง คือ ระบบนิเวศป่าชายเลน

แหล่งหญ้าทะเลบริเวณแหลมตาชี และบ้านบางปู อยู่ในพื้นที่อ่าวปัตตานี โดยแหล่งหญ้าทะเลแหลมตาชีอยู่บริเวณใกล้กับปากอ่าว ส่วนแหล่งหญ้าทะเลบ้านบางปูอยู่บริเวณก้นอ่าว ซึ่งมีระบบนิเวศใกล้เคียงที่สำคัญ คือ ระบบนิเวศป่าชายเลน ทั้งนี้ อ่าวปัตตานีมีแม่น้ำและคลองรวมสองสายไหลลงสู่อ่าว คือ แม่น้ำปัตตานี ซึ่งไหลลงสู่อ่าวบริเวณใกล้กับปากอ่าว และคลองขามู ซึ่งไหลลงสู่อ่าว คือ แม่น้ำ

ปัตตานี ซึ่งไหลลงสู่อ่าวบริเวณใกล้กับปากอ่าว และคลองขามู ซึ่งไหลลงสู่อ่าวบริเวณกันอ่าวทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศน้ำกร่อยขนาดใหญ่

แหล่งหญ้าทะเลหาดชลาศัยเป็นแหล่งหญ้าทะเลบริเวณชายฝั่งทะเล

4.3.3 สถานภาพพื้นที่

อ่าวปัตตานีได้รับการจัดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ในทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำของเอเชีย และพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ

4.3.4 ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม

จังหวัดปัตตานีมีอากาศอบอุ่นตลอดปี มี 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงกรกฎาคมฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนมกราคม อุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 27.2-27.9 องศาเซลเซียส

ลักษณะพื้นที่ทะเลบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ บริเวณปลายแหลมตาสีมีลักษณะพื้นทะเลเป็นทราย เนื่องจากอยู่ใกล้กับปากอ่าว ส่วนบริเวณบ้านบางปู ซึ่งอยู่ด้านในของอ่าวปัตตานีจะมีลักษณะพื้นทะเลเป็นโคลน ระดับความลึกของน้ำทะเลโดยเฉลี่ยตลอดทั้งอ่าวประมาณ 1.5 เมตร ส่วนแหล่งหญ้าทะเลอื่นๆ ไม่มีการรายงาน กฤษณ อินทรสุข (อ้างถึงใน; สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์, 2547: น.74-75)

คุณภาพน้ำทะเลบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี ระหว่าง พ.ศ. 2543-2545 เปรียบเทียบกับมาตรฐานคุณภาพน้ำทะเลประเภทที่3 เพื่อการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติอื่นๆ นอกจากแหล่งปะการังพบว่า ปริมาณสารแขวนลอยมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น ออกซิเจนละลายน้ำมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างคงที่ ความเค็มของน้ำทะเล ความโปร่งใส ปริมาณไนเตรท – ไนโตรเจน แอมโมเนีย- ไนโตรเจน และฟอสเฟต-ฟอสฟอรัส มีแนวโน้มลดต่ำลง ส่วนโลหะหนักชนิดต่างๆ มีปริมาณอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ แม้ว่าในปี พ.ศ. 2544 แมงกานีสและเหล็กจะมีปริมาณเกินเกณฑ์มาตรฐาน แต่ในปีถัดมาก็มีปริมาณลดลงมาจนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้

4.3.5 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคม

ประชากรในพื้นที่อำเภอหนองจิกประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพ รองลง ได้แก่ รับจ้าง และสัตว์เลี้ยง รายได้เฉลี่ยของประชากร 15, 000 บาทต่อคนต่อปี

ประชากรในพื้นที่อำเภอเมืองปัตตานีประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลัก รองลงมา ได้แก่ ค้าขาย และทำนา รายได้เฉลี่ยของประชากร 13, 037 บาทต่อคนต่อปี

ประชากรในพื้นที่อำเภอบางละมุงประกอบอาชีพทำนา-ไร่ เป็นอาชีพหลัก รองลงมา ได้แก่ อาชีพรับจ้าง และทำสวนยาง รายได้เฉลี่ยของประชากร 12,000 บาทต่อคนต่อปี

ทั้งนี้ แหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานีเป็นแหล่งประมงพื้นบ้านที่สำคัญของประชาชนในพื้นที่

4.3.6 ภาวะคุกคาม/สภาพปัญหา

ในปี พ.ศ. 2542 กฤษณ อินทรสุข (อ้างถึงใน; สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์. 2547.น.76-77) รายงานว่าระบบนิเวศและทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งในพื้นที่รอบอ่าวปัตตานีถูกทำลายจนเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วและอยู่ในภาวะวิกฤติ สาเหตุหนึ่งอาจเกิดจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและอุตสาหกรรมต่างๆ บนฝั่งแม่น้ำและพื้นที่บริเวณปากอ่าวปัตตานี การขยายตัวของพื้นที่นาเกลือ การสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลน และสาเหตุสำคัญที่สุดเกิดจากการทำลายแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำดิน พื้นที่แหล่งหญ้าทะเลและสาหร่าย โดยเฉพาะจากเรืออวนรุน อวนลาก ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านสูญเสียแหล่งผลิตอาหารเพื่อการยังชีพ ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้เกิดการสูญเสียและลดลงของหญ้าทะเล รวมทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งหญ้าทะเลในพื้นที่บริเวณอ่าวปัตตานี สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) การทำการประมงโดยใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม 2) การเพาะเลี้ยงกุ้งแบบหนาแน่น ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการทำลายพื้นที่บริเวณป่าชายเลนอันเป็นระบบนิเวศหนึ่งที่เป็นแหล่งผสมพันธุ์ แหล่งอาหาร แหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำวัยอ่อนในทะเล แหล่งดักตะกอนที่พัดพามากับกระแสน้ำก่อนไหลลงสู่อ่าวและช่วยลดการถล่มของตะกอนบนแหล่งหญ้าทะเล อีกทั้งยังมีการใช้อาหาร ยา และสารเคมี เพื่อเร่งการเจริญเติบโตและรักษาโรคกุ้งในปริมาณค่อนข้างสูง ส่งผลให้มีสารอาหาร ยา และสารเคมีตกค้างในน้ำ ทั้งจากนาเกลือเป็นจำนวนมาก ซึ่งหากมีการปล่อยออกสู่ทะเลโดยตรงจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ 3) การสร้างท่าเทียบเรือประมง การสร้างเขื่อนกั้นทราย การใช้ประโยชน์และการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งในพื้นที่อ่าวปัตตานี 4) การวางแผนจัดการทรัพยากรบริเวณชายฝั่งยังไม่สอดคล้องกับพื้นที่และไม่ถูกหลักทางวิชาการ และ 5) ปัญหาน้ำทิ้งจากโรงงาน อุตสาหกรรม แหล่งชุมชนเมือง และจากกิจกรรมบริเวณโดยรอบอ่าวปัตตานี

4.3.7 การบริหารจัดการ

ปัจจุบัน ยังไม่มีโครงการหรือหน่วยงานภาครัฐเข้าไปบริหารจัดการแหล่งหญ้าทะเลบริเวณอ่าวปัตตานีในภาพรวม มีเพียงหน่วยงานระดับจังหวัด คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการพัฒนาอ่าวปัตตานีภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ ได้แก่ โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือ โครงการขุดลอกร่องน้ำ เขตอุตสาหกรรม โดยเฉพาะโครงการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมให้เป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารฮาลาลเพื่อส่งออกไปยังประเทศมุสลิม ตามแนวทางการปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรและ

ภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อขยายฐานเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งและมั่นคง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจภายในพื้นที่ภาคใต้ และเชื่อมโยงการพัฒนาสู่พื้นที่ด้วยโอกาส

สำหรับการดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อ่าวปัตตานี รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีแผนงานที่สำคัญ ได้แก่ แผนงานการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอ่าวปัตตานี แผนงานป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งปัตตานี แผนงานพัฒนาระบบระบายน้ำ ระบบบำบัดน้ำเสียและระบบจัดการขยะมูลฝอย โครงการจัดซื้อเรือตรวจการณ์ชายฝั่ง โดยมีหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ทำงานในแต่ละด้านตามภารกิจของหน่วยงาน เช่น ด้านสุขอนามัยและการบำบัดน้ำเสีย ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ด้านการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงและการผลิตลูกพันธุ์สัตว์น้ำ ได้แก่ ศูนย์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง กรมประมง ด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน ได้แก่ ศูนย์ศึกษาวิจัยป่าชายเลนยะหริ่ง ด้านการศึกษาวิจัยทรัพยากรทางทะเลทั่วไป ได้แก่ ศูนย์ศึกษาวิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทั้งนี้ ภายใต้การจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดอยู่ภายใต้การดูแลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด

สำหรับภาคประชาชน ได้มีการรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรชาวบ้านและชาวประมงพื้นบ้านหลายกลุ่มในการช่วยกันอนุรักษ์อ่าวปัตตานี เช่น กลุ่มอนุรักษ์อ่าวปัตตานี ซึ่งได้รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี ประกอบด้วยสมาชิก 20 ชุมชน มีวัตถุประสงค์หลักในการป้องกันมิให้เรืออวนรุนเข้ามาทำการประมงในบริเวณอ่าวปัตตานี ส่งผลให้แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานียังคงความสมบูรณ์และเป็นแหล่งทรัพยากรประมงให้แก่ชาวประมงในพื้นที่ได้

ในส่วน of สถาบันการศึกษา มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และวิทยาเขตหาดใหญ่ เป็นหน่วยงานหลักที่ทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่อ่าวปัตตานีมาเป็นเวลานาน ทั้งด้านนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และด้านสังคม โดยได้รับงบประมาณแผ่นดิน และทุนสนับสนุนจากภายนอก นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหิดล อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทางวิชาการยังไม่ตอบสนองการจัดการหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานีได้มากนัก เนื่องจาก ขาดการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

4.3.8 การอนุรักษ์ห้วยทะเล

สุวลักษณ์ นาทีกาญจนลาภ กล่าวว่า ปัจจุบันการอนุรักษ์ห้วยทะเลได้รับความสนใจและความสำคัญมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากการดำเนินการของรัฐในหลายๆโครงการ เช่น โครงการจัดการทรัพยากร ห้วยทะเลและอนุรักษ์พะยูน ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยชีววิทยาและประมงทะเล จ.ภูเก็ต มีระยะเวลาดำเนินการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539-2543 ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดชายทะเล 12 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง ตราด ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี กระบี่ พังงา สตูล ระนอง ภูเก็ต ตรัง โครงการแต่งตั้งชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล จ.ตรัง และโครงการประสานความร่วมมือการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน พื้นที่เกาะมุกด์ จ.ตรัง นอกจากนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2542 ที่ผ่านมานี้ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินการปรับแก้ร่างแผนปฏิบัติการจัดการ ห้วยทะเล และการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ของ ห้วยทะเลซึ่งอยู่ในระหว่างนำเสนอคณะกรรมการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งพิจารณา ก่อนที่จะนำเสนอคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการของกลุ่มองค์กรเอกชน เช่น สมาคมหอยดสน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภูเก็ต และอีกหลายๆ องค์กร เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของชาวบ้าน รัฐ องค์กรเอกชน ในการร่วมมือกันอนุรักษ์ แหล่งห้วยทะเลทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลหลายมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์

สุวลักษณ์ นาทีกาญจนลาภ ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเลดังนี้

1. เผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับห้วยทะเลสู่ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกระดับ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของห้วยทะเลและเกิดการตื่นตัวในการอนุรักษ์ห้วยทะเล
2. สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรแหล่งห้วยทะเลของตนเอง
3. สนับสนุนให้มีการปลูก และฟื้นฟูแหล่งห้วยทะเล ที่เสื่อมสภาพ ขึ้นในบริเวณที่สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย
4. ควรมีการควบคุมชนิด และขนาดของเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงในแหล่งห้วยทะเล เพื่อป้องกันมิให้ห้วยทะเลเกิดความเสื่อมโทรม
5. ส่งเสริมให้มีการวางทุนเพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงพื้นที่ห้วยทะเล และเพื่อมิให้ เรือ ประมงขนาดใหญ่อันได้แก่ เรืออวนรุน อวนลาก เข้ามาทำประมงในแหล่งห้วยทะเล

รศ.ดร.สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์ (2550) กล่าวภายหลังเข้าร่วมประชุมกับ คณะทำงานด้านห้วยทะเล กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ทช.) เรื่องห้วยทะเล และวางแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการห้วยทะเล น่านน้ำไทย ฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย เพื่อนำเสนอเป็นแผนแม่บทการจัดการระบบนิเวศห้วยทะเล พ.ศ.2550-2555 ว่า ที่ประชุมมีการสรุปมาตรการการจัดการห้วยทะเลซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก มีการเสนอมาตรการ 6 ข้อ ได้แก่

1. สนับสนุนการวิจัยแบบบูรณาการ ติดตามการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศห้วยทะเล
2. การส่งเสริมการรวมกลุ่มของภาคประชาชนและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแหล่งห้วยทะเลให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
3. การใช้กฎหมายในการอนุรักษ์แหล่งห้วยทะเลรวมถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งห้วยทะเล
4. ให้ความรู้และสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ห้วยทะเลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง
5. อนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งห้วยทะเลและทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งห้วยทะเล
6. สนับสนุนและส่งเสริมอาชีพทดแทน ทั้งนี้ตนคิดว่าสิ่งที่จะต้องเร่งทำก็คือการขยายพื้นที่และปริมาณห้วยทะเลให้มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ บริเวณท่าเรือเกาะสมุย ซึ่งถือเป็นพื้นที่อันตรายเสี่ยงจากการสูญพันธุ์ของห้วยทะเลมากที่สุด เนื่องจากปัญหาของการเกิดตะกอนน้ำขุ่นที่เกิดจากการก่อสร้าง นอกจากนี้ในพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับแหล่งพัฒนาอุตสาหกรรม ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน ทำให้เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของห้วยทะเลอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามขณะนี้ชาวบ้านในพื้นที่ที่ติดทะเล ได้ร่วมกับเอ็นจีโอด้านการอนุรักษ์ช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ห้วยทะเลไว้แล้วบางส่วนเช่นกัน

ฐานข้อมูลสถานภาพห้วยทะเลในน่านน้ำไทย (2552) ได้เสนอแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรแหล่งห้วยทะเล โดยมีการจัดการดังนี้

1. การวางทุ่น (ทุ่นสี่เหลี่ยมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 12-18 นิ้ว) เพื่อกำหนดขอบเขตแนวห้วยทะเลด้านนอกชายฝั่งทะเล โดยความร่วมมือของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน เพื่อการเฝ้าระวัง ปิดป้ายประกาศห้ามมิให้เรืออวนรุนเข้ามาทำลายแหล่งห้วยทะเลหน้าบ้านของชุมชนอีกต่อไป เพื่อให้ห้วยทะเลฟื้นตัวตามธรรมชาติเพราะห้วยทะเลสามารถฟื้นตัวกลับสภาพสมบูรณ์ภายใน 3 เดือน หากไม่มีปัจจัยเรื่องของตะกอนทับถมและน้ำเสีย มารบกวนสภาพแวดล้อม
2. จัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และรณรงค์ในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียง เพื่อหยุด/ลดสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนน้ำและดินซึ่งมีผลถึงห้วยทะเล

อย่างเช่น น้ำเสียทำให้หญ้าทะเลเสื่อมโทรมเพียงชั่วคราวจากสาหร่ายเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วแย่งอาหาร และบดบังการสังเคราะห์แสง ส่วนการเกิดตะกอนทับถมจากการขุดลอกท้องทะเล การเปิดหน้าดินตามไหล่เขา อาจทำให้แหล่งหญ้าทะเลเสื่อมโทรมอย่างถาวรได้เพราะดินตะกอนจะเปลี่ยนสภาพ อาจมีทรายมากเกินไป หรือโคลนมากเกินไป ไม่เหมาะต่อการเจริญของหญ้าทะเลที่เคยมีอยู่เดิม

3. หากมีความจำเป็นที่จะทำการทดลองย้ายปลูกหญ้าทะเลในพื้นที่เสื่อมโทรมหรือพื้นที่ใหม่นั้น ต้องศึกษาสภาพพื้นที่ให้เหมาะสมก่อน โดยทั่วไปแหล่งหญ้าทะเลชอบอยู่บริเวณที่มีกำบังลม คลื่นลมสงบ ระดับความลึก 1-5 เมตร พื้นที่ท้องทะเลมีลักษณะดินตะกอน ทรายปนโคลนมีเปลือกหอยปน ความชุ่มชื้นของดินตะกอนที่เหมาะสม (สังเกตจากคนที่มึนน้ำหนักประมาณ 60 กิโลกรัม ถ้าเดินบนพื้นทะเลแล้วจะทำให้เกิดรอยเท้าจมลึกลงไปประมาณ 1-4 นิ้ว)

4. ศึกษาคัดเลือกชนิดพันธุ์หญ้าทะเลที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ท้องทะเลในแต่ละแห่ง ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความลึก ความชุ่มชื้นน้ำทะเลลักษณะดินตะกอน กระแสน้ำ ปัจจุบันได้มีบางชุมชนความพยายามปลูกย้ายอยู่บ้างในขั้นต้น ชุมชนจึงพิจารณาหญ้าทะเลที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือหญ้าคาทะเล เพราะมีความทนทาน สภาพแวดล้อมได้กว้าง ใบยาวช่วยให้ลดกระแสน้ำช่วยเพิ่มการตกตะกอนสะสมมากขึ้น หากประสบความสำเร็จแล้วจึงค่อยเพิ่มชนิดพันธุ์อื่นตามมาทีหลัง เพื่อเพิ่มความหลากหลายชนิดพันธุ์หญ้าทะเลมากขึ้น โดยต้องศึกษาและพัฒนาวัสดุยึดติดต้นหญ้าทะเล ก่อนการย้ายปลูกในแหล่งหญ้าทะเลที่เสื่อมโทรม เนื่องจากหญ้าทะเลแต่ละชนิดมีขนาดตั้งแต่เล็กมากจนขนาดใหญ่รวม 12 ชนิดในน่านน้ำไทย แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันเป็นการเริ่มต้นทดลองย้ายปลูกมักเลือกหญ้าคาทะเลซึ่งมีขนาดใหญ่ยาวเป็นเมตร โดยทั่วไปใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซีกตัดให้ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ผูกติดลำต้นส่วนเหง้าเสียบฝังดินลึกประมาณ 30 เซนติเมตร สำหรับยึดป้องกันกระแสน้ำ

4.3.9 ข้อเสนอแนะการอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล

- ห้ามทำการประมง โดยเฉพาะเครื่องมือประมง ที่ทำให้แหล่งหญ้าทะเลเสื่อมโทรม เช่น อวนลาก อวนรุน อวนตักปลิงขนาดใหญ่ สนับสนุนให้มีการใช้เครื่องมือขนาดเล็ก เช่น อวนลอย ลอบดักปลา แห เบ็ด
- หามาตรการที่จะควบคุม และป้องกัน ผลกระทบที่เกิดจากตะกอนชายฝั่ง จากการท่าเหมืองแร่ในทะเล การพัฒนาชายฝั่งในรูปแบบต่างๆ
- ให้ความรู้ แก่ประชาชนทั่วไป เช่น ชาวประมง หรือผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งทะเล รวมถึงเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นทุกระดับ ให้ทราบถึงประโยชน์ ความสำคัญของระบบนิเวศหญ้าทะเล (ฐานข้อมูลสถานภาพหญ้าทะเลในน่านน้ำไทย; 2552)

สัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านที่เคยมีประสบการณ์ในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากการใช้เครื่องมือในอ่าวปัตตานี ดังนี้

นายคอเลาะ สะอะ แกนนำชุมชนบ้านปาตาบูดี ได้เล่าให้ฟังว่า ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในอ่าวปัตตานีและฝั่งอ่าวไทย มีมานานแล้วส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากการใช้เครื่องมือทำลายล้างประเภทอวนรุน อวนลากที่มาจากต่างถิ่น เข้าทำการประมงในอ่าวปัตตานี และบริเวณหน้าบ้านตำบลแหลมโพธิ์ ฝั่งอ่าวไทย บางช่วงสถานการณ์เลวร้ายมาก ชาวบ้านจับสัตว์น้ำไม่ได้เลย จนทำให้ชุมชนเจ็บเหงา ผู้คนส่วนใหญ่ไปหางานทำในต่างถิ่นและต่างประเทศ แต่คนที่อยู่ในหมู่บ้านก็ไม่ยอมแพ้ พยายามรวมตัวกันต่อสู้กับปัญหา และได้ร่วมกับชุมชนอื่นๆ ที่ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน ในนามของสมาคมชาวประมงพื้นบ้าน จ.ปัตตานี จนปัญหาเริ่มคลี่คลายลง ชาวประมงพื้นบ้านสามารถจับสัตว์น้ำและมีชีวิตอย่างพอเพียง คนที่อพยพไปทำงานในต่างประเทศกลับมาออกทะเลกันมากขึ้น แต่กว่าจะประสบผลสำเร็จในการฟื้นฟูทรัพยากรให้สามารถเป็นฐานอาชีพ ชุมชนต้องร่วมกันฟื้นฟูอย่างหนัก มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมีการพูดคุยกับภาครัฐและต้อนรับคนข้างนอกมากหน้าหลายตา ในขณะเดียวกันกับพบปัญหาใหม่ขึ้นมาคือ เยาวชนในชุมชนห่างไกลจากชุมชนมากยิ่งขึ้น ไม่มีส่วนร่วมใดๆ กับการทำงานของผู้ใหญ่เลย เป็นข้อกังวลของชุมชนเป็นอย่างมากว่า ใครจะสืบสานต่อในการดูแลชุมชนในอนาคต จากข้อห่วงกังวลทำให้คนในชุมชนคิดกันว่าจะทำอย่างไรกับเยาวชนในชุมชนให้มาสนใจเรื่องราวของชุมชนดูแลสิ่งดีๆ ในชุมชน จึงได้นำเรื่องนี้ไปพูดคุยกับคณะกรรมการของสมาคมฯ จนได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จะต้องสำรวจความต้องการของเยาวชนว่าเขามีความสนใจในเรื่องอะไรบ้าง

นายคอเลาะ สะอะ ยังได้กล่าวว่า “ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการใช้เครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานี เกิดจากการใช้เครื่องมือทางการประมงที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับทรัพยากร มุ่งแต่จะจับสัตว์น้ำให้ได้มากๆ เท่านั้น การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยจากทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งส่วนของผู้ใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้เครื่องมือทำลายล้างกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชน ความร่วมมือที่เกิดขึ้นจะเป็นทางออกนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงอย่างยั่งยืน จากจุดเริ่มต้นที่กลุ่มเยาวชนได้เริ่มขึ้นมาจนนำไปสู่การปลูกหญ้าทะเลร่วมกันของคนในชุมชนของ 2 ชุมชนร่วมกันคือ ชุมชนปาตาบูดี กับชุมชนบ้านตะโละสะมิแล

นางสาว มารีเยห์ อุซัย อายุ 20 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หนึ่งในสมาชิกของกลุ่มเยาวชน อาเนาะลาวด์ ได้เล่าว่า หนูเป็นคนหนึ่งที่ได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ได้จากการเล่นกีฬาที่เขาใหญ่ เป็นครั้งแรกที่หนูและเพื่อนๆ ที่ได้มีโอกาสเดินทางไปทั่วโลกได้เรียนรู้

สิ่งใหม่ เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการทำประโยชน์ให้กับชุมชน เป็นโอกาสที่ผู้ใหญ่ใจดีทั้งหลายที่ให้โอกาสพวกหนูได้เห็นทรัพยากรที่หลากหลายซึ่งแตกต่างอย่างมากกับชุมชนของเรา วัฒนธรรมที่ต่างกักันแต่มีความสวยงามและมีคุณค่าในตัวของมันเอง ความมีมิตรไมตรีของเพื่อนๆที่มาจากต่างถิ่น ต่างวัฒนธรรม หลังจากที่พวกเรากลับจากเขาใหญ่ พวกเราได้มีการประชุมกันและมีข้อสรุปร่วมกันว่าเราจะทำงานวิจัยกันโดยที่งานชิ้นแรกของพวกเรา คือ การไปหาข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องราวของชุมชนของเรา สภาพทรัพยากรในอดีต โดยเฉพาะแหล่งหญ้าทะเล รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้และความขัดแย้งของการใช้เครื่องมือ หนูได้เรียนรู้ว่าในชุมชนของเรามีเครื่องมือที่หลากหลายมากที่หาได้ในอ่าวปัตตานี และภูมิใจมากกว่าผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ได้สร้างเครื่องมือที่ง่าย ๆ เช่น ปล้องไม้ไผ่เพื่อดักปลาตุกทะเล การทำล้าเพื่อล่อสัตว์น้ำให้มารวมกัน และใช้บ๊องละ (ไม้ไผ่สาน) มาล้อมล้าทำให้แคบลงๆใช้สวิงดักสัตว์น้ำขึ้นมา และมีการใช้เครื่องมืออวนปัก และอวนปลากระพงขาว และหนูได้รู้ว่าอวนลอยกึ่ง อวนล้อมปลากระบอก เป็นเครื่องมือที่ใช้มากที่สุดในอดีต ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนบอกว่าในอดีตมีแหล่งหญ้าทะเลเป็นจำนวนมาก มีหญ้าทะเลอยู่ 4-5 ชนิด แต่ที่หนูไปสำรวจพบเพียง 3 ชนิดเท่านั้น บางชนิดหายไปแล้ว การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนได้บอกหนูว่าจะต้องใช้ภูมิปัญญาในการเรียนรู้ สภาพดินฟ้าอากาศนิสัยของสัตว์น้ำจึงจะประดิษฐ์เครื่องมือขึ้นมาและจับสัตว์น้ำตามประเภทของสัตว์น้ำตามขนาดสัตว์น้ำที่ได้ขนาดเท่านั้น รวมทั้งต้องจับตามฤดูกาลที่สัตว์น้ำที่ชุกชุมในแต่ละช่วง ความขัดแย้งในการใช้เครื่องมือระหว่างชาวประมงพื้นบ้านด้วยกันแทบจะไม่มีปัญหาเลย เป็นเพราะทุกคนรู้จักคุณค่าและรักษากฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดทำให้ชุมชนไม่มีความแตกแยกกันการเรียนรู้ที่ได้จากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ใ้หนูได้เห็นสิ่งดีๆมากมายในชุมชนของเรา

นายมามะ เจ๊ะเต๊ะ หรือคนในชุมชนเรียกว่า เปาะมะอีเต อยู่บ้านเลขที่ 109 ม.1 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี ได้บอกว่า พื้นที่ในการวางอวนปักส่วนใหญ่ของชุมชนแถบนี้คือบริเวณ ม.1บ้านกำแพงบูดี จะหาหินในอ่าวเป็นหลัก และจะเลือกพื้นที่บริเวณแหล่งหญ้าทะเลเป็นพื้นที่ในวางอวนปัก พื้นที่แต่ละแห่งจะมีชื่อเรียกเป็นการเฉพาะพื้นที่ ในชุมชนจะรู้จักดี คือ

1. บริเวณรูเมาะห้อย 2. มูปอง (แหลมตาชี) 3. ลาโง๊ะคือระ 4. ลาโง๊ะเปาะชะ

ในบริเวณแถบนี้ จะมีหญ้าทะเลอยู่เป็นจำนวนมาก ที่พบมากจะมี 3 ชนิด คือ อุบุดาฮง (หญ้าทะเลใบพาย) อุบุยารง (หญ้าทะเลกุยช่ายเข็ม) อุบุคฺหยง (หญ้าทะเลใบมะกรูด) การที่มีแหล่งหญ้าทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วย และยังเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการใช้เครื่องมืออวนปักเป็นอย่างมาก เพราะอวนปักเป็นอวนที่อยู่กับที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหากับหญ้าทะเล ชาวประมงพื้นบ้าน

ในแถบนี้จึงให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาหญ้าทะเลเป็นอย่างมาก หญ้าทะเลจะมีส่วนสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับการใช้เครื่องมืออวนปัก เพราะถ้าหญ้าทะเลเสื่อมโทรมเราก็จะไม่มีสัตว์น้ำให้จับเลย

เปาะมะอีเต้ ได้บอกว่า ความขัดแย้งในการใช้เครื่องมืออวนปัก จะไม่ค่อยเกิดขึ้นระหว่างผู้ใช้เครื่องมืออวนปักเป็นเพราะมีพื้นที่กว้าง สามารถเลือกพื้นที่วางที่เหมาะสมได้อย่างกว้างขวางและทุกคนเคารพกฎเกณฑ์กันคือ จะต้องมีการวางอวนห่างจากกันพอสมควรประมาณ 30-50 เมตร เพื่อให้มีพื้นที่สำหรับสัตว์น้ำที่มาติดอวนกับเครื่องมืออื่นๆ ก็จะมีปัญหาบ้างเช่น เครื่องมืออวนลอยกึ่ง อวนลอยปลากระบอก แต่ชุมชนพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการไปปักอวนหลังจากชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมืออวนลอยกึ่ง อวนลอยปลากระบอก กลับกันหมดแล้ว ปัญหาจึงไม่ค่อยจะเกิดขึ้น

แต่เปาะมะอีเต้ บอกว่า จะมีปัญหากับชาวประมงนอกพื้นที่ ที่ใช้เครื่องมือคราดหอยขาวหรือหอยตลับ และหอยลายที่มีชุกชุมมากในหญ้าทะเล การใช้เครื่องมือนี้จะทำลายหญ้าทะเลไปเป็นจำนวนมาก ทำให้หญ้าทะเลเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว จนถึงขั้นทำให้หญ้าทะเลสูญพันธุ์ไป เพราะคราดที่ใช้คราดหอยจะพลิกหน้าดิน ทำให้รากของหญ้าทะเลถูกพลิกขึ้นมาทำให้หญ้าทะเลตายไปในที่สุด จึงเป็นปัญหาที่รุนแรงมาก ชุมชนได้ไปห้ามปรามหลายครั้ง ปัญหาก็กังไม่จบไป เป็นเพราะเป็นคนนอกพื้นที่จึงไม่ค่อยเคารพกฎเกณฑ์ของชุมชน ต้องการแต่ได้เพียงอย่างเดียว ไม่คิดจะดูแลให้มีหญ้าทะเลตลอดไป แนวทางการแก้ไข เห็นว่า จะต้องใช้กฎหมายมาจัดการ เพราะเป็นการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม ทำลายทรัพยากรหญ้าทะเลสร้างความเดือดร้อนกับคนอื่นๆ

นายชะรี ลาเตะ หรือ แบชะรี อายุ 42 ปี เล่าว่า พ่อของเขาก็เคยเล่าเรื่องนี้ให้ฟังว่าทรัพยากรในอ่าวปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์มาก ซึ่งแตกต่างจากในปัจจุบันนี้ที่เราจะพบเห็นแหล่งหญ้าทะเลเฉพาะพื้นที่เท่านั้น ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณอ่าว คือ แถวหน้าบ้านตะโละสะมีแล รอยต่อระหว่างบ้านตะโละสะมีแลกับบ้านดาโต๊ะ หญ้าทะเลที่พบมากจะเป็นหญ้าทะเลใบมะกรูดทั้งใบใหญ่และใบเล็ก ส่วนหญ้าทะเลใบยาวหรือหญ้าทะเลชนิดหญ้าคาทะเล แทบไม่เห็นแล้วในปัจจุบัน บริเวณรูเมาะห้อย ชูปอสง (แหลมตาชี) ลาโจะคือเระ, ลาโจะเปาะสะ และพบเห็นหญ้าอยู่ 3 ชนิด คือ อุปดาสง, อุปยารง และอุปดูหยง ส่วนหญ้าทะเลใบยาวเมื่อก่อนในบริเวณปากอ่าวจะพบเป็นจำนวนมากแต่ในปัจจุบันแทบจะไม่พบเห็นแล้วไม่รู้ว่ามีสาเหตุพันธุ์ไปแล้วหรือเปล่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำก็น้อยลง หากินยากลำบากมากโดยเฉพาะในปัจจุบันมีเครื่องมือที่ทำลายล้างเป็นจำนวนมาก เช่น การคราดหอยด้วยเครื่องยนต์ การใช้อวนรุน อวนลากในอ่าวปัตตานี และการใช้อวนชักหรืออวนทับตลิ่งในแหล่งหญ้าทะเล เครื่องมือเหล่านี้ส่งผลเป็นอย่างมากที่ไปทำลายหญ้าทะเลจนเสื่อมโทรมลง ส่วนผลทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนไม่มีที่อยู่อาศัย สัตว์น้ำตัวใหญ่ก็ขาดอาหาร เพราะไม่มีสัตว์น้ำวัยอ่อนเป็นอาหารจนส่งผลทำให้ระบบห่วงโซ่อาหารเปลี่ยนแปลงไป

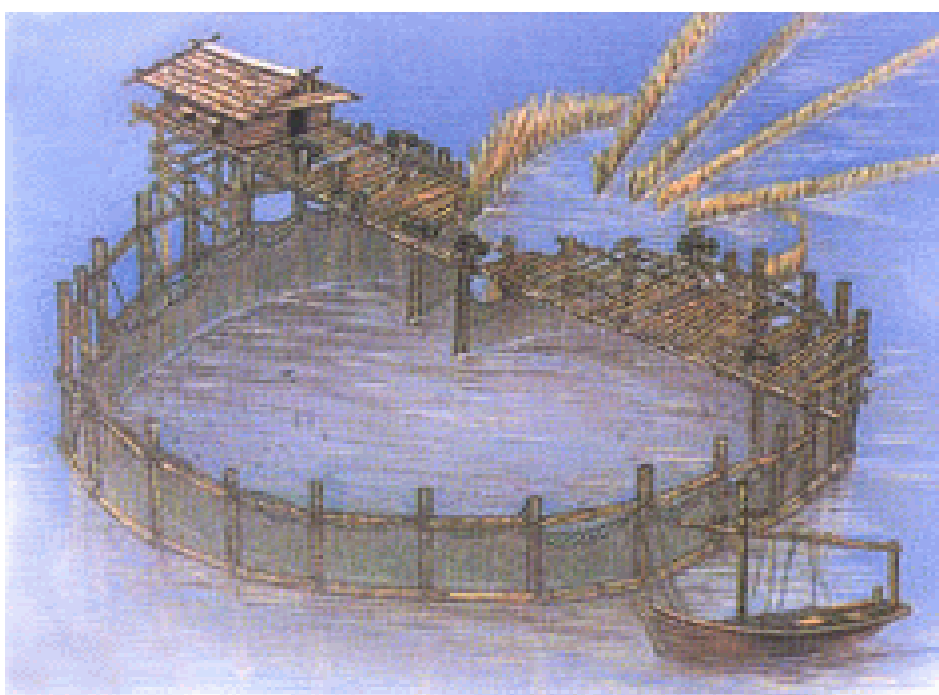
สรุป ความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์ของเครื่องมือประมงในพื้นที่แหล่งหญ้าทะเล ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำลายสูง ส่งผลให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรม แต่ในปัจจุบันปัญหาอวนรุนเริ่มหมดไป แต่มีปัญหาคือเข้ามาแทนที่คือ ปัญหาการใช้เครื่องมืออวนลากข้างทำการประมงในอ่าวปัตตานี ซึ่งแนวทางการแก้ไข จะต้องใช้กฎหมายมาจัดการ เพราะเป็นการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม ส่งผลทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนไม่มีที่อยู่อาศัย ระบบห่วงโซ่อาหารเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ย่อมส่งผลต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของคนในชุมชนจึงทำให้เกิดความขัดแย้งต่างๆ ขึ้นมากมายในอ่าวปัตตานี

5.2 การใช้ประโยชน์ในการจับสัตว์น้ำของเครื่องมือประมงในอดีตและปัจจุบัน

ในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ได้มีการพูดคุยสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านที่ทำการประมงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการรวบรวมและสรุปข้อมูลที่ได้จากการพูดคุย สัมภาษณ์และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า

- เครื่องมือที่ใช้ในอดีต

เกล้ง หรือ โปะน้ำลึก



ภาพที่ 14: ภาพเกล้ง หรือ โปะน้ำลึก

ภาพโดย : กรมประมง

นำไม้หลาวโองทั้งต้นปักลงไป แล้วใช้ไม้ไผ่สานให้ติดกับไม้หลาวโองจนถึงพื้นดินในทะเล ปล่องไว้ประมาณ 1 เดือน เพื่อให้เพรียงมาเกาะ แล้วให้ปลาเข้ามา เช่น ปลาแอมะ ภูโคะ จูมิง และชาวบ้านต้องคอยดูว่าปลาเข้าโป๊ะหรือไม่ เมื่อมีปลาเข้ามาชาวบ้านก็จะวางอวน แล้วยกอวนขึ้นจากผิวน้ำ โดยใช้สวิงช้อนปลา โปะเช่นนี้ต้องใช้ชาวบ้านประมาณ 7-8 คน/ลำ และคนที่เคยทำอาชีพนี้มาจาก นครศรีธรรมราชแล้วมาอยู่ที่ปัตตานีอาชีพนี้หายไปประมาณ ๕๐ ปีแล้ว เพราะชาวบ้านบอกว่าไม่สามารถรับมือกับอวนรุนและเทคโนโลยีในการใช้เครื่องมือหาปลาที่มีมากขึ้น

ปูเกบือสา หรือ อวนลากทับตลิ่งปลาเกะตัก

เป็นอวนตาถี่ ลึกประมาณ 3-4 เมตร ยาวประมาณ 150 – 200 เมตร ใช้เรือกอและ 1 ลำ ชาวบ้านประมาณ 17- 23 คน ลักษณะการทำงาน นายหัวยืนอยู่บนหัวเรือเพื่อดูฝูงปลา ถ้าเห็นฝูงปลามาจะให้ล่อม เมื่อล่อมอวนเรียบร้อยแล้วจะให้ลูกเรือขึ้นฝั่งเพื่อลากอวนขึ้นฝั่ง ปลาจะรวมตัวอยู่ในถุงหรือกระชัง แล้วเอาสวิงตักใส่เรือเพื่อนำไปขายสำหรับทำนุคู วิธีจับปลาแบบนี้หายไปเมื่อราว พ.ศ. 2514 เพราะอวนรุนทำให้สัตว์น้ำเล็กๆ ไม่ว่ายเข้าฝั่ง



ภาพที่ 15: ภาพปูเกบือสา หรือ อวนลากทับตลิ่งปลาเกะตัก

ภาพโดย : กรมประมง

ปูกะดาเล หรือ อวนล้อมปลา

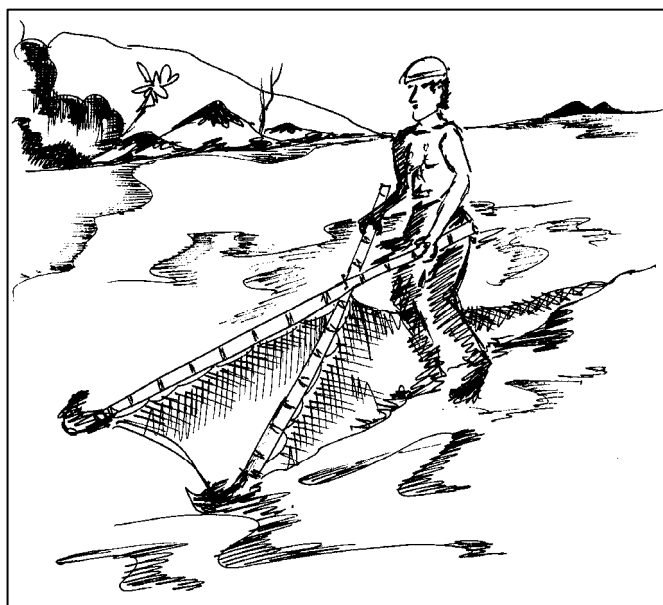


ภาพที่ 16: ภาพปูกะดาเล หรือ อวนล้อมปลา

ภาพโดย : กรมประมง

อวนล้อมปลาชนิดนี้เป็นการทำประมงพื้นบ้านที่เลิกทำไปแล้ว โดยใช้เรือกอและที่ไม่มีเครื่องยนต์ ใช้คนพายหรือโย 20 -25 คน ล้อมอวนในเวลากลางคืนเฉพาะวันขึ้น 1 -10 ค่ำ แรม 5 -15 ค่ำ โดยมีนายหัวเป็นคนดูฝูงปลา เวลาล้อม นายท้ายจะบังคับเรือตามคำสั่งของนายหัว ความยาวของอวนราว 150 - 200 ความลึก 15 -20 เมตร เรือขนาด 2 X 16 เมตร

ระวะหรือ ราวอ



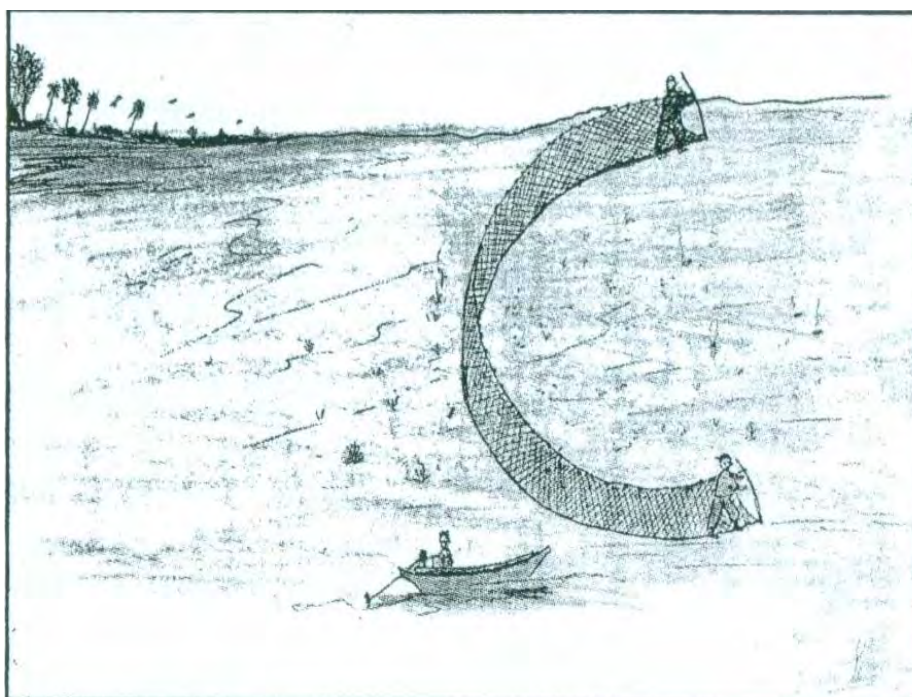
ภาพที่ 17: ภาพระวะหรือ ราวอ

ภาพโดย : กรมประมง

เป็นเครื่องมือจับปลาและกุ้งที่ใช้คนในการรูดักจับสัตว์น้ำ อวนของปาก ระยะเวลาประมาณ 1.5 เมตร ความยาวจากปากกระว้างถึงถุงอวนประมาณ 4 เมตร คันรุนใช้ไม้ไผ่ 1 คู่ ยาว 5 เมตร ใช้เรือขนาด 5-6 เมตร กว้าง 1 เมตร รุนในน้ำตื้นลึกเพียง 1 เมตร วิธีการทำเพียงแค่ชาวประมงคนเดียวก็ทำได้ เมื่อร่ายยี่สิบปี ก่อน การประกอบอาชีพประมงมีเฉพาะที่บ้านคาใต้ บ้านตะโละสมิแล ชาวบ้านจะรูดักบริเวณป่าชายเลน เช่น สะบือแร บาโงชะ และคาแลคาโตะ แต่ปัจจุบันไม่มีชาวบ้านทำแล้ว (คอเลาะ เจ๊ะแต, 2553)

ปุกะยาริง หรือ อวนคนลาก

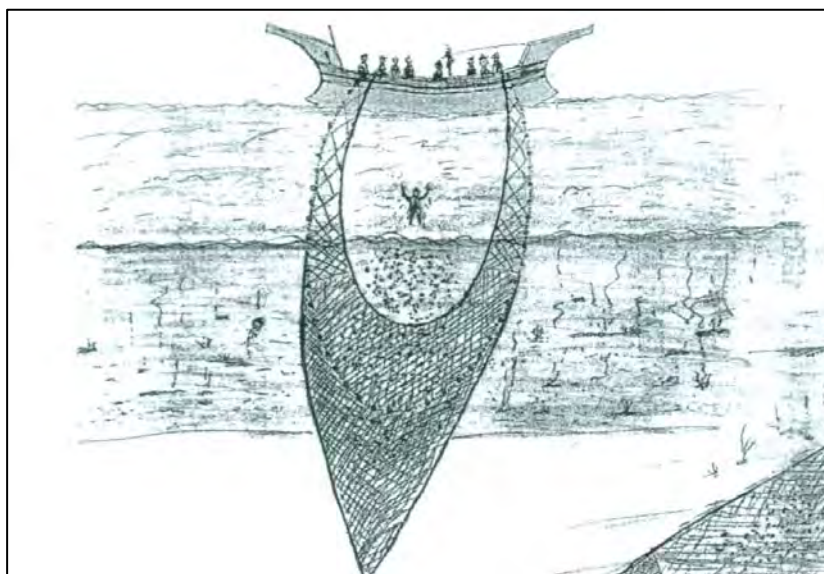
ในการทำประมงพื้นบ้านซึ่งอยู่ในบริเวณน้ำตื้นระดับน้ำประมาณ 1 -1.5 เมตร จะใช้แรงงานคน 3 คน ลากอวนเดินไปข้างหน้าเพื่อให้สัตว์น้ำเข้าอวน แล้วจึงเดินล้อมเข้าหาอวนและถูขึ้นเรือ อวนคนลากส่วนใหญ่ใช้อวนตาถี่ ขนาดเรือ 18 X 7 เมตร เมื่อ 20 ปีก่อน คนบ้านคาใต้ บ้านบางปู บ้านโตะโสมน บ้านตันหยงลูโล๊ะ จะใช้อวนคนลาก แต่ปัจจุบันเหลือเพียงหมู่บ้านเดียวคือ บ้านตันหยงลูโล๊ะ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 10 ลำ ในบริเวณที่เรียกว่า สะบือแร และอาตะห์ ตะโละ ตะโละมานา



ภาพที่ 18: ภาพปุกะยาริง หรือ อวนคนลาก

ภาพโดย : คอเลาะ เจ๊ะแต.2553.

ปูกาบะแย



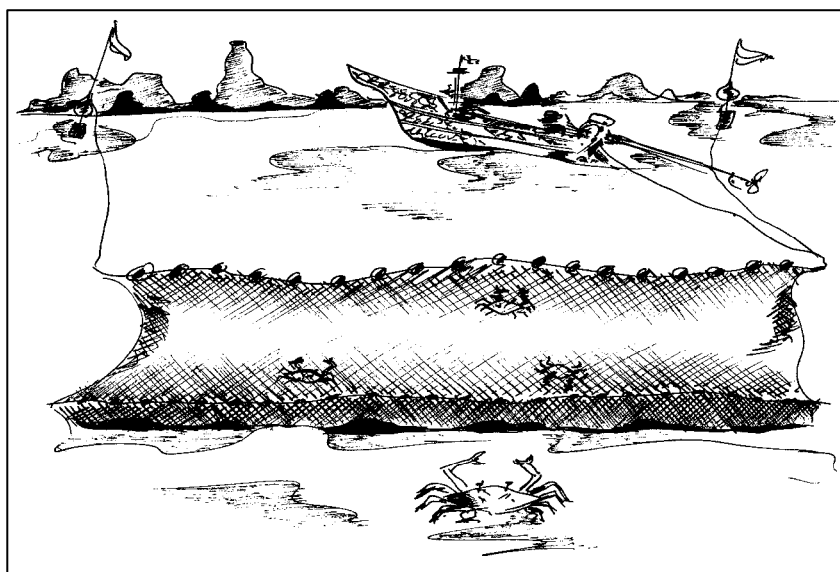
ภาพที่ 19 : ภาพปูกาบะแย

ภาพโดย : ดอเลาะ เจ๊ะแต.2553.

เป็นเครื่องมือประมงในอดีตคล้ายกับอวนลากสมัยใหม่ใช้เรือกอและและใช้คนพายเรือหรือโยในการเดินเรือ ลากเรือ 12 -15 คน โดยมีนายท้ายคอยบังคับเรือและคนดำน้ำเพื่อดูฝูงปลาในน้ำ เมื่อเจอจะให้สัญญาณวาวอวนทันที ปูกะบะแยส่วนใหญ่จะได้ปลาจวด

- เครื่องมือประมงที่ใช้ในปัจจุบัน

ปูกะกือแต หรืออวนปู



ภาพที่ 20: ภาพปูกะกือแต หรืออวนปู

ภาพโดย : สุขเกษม หะยือมา, สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี, 2555.

เป็นเครื่องมือที่ชาวประมงพื้นบ้านนิยมใช้กันมาก ส่วนมากชาวบ้านจะมีวนปูใช้คนละ 10 -20 ผืน แต่ก็มีบางคนที่มียวนปูไว้ใช้ถึง 25- 30 ผืน แต่ละผืนมีความยาวประมาณ 40 เมตร ในการออกไปวางวนละครึ่ง ชาวบ้านจะนำไปประมาณ 10 -20 ผืน แบ่งวนออกเป็น ช่วงๆ หรือ หัว แต่ละหัวประกอบด้วย วน 2-5 ผืน เพื่อความสะดวกต่อการวาง โดยแต่ละหัวจะใช้ทุ่นถ่วงให้อวนจมและมีไม้ปักยึดให้อวนตั้งอยู่กับที่ เรียงรายยาวไปตามทิศทางกระแสน้ำ ชาวบ้านวางวนปูในอ่าวได้เกือบตลอดปี ในอ่าวจะเริ่มมีปูตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์/มีนาคม- ตุลาคม/พฤศจิกายน แต่จะมีมากในช่วงเดือนมิถุนายน – ตุลาคม การจับปูในช่วงเดือนข้างขึ้น จะได้ปูตัวเล็กเนื้อน้อย ขณะที่ปูที่จับได้ในช่วงข้างแรมหรือเดือนมืด จะมีเนื้อแน่นกว่าและบางครั้งมีไข่เต็มท้อง

การวางวนของชาวประมงจะมีการวางวนหมุนเวียนไปตามแหล่งต่างๆสลับกันไปในทุกๆวัน จะมีสัตว์น้ำอื่นๆ ด้วย เช่น ปลาและกุ้ง ซึ่งชาวบ้านจะมีการวางเครื่องมือต่างๆสลับกันไป ในการออกเรือแต่ละครั้งชาวบ้านจะมีเครื่องมืออื่นๆด้วย เมื่อมีข่าวว่าสามารถจับสัตว์น้ำชนิดนั้นๆได้มาก ชาวบ้านก็จะเปลี่ยนใช้เครื่องมือที่เหมาะสมได้ทันที ช่วงเวลาในการวางวนของชาวบ้าน จะวางในช่วงและไปเก็บในช่วงตี 5 ของวันรุ่งขึ้น แต่ครั้งใช้เวลาในการวางและเก็บประมาณ 5 ชั่วโมงเมื่อเก็บวนขึ้นมาแล้ว ก็จะใช้เวลาในการแกะสัตว์น้ำออกจากวนประมาณ 2 ชั่วโมง ลักษณะการวางวนจะมีการใช้ไม้ปักหลักเป็นแนวยาว ซึ่งไม้ปักดังกล่าวนั้นจะเป็นสิ่งช่วยบอกตำแหน่งวนปูที่ชาวบ้านแต่ละคนวาง เพื่อให้คนอื่นระมัดระวังและรักษาระยะห่างถ้าต้องการวางวนในบริเวณเดียวกันเพื่อป้องกันไม่ให้วนพันกัน

ปูกะอูแด หรือ วนลอยกุ้ง



ภาพที่ 21: ภาพปูกะอูแด หรือ วนลอยกุ้ง

ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี, 2555.

เป็นเครื่องมืออีกชนิดที่ชาวบ้านรอบอ่าวนิยมใช้กันมาก เช่น หมู่บ้านบูดี ตะโละสมิแล ตะโละกาโปร์ ปาตาบูดี ดันหยงดูโละ แหลมกด้วย เพราะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำประเภทหนึ่ง ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีทั้งอวนปูและอวนกุ้ง โดยจะใช้อวนลอยกุ้ง 2 ชนิด คือ อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น เป็นอวนไถล่อน และอวนลอยกุ้ง 1 ชั้น เป็นอวนเอ็น แต่ส่วนใหญ่จะนิยมใช้อวนลอยกุ้ง 3 ชั้นมากกว่า ปกติชาวบ้านจะมีการวางอวนกันได้ตั้งเดือนมกราคม/กุมภาพันธ์ – ตุลาคม/พฤศจิกายน(ประมาณ 10 -11 เดือน) แต่กุ้งจะมีมากในช่วงเดือน มีนาคม-เมษายน- สิงหาคม บางคนจะวางอวนกุ้งอย่างเดียว บางคนจะวางอวนกุ้งสลับกับอวนปลากระบอกและอวนปู ซึ่งขึ้นอยู่กับความชุกชุมของสัตว์น้ำแต่ละแห่ง ความชุกชุมของกุ้งในบริเวณอ่าว ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพน้ำทำให้ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนการวางกุ้งในแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกันไป

ในการวางอวนลอยกุ้ง อวนจะถูกวางในแนวที่ตั้งฉากหรือขวางกระแสน้ำ โดยแต่ละด้านของอวนจะมีธงฟ้าแสดงเครื่องหมายปลายอวนแต่ละด้าน อวนจะถูกปล่อยลอยตามกระแสน้ำ การวางอวนลอยกุ้งกลางคืน ชาวประมงจะใช้น้ำมันตะเกียงก๊าซเป็นทุ่นลอย เมื่อวางแล้วก็จะเฝ้าอยู่บริเวณที่วางอวน ถ้าเกิดมีเรืออื่นเข้ามาก็จะใช้ไฟฉายส่อง เพื่อให้คนอื่นที่มาทูลังรู้ว่ามีอวนอยู่บริเวณนั้น การจับของพื้นที่วางอวนขึ้นอยู่กับว่าใครมาก่อนมาหลัง

ปูกะบือลานะ หรือ อวนปลากระบอก



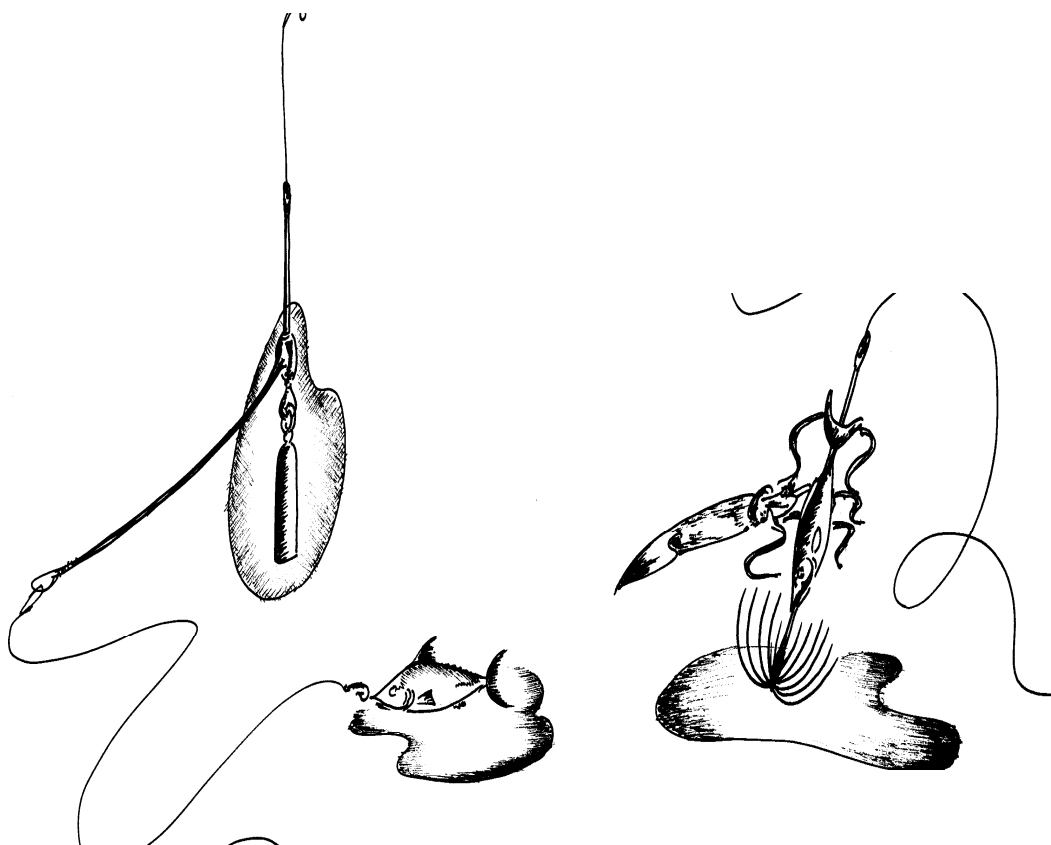
ภาพที่ 22 : ภาพปูกะบือลานะ หรือ อวนปลากระบอก

ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี, 2555.

เป็นอวนชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านรอบอ่าวมีการใช้และนิยมใช้อวนปลากระบอก 3 ชั้น โดยลักษณะทั่วไปของอวน คล้ายคลึงกับอวน 3 ชั้นชนิดอื่น แต่อาจจะแตกต่างกันตรงที่ขนาดตาอวน และชนิดของวัสดุที่ใช้ทำเนื้ออวน อวนผืนหนึ่งจะมีความยาว 10 เมตร เวลาใช้ชาวบ้านจะนำอวน 2-3 ผืนมาผูกติดกัน ที่อวนแต่ละผืนจะมีทุ่นลอยและทุ่นจมตามความเหมาะสมของบริเวณที่จะวาง ชาวบ้านสามารถวางอวนปลากระบอกได้ตลอดทั้งปี ยกเว้นยกฤดูที่มีคลื่นลม แต่ปลากระบอกจะมีมากในช่วงเดือนมีนาคม – สิงหาคม

งาแอ หรือเบ็ดตก

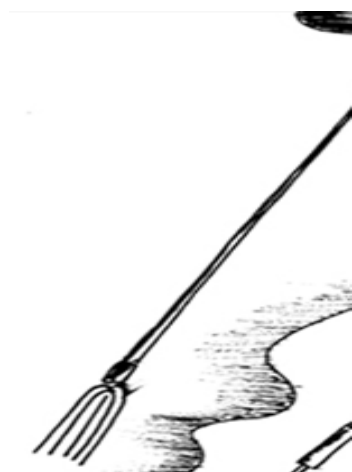
เป็นเครื่องมือขนาดเล็กและพกพาได้สะดวก เบ็ดตกสามารถใช้ได้ทุกที่ คนใช้เบ็ดจะต้องมีลูกกุ้งหรือปลาขนาดเล็กใช้ทำเหยื่อ โดยจะนิยมตกในช่วงเช้า ทักษะความชำนาญเรื่องตำแหน่งและความรู้เรื่องน้ำขึ้นน้ำลง มีความสำคัญมากต่อปริมาณปลาที่จะตกได้ในแต่ละวัน ปลาที่ได้จากการวางเบ็ดส่วนใหญ่จะเป็นปลาดุกทะเล ปลากระต๊อ และปลากะเบน



ภาพที่ 23 : ภาพงาแอ หรือเบ็ดตก

ภาพโดย : สุขเกษม หะยิอูมา, สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี, 2555.

ซาแปหรือฉมวก



ภาพที่ 24: ภาพภาพซาแปหรือฉมวก

ภาพโดย : สุขเกษม หะยิอูมา, สมาคม

ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี, 2555.

มี 2 ชนิดที่ชาวบ้านนิยมใช้ คือ ฉมวกแทงกุ้งและฉมวกแทงปลา ชาวบ้านใช้ฉมวกกันในตอนกลางคืน นิยมใช้มากในช่วงมีนาคม – เมษายน บริเวณที่ใช้เป็นน้ำตื้นและใสพื่อที่จะมองเห็นตัวปลาและกุ้ง

บิโตหรือไซปูดำ



ภาพที่ 25: ภาพบิโตหรือไซปูดำ

ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี, 2555.

เป็นเครื่องมือที่ชาวประมงพื้นบ้านใช้ได้ตลอดทั้งปี แต่จะใช้มากในช่วงเดือน มิถุนายน – พฤศจิกายน การใช้ต้องคุน้ำขึ้นลงด้วยและจะวางกันในเวลาน้ำกำลังขึ้น เพราะปูดำจะออกจากรูของมันมาหา กินเหยื่อที่ใช้คือ ปลากระเบน หอย ปลากระต๊อ จะทำกันไม่ค่อยมากนัก ปูดำที่นำมาขายส่วนใหญ่เป็นปูที่ติดมากับอวนและใช้ตะขอเกี่ยวปู (วัฒนา สุกัณศีล)

บทที่ 6

แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมการคลี่คลาย

ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีจากการใช้ประโยชน์การจับสัตว์น้ำบริเวณ

แหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

การดำเนินโครงการวิจัยที่วิจัยซึ่งเป็นเยาวชนในพื้นที่ได้มีการศึกษาวิจัยผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งในรูปแบบการศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่างๆและการปฏิบัติการจริงในพื้นที่เพื่อให้เกิดการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ ซึ่งผลการทำกิจกรรมมีดังนี้

6.1 การศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานของกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นนักวิจัย ได้มีการประสานงานกับทางศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 (จ.สงขลา) และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (จ.ตรัง) มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนจากชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวปัตตานีได้รับทราบข้อเท็จจริงและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลในพื้นที่จังหวัดตรัง โดยเน้นการลงพื้นที่ศึกษาสภาพพื้นที่จริง โดยกำหนดว่าจะไปศึกษาดูงานในพื้นที่ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ทรัพยากรพะยูนและหญ้าทะเล จังหวัดตรัง และเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาศัยของพะยูนฝูงสุดท้ายของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นประสบการณ์ที่ดีของทีมวิจัยในการได้มีโอกาสเรียนรู้ฐานทรัพยากรเพื่อนำมาปรับใช้กับการทำงานในชุมชนของตนเองต่อไป โดยมีเนื้อหาสาระในประเด็นดังต่อไปนี้

(1) การเรียนรู้ประสบการณ์การอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง เครือข่ายเยาวชนตำบลเกาะลิบง

ซึ่งสามารถสรุปเนื้อหาได้ดังนี้

- การเรียนรู้ประสบการณ์จริงผ่านธนาคารหญ้าทะเล

การศึกษารเรียนรู้แหล่งหญ้าทะเลครั้งนี้ ทางชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง ได้พาทีมวิจัยเดินสำรวจพื้นที่อนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเลในพื้นที่เกาะลิบง ซึ่งทำให้เด็กๆเยาวชนเกิดความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะได้เห็นได้สัมผัสด้วยสายตาของตัวเอง สิ่งที่สำคัญที่เกิดขึ้นจากการศึกษาสภาพพื้นที่จริงของแหล่งหญ้าทะเลชนิดต่าง ๆ นั้น ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ชนิดพันธุ์และรู้จักหญ้าทะเลเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากชนิดพันธุ์ที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองแล้ว รวมทั้งได้พบเห็นทรัพยากรสัตว์น้ำต่างๆที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณ

แหล่งหญ้าทะเลของตำบลเกาะลิบง ซึ่งมีทรัพยากรสัตว์น้ำมากมายและหลากหลาย เช่น ปลิงทะเล ปูม้า กุ้งฝอย ปลาขาว และหอยหวาน ที่พบเห็นเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ในบริเวณดังกล่าวซึ่งเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจของคนในชุมชนที่ต้องการการอนุรักษ์พื้นที่ดังกล่าวให้เป็นพื้นที่แหล่งอาศัย แหล่งอาหารให้กับพะยูน ซึ่งคุณมุจรินทร์ โอภาโสได้บอกว่า หญ้าทะเลมีความสำคัญมากต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ถ้าสามารถรักษาหญ้าทะเลให้อยู่รอดได้ เราก็สามารถทำมาหากินอยู่ได้เช่นกัน นอกจากนั้นเยาวชนยังได้เห็นถึงสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างจากชุมชนของตัวเองเป็นอย่างมาก เพราะที่นี่จะมีสภาพแวดล้อมเป็นเกาะซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของหญ้าทะเลและพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ ซึ่งเด็กๆ เยาวชนมีตั้งใจเป็นอย่างมาก ในการเรียนรู้ รวมทั้งมีการซักถามชื่อของสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการฝึกให้เยาวชนรู้จักสังเกต ซักถามและเรียนรู้จดจำ และจะนำไปสู่การปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองต่อไป

ในการศึกษาดูงานครั้งนี้ นายอำเภอ หะหวา ประธานชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง และคุณมุจรินทร์ โอภาโส เจ้าหน้าที่จากส่วนบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ ๓ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งเด็กๆ เยาวชนของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง ได้เป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ และตอบคำถามต่างๆ ของคณะศึกษาดูงานโดยได้แนะนำให้คณะศึกษาดูงานรู้จักพันธุ์หญ้าทะเลแต่ละชนิด และสภาพการอยู่อาศัย เช่น





ภาพที่ 26: ภาพที่มวิจัยเยาวชนศึกษาทรัพยากรที่พบในพื้นที่แหล่งหญ้าทะเลของตำบลเกาะลิบง



ภาพที่ 27 : ภาพนายหย่าเหตุ หะหว่า ประธานชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง และ
คุณมูจรินทร์ โอภาโส ร่วมกันอธิบายพันธุ์ของหญ้าทะเลแต่ละชนิด

1. หญ้าใบมะขามหรือหญ้าใบมะกรูด small spoon-grass -- Hydrocharitaceae
2. หญ้าชะเงาใบสั้น toothed seagrass
3. หญ้าชะเงาใบยาว tropical eelgrass – Hydrocharitaceae
4. หญ้าเต้า, หญ้าชะเงาเต้า dugong grass – Hydrocharitaceae
5. หญ้าชะเงาใบเล็กหรือหญ้าเงาแกระ Estuarine - grass Hydrocharitaceae
6. หญ้าใบมะกรูด spoon-grass –Hydrocharitaceae



ภาพที่ 28: ภาพเยาวชนทีมวิจัยจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้

จากการแนะนำและอธิบายพันธุ์ของหญ้าทะเลแต่ละชนิดของนายหยาเหตุ หะหวา และคุณมุจรินทร์ โอภาโส ทำให้ทีมวิจัยมีความสนใจเป็นอย่างมากเพราะชนิดพันธุ์แต่ละชนิดนั้น เยาวชนยังไม่รู้จัก เนื่องจากไม่สามารถพบเห็นในพื้นที่อ่าวปัตตานีซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เช่น ลักษณะการอยู่อาศัยของหญ้าทะเลแต่ละชนิด โดยจะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ *กลุ่มที่ 1* จะอยู่บนทราย มีการขยายพันธุ์กับผล *กลุ่มที่ 2* จะอยู่กลางน้ำ โดยมีการขยายพันธุ์กับผลเช่นกัน ส่วน*กลุ่มที่ 3* จะอยู่ในน้ำลึก ซึ่งกลุ่มนี้ขยายพันธุ์กับหน่อ ซึ่งทีมวิจัยได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้และพบเห็นนั้นนำไปศึกษากับพื้นที่ของตนเองว่ามีชนิดใดบ้างที่มีเหมือนกับในอ่าวปัตตานี ซึ่งเด็กๆเยาวชนต่างก็ช่วยกันสังเกตลักษณะของหญ้าทะเล และร่วมกันตอบคำถามว่าหญ้าทะเลชนิดนั้นเรียกว่าอะไร และในอ่าวปัตตานีมีหญ้าทะเลชนิดดังกล่าวหรือไม่



ภาพที่ 29: ภาพสมาชิกชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง

ทางชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง ได้มีการบรรยายและเล่าประสบการณ์การทำงานและการอนุรักษ์หอยทะเลให้ทีมวิจัยได้ฟัง โดยมี นายหย่าเหตุ หะหว่า เป็นประธานชมรมฯ ซึ่งได้ทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นผู้ที่มีการประสบการณ์การทำงานเพื่อต่อต้านเรืออวนลาก อวนรุนมาประมาณ 20 -30 ปี ซึ่งนายหย่าเหตุได้เล่าให้ทีมวิจัยฟังว่า “การมาทำงานอนุรักษ์นี้ ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านมีการร่วมมือ ร่วมใจกัน ซึ่งเมื่อก่อนทรัพยากรที่นี่มีความอุดมสมบูรณ์มาก แต่เดี๋ยวนี้ กุ้ง หอย ปู ปลา ก็หมดไป” นายหย่าเหตุได้ยกตัวอย่างกรณีของอวนรุนว่า “ในปลา 1 กิโลกรัมของเรืออวนรุน เป็นปลาเล็ก เยอะมาก แต่ถ้าติดปลา 1,000 กิโลกรัมในการลากอวนครั้งนั้น ปลาตัวเล็ก ๆ ก็จะหายไปจำนวนมหาศาล ไม่มีโอกาสที่จะเจริญเติบโตอีกแล้ว ซึ่งในตอนนี้เรือประมงพาณิชย์เหล่านั้นก็จะพยายามเข้ามาลากอวนใกล้ฝั่ง เพราะบริเวณชายฝั่งทรัพยากรจะมีความอุดมสมบูรณ์มากและยังในตอนนี้ก็มีโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เกิดขึ้น น้ำก็จะร้อนจัด ทรัพยากรทะเลก็จะอยู่ไม่ได้ อัลลอฮ์สร้างทรัพยากรมาให้พวกเราทุกคนและให้ช่วยกันดูแล แต่ทุกคนไม่ได้คิดอย่างนั้น เอาแต่จะกอบโกยอย่างเดียว ซึ่งเด็กเยาวชนในตอนนี้ควรจะมีการไปศึกษาเรียนรู้บ้าง ศึกษาต้นไม้ ทรัพยากรว่ามีชื่อเรียกว่าอะไร แต่ละอย่างมีความสำคัญอย่างไรบ้าง”

นายหย่าเหตุได้กล่าวว่า เหตุผลที่ทางชมรมฯมีความคิดในการอนุรักษ์พะยูน จ.ตรัง เพื่อที่จะรักษาทรัพยากรต่างๆเหล่านี้ให้ลูกหลานรุ่นต่อไป นายหย่าเหตุจึงได้เล่าต่อว่า ศูนย์การเรียนรู้ทรัพยากรพะยูนและหอยทะเล จ.ตรังนั้น เดิมมีหน่วยงานต่างๆ ประมาณ 22 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาร่วมกันวางแผนงาน ดำเนินงาน ต่อมาก็ได้เปิดศูนย์ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์พะยูน ซึ่งในตอนนั้นมีการร่วมกันคิด ร่วมกันทำงานกับเครือข่าย, หน่วยงานรัฐ และมหาวิทยาลัย โดยจะทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของจังหวัดตรัง ใน

การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพะยูนและหญ้าทะเล ซึ่งมีเป้าหมายมุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ

1. รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. จัดทำสื่อการเรียนรู้ให้กับเยาวชน ประชาชน นักท่องเที่ยว โดยสื่อนี้จะเกี่ยวกับการศึกษาพื้นที่จริง
3. การสร้างการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
4. การสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทะเล จ.ตรัง โดยมองว่า จ.ตรัง มีห้องเรียนธรรมชาติที่น่าสนใจอยู่ เช่น หากต้องการไปศึกษาเรื่องโลมา ก็สามารถไปศึกษาได้จากอ่าวตาชะงัด หากเป็นเรื่องเต่าทะเล สามารถไปดูได้จากเกาะสุกร ซึ่งมีผู้เฒ่าที่เป็นครูภูมิปัญญาคอยให้ความรู้ ส่วนพะยูนก็สามารถศึกษาได้จากเกาะลิบง ซึ่งทำให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมได้มีโอกาสเรียนรู้จากสถานที่จริง

ในปัจจุบันทางชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง ได้มีการชักนำเด็กๆเยาวชนในชุมชนประมาณ 5 - 10 คนที่มีความสนใจในการเข้าร่วมทำกิจกรรมซึ่งกลุ่มเด็กเยาวชนเหล่านี้ได้ร่วมทำกิจกรรมกับชมรมฯ มาตั้งแต่ยังเด็ก จนเติบโตเป็นหนุ่มสาว ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดการซึมซับความรู้และประสบการณ์ที่ผู้ใหญ่ได้ร่วมทำมาก่อนแล้ว เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีให้เด็กๆเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากินของชุมชนเพื่อนำไปสู่การร่วมอนุรักษ์ ร่วมดูแลและร่วมปกป้องทรัพยากรของเยาวชนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้มีโอกาสเรียนรู้ทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์



ภาพที่ 30: ภาพประธานชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรังอธิบายเรื่องราวของชมรมฯ

การเรียนรู้การปลูกหญ้าทะเล (ธนาคารหญ้าทะเล) ของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกือบทะเลตรัง

การศึกษาดูงานครั้งนี้ทีมวิจัยได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้การปลูกหญ้าทะเลของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกือบทะเลตรังที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำของเยาวชน ที่ได้เข้ามาจับเคลื่อนงานร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อสร้างความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ในกระบวนการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากร อีกทั้งเป็นการฝึกให้เยาวชน มีจิตสาธารณะ การมองเห็นคุณค่าทรัพยากร การรักและการหวงแหนธรรมชาติ ซึ่งมีการถ่ายทอดให้ทีมวิจัย เห็นถึงกระบวนการศึกษาและการสาธิตชุมชนเกี่ยวกับหญ้าทะเล

ทางชมรมอนุรักษ์พะยูน เกือบทะเลตรังได้มีการอธิบายข้อมูลทั่วไปของหญ้าทะเลและการจัดทำ ธนาคารหญ้าทะเลให้กับคณะศึกษาดูงานได้ฟังและทำความเข้าใจ ซึ่งมีเนื้อหาสาระ คือ หญ้าทะเล เป็นพืช เล็ก ๆ ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบนิเวศทางทะเลอันกว้างใหญ่ คุณประโยชน์ เริ่มตั้งแต่การเป็น ทั้งตัวกลางในการแลกเปลี่ยนก๊าซ เพิ่มปริมาณออกซิเจนและน้ำคาร์บอนไดออกไซด์ไปใช้ในกระบวนการ สังเคราะห์แสงทำให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศน้ำทะเล เป็นผู้ผลิตขั้นพื้นฐานในระบบห่วงโซ่อาหารสู่ ผู้บริโภคหลากหลายชนิด ตั้งแต่สัตว์น้ำขนาดเล็กอย่างแพลงตอน ไปจนถึงสัตว์น้ำขนาดใหญ่หลากหลาย ชนิด โดยเฉพาะพะยูน ซึ่งอาศัยหญ้าทะเลเป็นอาหารหลักในการดำรงชีวิต โดยตัวที่เต็มวัยจะกินหญ้าทะเล วันละประมาณ 30 กิโลกรัม

นอกจากนี้ หญ้าทะเลยังเป็นที่วางไข่ แหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งหลบภัย ที่อยู่อาศัยของสัตว์ นานานาชนิด และด้วยโครงสร้างของระบบใบของหญ้าทะเลยังช่วยลดความรุนแรงของการไหล ของกระแสน้ำ ระบบลำต้นใต้ดิน และระบบรากช่วยในการยึดพื้นที่ท้องทะเล ทำให้ลดการพังทลายของหน้า ดินและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้

การร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรหญ้าทะเล จึงถือว่ามีค่าเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็น การสร้างแหล่งอาหารให้พะยูนแล้ว ยังสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ระบบนิเวศท้องทะเลสำหรับสัตว์น้ำ อื่นด้วย เครือข่ายเยาวชนตำบลเกาะลิบง ซึ่งมีที่อยู่อาศัยและมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับท้องทะเล ได้เล็งเห็น ความสำคัญของระบบนิเวศหญ้าทะเล จึงได้รวมตัวจัดทำ “ธนาคารหญ้าทะเล” ขึ้น เพื่อศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับหญ้าทะเล พะยูน เต่าทะเล โลมา รวมถึงการเพาะขยายพันธุ์หญ้าทะเลเพื่อเพิ่มอาหารให้แก่พะยูน และรักษาสมดุลฐานชีวภาพทรัพยากรของท้องทะเลตรัง

วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มเยาวชนชมรมอนุรักษ์พะยูน เกือบทะเลตรัง

1. เพื่อรวมกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ตำบลเกาะลิบงและตำบลใกล้เคียง

2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เยาวชน ให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศหญ้าทะเล สัตว์ทะเลหายาก เช่น พะยูน โลมา เต่าทะเล รวมถึงการเพาะขยายพันธุ์หญ้าทะเลเพื่อเพิ่มอาหารให้พะยูน
3. เพื่อรักษาสัตว์ทะเลหายาก เช่น พะยูน โลมา เต่าทะเล ให้คงอยู่คู่ท้องทะเลตรัง
4. เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นำพาซึ่งรายได้ สร้างความมั่นคงแก่เยาวชนที่ร่วมอนุรักษ์สัตว์ทะเลหายาก เช่น พะยูน โลมา เต่าทะเล
5. เพื่อเป็นเยาวชนแกนนำ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรพะยูน และหญ้าทะเลจังหวัดตรังอย่างยั่งยืน โดยประชาชนมีส่วนร่วม

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการรวมกลุ่มเยาวชนชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง

1. เกิดการรวมกลุ่ม และกระบวนการทำงานร่วมกันของทีมเครือข่ายเยาวชนตำบลเกาะลิบงและตำบลใกล้เคียง
2. เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศหญ้าทะเล คุณค่าของสัตว์ทะเลหายากในท้องทะเลตรัง แนวทางอนุรักษ์พะยูนและสัตว์ทะเลหายากในท้องทะเล
3. สามารถเพาะขยายพันธุ์หญ้าทะเลเพื่อเพิ่มอาหารให้พะยูนได้ปีละไม่น้อยกว่า 10,000 ตัว และรักษาพื้นที่หญ้าทะเลให้คงความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ 1 พื้นที่ (ไม่น้อยกว่า 100 ไร่)

การเพาะหญ้าทะเลที่ได้ร่วมกันดำเนินการนั้น เกิดขึ้นจากความร่วมมือของเยาวชน และผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นหลัก โดยมีการสะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายทอดความรู้จากผู้ใหญ่สู่เยาวชน เพื่อสร้างความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ได้มีการคิดต่องานที่ผู้ใหญ่ทำและสามารถดำเนินงานเองได้ต่อไปในภายหน้า

ทีมวิจัยได้มีการเรียนรู้กระบวนการ วิธีการเพาะเลี้ยงหญ้าทะเลของชมรมฯ ดังนี้

วิธีการเพาะเลี้ยงหญ้าทะเลของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง มีดังนี้ คือ

1. เยาวชนได้ร่วมกันเก็บลูกหญ้าทะเล ชนิดหญ้าคาทะเล



2. หลังจากนั้นก็นำมาแกะเมล็ด



3. แล้วนำไปแช่น้ำเพื่อให้เนื้อเยื่อที่ห่อหุ้มเมล็ดหลุดออก
4. หลังจากนั้นก็นำไปปลูกในตู้กระจกโดยใช้กระสอบป่านวางลงไป และหว่านเมล็ดบนกระสอบป่าน



ในขั้นตอนนี้

*** การเพาะเมล็ดสามารถทำได้ในกระชัง โดยนำกระสอบป่านวางลงในกล่องและเขี่ยติดกับกล่อง จากนั้นก็นำไปลอยในกระชัง ซึ่งเป็นวิธีการที่สามารถทำได้ในปริมาณมาก และเป็นวิธีที่ไม่ยาก หากต้องการเพาะเลี้ยงในตู้กระจก จะใช้งบประมาณสูงมาก และเมื่อนำหญ้าทะเลไปปลูกในทะเล จะไม่ค่อยต้านทาน กระแสคลื่น



5. ทิ้งไว้ประมาณ 10 วัน เมล็ดก็จะแตกหน่อ
6. หลังจากนั้นก็นำไปอนุบาลต่อในกระชัง หากเพาะเมล็ดในตู้กระจก
7. และ 2 เดือนต่อมาเมล็ดก็จะแตกยอด
8. จากนั้นก็นำไปปลูกในทะเล โดยใช้ไม้ปักจึงกระสอบป่านไว้



ภาพที่ 31: ภาพการอธิบายขั้นตอนการเพาะปลูกหญ้าทะเล

ทั้งนี้กระบวนการขั้นตอนทั้งหมด เด็กๆจะร่วมกันคิดและทำเองทั้งหมด ทำให้เด็กๆเยาวชนเข้าใจในกระบวนการ วิธีการทุกขั้นตอนอย่างละเอียด โดยมีผู้ใหญ่คอยช่วยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ ตั้งแต่การช่วยกันแกะเมล็ด เอาเยื่อหุ้มเมล็ดออก , การหว่านเมล็ด, การนำไปปลูกในทะเล ซึ่งจะช่วยกันลงแรง ลงงบประมาณในการเพาะหญาทะเล โดยหวังให้สิ่งที่เยาวชนร่วมกันทำนั้นสามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชุมชน โดยเป็นแหล่งอาหารให้กับพะยูน เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว และแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากร

สิ่งที่ทีมวิจัยได้รับจากการเรียนรู้การเพาะหญาทะเลของกลุ่มเยาวชน ชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรังนั้น ทำให้ทีมวิจัยเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์หญาทะเลในพื้นที่ชุมชนของตัวเองบ้างโดยอาศัยวิธีการต่างๆเหล่านี้ที่สามารถสร้างความสำเร็จให้กับชมรมอนุรักษ์พะยูนแล้ว โดยการกลับไปศึกษาสภาพพื้นที่ชุมชนของตัวเองและมีการคิดเรื่องมือง่ายๆ สำหรับเยาวชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งหญาทะเล และสิ่งที่สำคัญคือ ทำให้เยาวชนเกิดการตระหนักรู้ในสิ่งที่ได้พบเห็น ทำให้เกิดการจดจำ และความทรงจำเหล่านั้นจะถูกฝังในสมองของเยาวชน เป็นความคิด ความทรงจำที่ดีที่จะก่อเกิดในตัวของพวกเขา

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพะยูน

เด็กๆ เยาวชนของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง ได้อธิบายเกี่ยวกับพื้นที่แหล่งหญาทะเลจริง ที่ชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ดูแลนั้นมีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นอาหารให้กับพะยูน, เป็นที่อยู่อาศัย, และแหล่งสืบพันธุ์ ซึ่งในการศึกษาดูงานครั้งนี้ทำให้คณะศึกษาดูงานได้รู้จักพะยูนมากขึ้นจากการบอกเล่าเรื่องราวจากนายหยาเหตุเกี่ยวกับพะยูนที่มีพบในพื้นที่เกาะลิบง ที่ชื่อว่า เจ้าโตนและการเล่าเรื่องพะยูนของเด็กเยาวชน ดังนี้



ภาพที่ 32: ภาพเยาวชนจากชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรังถ่ายทอดเรื่องราวของพะยูน

ประวัติของพะยูน

พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมที่อาศัยอยู่ในทะเล เชื่อว่าพะยูนเคยอาศัยหากินอยู่ บนบก และมีบรรพบุรุษที่ใกล้เคียงกับบรรพบุรุษของช้าง เมื่อราว 55 ล้านปีมาแล้ว สายพันธุ์ของพะยูนได้วิวัฒนาการลง ไปอยู่ในน้ำและไม่กลับขึ้นมาอยู่บนบกอีกเลย เช่นเดียวกับพวกโลมา และปลาวาฬพะยูน มีชื่อเรียกหลายชื่อ คือ ทางภาคตะวันออกเรียกว่าหมูุดหรือปลาหมู ทางภาคใต้ เรียกว่า ดุหยง ซึ่งเป็นคำเรียกเช่นเดียวกันใน ภาษามลายูเซีย ในภาษาอังกฤษเรียกว่า ดูกอง (เป็นคำเรียกที่เพี้ยนมาจาก ดุหยง นั้นเอง) ในทางวิทยาศาสตร์มี ชื่อสกุลและชื่อชนิดว่า Dugong



ภาพที่ 33: ภาพพะยูน

พะยูน (*Dugong dugon*) มีลำตัวรูปกระสวยคล้ายโลมา ลำตัวมีสีเทาอมชมพูหรือน้ำตาลเทา สีของ ส่วนท้องอ่อนกว่า พะยูนมีขนสั้นๆ ปรายตลอดลำตัวและมีขนเส้นใหญ่อยู่อย่างหนาแน่น บริเวณปาก มี

ตาและหูขนาดเล็กอย่างละคู่ ส่วนของหูเป็นรูเปิดเล็กๆ ไม่มีใบหู มีรูจมูกอยู่ชิดกันหนึ่งคู่ รูจมูกมีลิ้นปิด-เปิด พะยูนหายใจทุก 1-2 นาที มีครีบด้านหน้าหนึ่งคู่อยู่สองข้างของลำตัว และมีติ่งนมอยู่ด้านหลังของฐานครีบ ครีบทั้งสองเปลี่ยนแปลงมาจากขาคู่หน้า ภายในครีบประกอบ ด้วยนิ้ว 5 นิ้ว ปกติพะยูนว่ายน้ำช้าด้วยความเร็ว 1.8-2.2 ก.ม./ชม. พะยูนมีกระดูกที่มีโครงสร้างแน่นและหนักซึ่งเหมาะกับวิถีชีวิตของพะยูนที่อาศัยหากินอยู่ที่พื้น พะยูนไม่มีอาวุธป้องกันตัว มีเพียงลำตัว ที่ใหญ่ มีหนังหนาซึ่งอาจป้องกันอันตรายจากการกัดหรือทำร้ายจากสัตว์อื่นเช่น ฉลาม เมื่อมีบาดแผลเลือดแข็งตัวได้เร็วมาก ส่วนลูกอ่อนจะอยู่กับแม่และอาศัยตัวแม่เป็นโล่กำบังที่ดี

พะยูนเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุ 9-10 ปีในทั้งสองเพศ ระยะตั้งท้องนาน 13-14 เดือน คลอดลูกครั้งละหนึ่งตัว ลูกแรกเกิดกินนมจากแม่พร้อมทั้งเริ่มหัดกินหญ้าทะเล และอาศัยอยู่ใกล้ชิดกับแม่ตลอดเวลาเป็นเวลาประมาณปีครึ่งถึงสองปี ลูกพะยูนแรกเกิดยาว 1-1.2 ม. และหนัก 20-35 ก.ก. พะยูนตัวเต็มวัยมีความยาวประมาณสามเมตร ในขนาดความยาวเท่าๆกันตัวเมียมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้เล็กน้อย

พะยูนอาศัยอยู่ในทะเลเขตร้อนและเขตกึ่งร้อนบริเวณเส้นละติจูด 27° N ถึงละติจูด 27°S หรือจากด้านตะวันออกของทวีปแอฟริกาถึงทวีปออสเตรเลีย ปัจจุบันยังพบว่ามีอยู่มากในรัฐควีนส์แลนด์และทางด้านตะวันตกของประเทศออสเตรเลีย และปาปัวนิวกินี ส่วนในประเทศอื่นๆ จำนวนพะยูนลดลงอย่างมาก หรือสูญพันธุ์ไปแล้ว พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่อาศัยอยู่ในทะเลเพียงชนิดเดียวเท่านั้นที่กินเฉพาะพืชเป็นอาหาร (Herbivor) ซึ่งได้แก่หญ้าทะเล (Seagrass) ชนิดต่างๆ ตัวเต็มวัยกินหญ้าทะเลมากถึงวันละ 30 ก.ก. หรือประมาณ 8-10% ของน้ำหนักตัว

ชีวิตของพะยูน

เมื่อน้ำขึ้นพะยูนจะพากันเข้ามาหาอาหารในแหล่งหญ้าทะเล หญ้าทะเลมีหลายชนิด ชนิดที่พะยูนชอบจะมีลักษณะอ่อนนุ่ม เช่น หญ้าใบขาม หญ้าชะเงาใบสั้น หญ้าใบมะขามจะเป็นหญ้าที่พะยูนชื่นชอบที่สุดมันจะดำน้ำลงไปใช้ปากไถไปตามลานหญ้าเพื่อกินทั้งใบและลำต้นได้ดินส่วนหางที่ใหญ่จะโบกซ้ายๆ เพื่อเคลื่อนไปตามลานหญ้า ส่วนขาหน้าก็จะทำหน้าที่พุงตัวและเดินไปด้วย บางครั้งพะยูนจะหากินด้วยกันเป็นฝูง แต่ก็มีบางตัวชอบหากินตามลำพัง เมื่อน้ำเริ่มลงพะยูนทุกตัวต้องเริ่มกลับลงสู่ร่องน้ำเพราะมันอาจติดแห้งและถูกมนุษย์จับไปฆ่าหรือถูกแควเฉาจนตาย เมื่อน้ำขึ้นครั้งต่อไป พะยูนก็จะกลับเข้ามาอีกไม่ว่ากลางวันหรือกลางคืน

พะยูนมีอายุใกล้เคียงกับมนุษย์คือประมาณ 70 ปี เริ่มสืบพันธุ์ได้เมื่ออายุประมาณ 10 ปีหลังจากแม่พะยูนตั้งท้องประมาณ 13 เดือนก็ออกลูกหนึ่งตัว ลูกพะยูนจะอาศัยอยู่กับแม่อย่างใกล้ชิดโดยว่ายเคียงข้างไปทางด้านหลังหรือด้านบนตัวแม่พะยูนเกือบตลอดเวลา

ศัตรูของพะยูน

พะยูนมีฉลามและโลมาเป็นศัตรูในธรรมชาติแต่สัตว์ทั้งสองชนิดไม่เคยมีผลทำให้จำนวนพะยูนลดลงเลย ศัตรูที่แท้จริงของพะยูนกลับเป็นมนุษย์เพราะมนุษย์ล่าพะยูนเพื่อเป็นอาหาร เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อความเชื่อที่มกมาย พะยูนพยายามปรับตัวให้เข้ากับการอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้แต่กลับกลายเป็นว่ามนุษย์ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสัตว์อื่นรวมทั้งพะยูนได้ อวน เบ็ดและอุปกรณ์การประมงหลายชนิดทำให้ พะยูนเขาไปติดและจมน้ำตายอย่างทรมาน นอกจากนี้มนุษย์ที่เห็นแก่ได้หรือโง่เขลายังทำลายแหล่งหญ้าทะเลที่เป็นอาหารของพะยูนและเป็นแหล่งสร้างอาหารที่สำคัญให้แก่ตัวมนุษย์เองอย่างน่าเสียดายด้วยการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายมากเกินไป เช่น อวนรุน อวนลาก อวนทับตลิ่งขนาดใหญ่ ระเบิด ยาพิษ เป็นต้น

นอกจากคณะศึกษาดูงานได้ฟังเรื่องราวจากการบอกเล่าของเยาวชนและนายหยาเหตุแล้ว ทางคณะศึกษาดูงานก็ได้มีโอกาสไปศึกษาสภาพพื้นที่จริงที่เป็นแหล่งอาศัยของพะยูนในพื้นที่ตำบลเกาะลิบง ซึ่งมีพะยูนให้ชาวบ้านในบริเวณนั้นเห็นอยู่ประจำ จากการบอกเล่าของชาวบ้านคือ พะยูนจะอาศัยอยู่ในบริเวณน้ำนิ่งๆ และส่วนใหญ่จะเห็นได้บ่อยในเวลาเช้า แต่ทางคณะศึกษาดูงานได้ไปถึงพื้นที่ดังกล่าวล่าช้าแล้ว ซึ่งไม่สามารถจะพบเห็นพะยูนได้



ภาพที่ 34: ภาพคณะดูงานนั่งเรือเพื่อไปศึกษาแหล่งที่อยู่อาศัยของพะยูน

(2) องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลและพะยูน จ.ตรัง



ภาพที่ 35: ภาพผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลและพะยูน จ.ตรัง

เกาะลิบง เป็นชื่อที่ได้มาจากต้นเหลาชะโอน ซึ่งขึ้นอยู่มากมายกระจายอยู่ในเกาะ ซึ่งเป็นภาษามลายู เรียกว่า “ลิบง” ราษฎรในเกาะที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม จึงเรียกชื่อของเกาะว่า “เกาะลิบง” มาจนถึงปัจจุบัน

ประชากรส่วนใหญ่อาชีพหลัก ได้แก่ การทำสวนยางพาราและการทำประมงชายฝั่ง ส่วนอาชีพรอง ได้แก่ ประมงชายฝั่งและรับจ้าง

การปกครองของตำบลเกาะลิบง มีองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ทำหน้าที่ความรับผิดชอบในการสร้างชุมชนตนเองให้เกิดการพัฒนาโดยมีนายชูศักดิ์ ชุมคง เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีพื้นที่รับผิดชอบหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะท่อน ตำบลเกาะลิบง ซึ่งตั้งอยู่ในเกาะลิบง สภาพพื้นที่เป็นเนินสูงมีต้นสะท่อนขึ้นเยอะ ราษฎรเลยเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคกสะท่อน”

หมู่ที่ 2 บ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง เป็นหมู่บ้านเดียวที่เป็นเกาะมีลักษณะคล้ายหอยมุกด์ และอีกด้านหนึ่ง บริเวณเกาะนี้จะมีหอยมุกด์ชุกชุม ราษฎรจึงเรียกว่า “เกาะมุกด์”

หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบงเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ ดั้งเดิมเรียกว่า “บุโหล” เมื่อเดินสำรวจไปไหนมาไหนในพื้นที่ก็เจอแต่มดเลยถามชาวบ้านว่า เขาเรียกมดอะไร ชาวบ้านบอกว่า เรียก มดตะนอย ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านเลยเปลี่ยนจาก “บุโหล” เป็น “บ้านมดตะนอย” มาจนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่เป็นหินมากมาย และมีภูเขาเป็นบางส่วน ซึ่งมีลักษณะของหินเป็นหินขาวอยู่มาก ราษฎรในหมู่บ้านเลยตั้งชื่อหมู่บ้านมาจากชื่อภูเขา “บาตูปูเต๊ะ” “ปูเต๊ะ แปลว่า ขาว” รวมกันหมายถึง “หินขาว” เลยเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บาตูปูเต๊ะ”

หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตำบลเกาะลิบงสภาพพื้นที่จะประกอบไปด้วยโอบเขาสลับกันไปตามริมทะเล ราษฎรจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ลาดเชิงเขาริมทะเล ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดจะอยู่หลังเขา ราษฎรเลยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหลังเขา”

หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ตำบลเกาะลิบงสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านจะมีลักษณะเป็นชายหาด เป็นแนวยาวตามฝั่งทะเลอันดามัน

หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ตำบลเกาะลิบง เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่บ้านบาตูปูเต๊ะ

หมู่ที่ 8 บ้านสุไหงปาตู ตำบลเกาะลิบง เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่บ้านมดตะนอย

จุดแข็งของชุมชนที่นี่คือ มีความรักสามัคคี เคารพและเชื่อถือผู้นำศาสนา ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี และมีทรัพยากรมากมาย ทั้งทางบกและทางน้ำ

องค์การบริหารส่วนตำบลนอกเหนือจากการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน คือ การอนุรักษ์พะยูนและหมีน้ำทะเล โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์หมีน้ำทะเลและพะยูน จึงได้มีการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนอย่างเต็มที่ ซึ่งมีการทำกิจกรรมต่างๆ คือ

- การกันเขตพื้นที่อนุรักษ์แหล่งหมีน้ำทะเลและพะยูน



ภาพที่ 36: ภาพป้ายแสดงเขตพื้นที่อนุรักษ์แหล่งหมีน้ำทะเลและพะยูน

- การรณรงค์ให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ปกป้องทรัพยากรบ้านเกิด

นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านจากหมู่บ้านต่างๆ คือ

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน
1	บ้านโคกสะท้อน	นายอับดุลราหีม ชุนรักษา
2	บ้านเกาะมุกด์	นายอุดมพร คงสมุทร
3	บ้านมดตะนอย	นายเชลล์ ทะเลลึก
4	บ้านบาตูเต๊ะ	นายองอาจ สารสิทธิ์
5	บ้านหลังเขา	นายอาห์ลี จิเหลาด
6	บ้านเจ้าไหม	นายอะหมาด แก้วทอง
7	บ้านทรายแก้ว	นายหวังหมาด หวังบริสุทธิ์
	บ้านสุโหงปาตู	นายสุขฉวิล พระคง

ได้เข้ามาให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน ทำให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดการสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมของชุมชนจะดำเนินไปด้วยดี หรือทำให้ท้องถิ่นเกิดการพัฒนานั้น เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเอง และทางชุมชนเองก็จะได้รับโอกาสที่ดีหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน เนื่องจากชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งงบประมาณ และจะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย



ภาพที่ 37: ภาพขณะศึกษาดูงาน

สิ่งที่สำคัญจากการศึกษาดูงานครั้งนี้ทำให้คณะศึกษาดูงานเห็นว่า ตำบลเกาะลิบงมีการดำเนินงานร่วมกับหลายฝ่ายในชุมชน เช่น การทำกิจกรรมของชุมชนได้มีการร่วมกับผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล ในการดำเนินงาน ทำให้การทำงานของชุมชนเกิดผลสำเร็จ ด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นของตำบลเกาะลิบงที่ประสบผลสำเร็จมาแล้ว ทำให้คณะศึกษาดูงานเกิดความตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในชุมชนของตนเองเป็นสำคัญ

(3) การสรุปผลสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน

- การสะท้อนความคิดเห็นและสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน

จากการรับฟังสิ่งที่ทีมวิจัยได้มีการสะท้อนความคิดเห็นและการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดจากการดูงานครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า

1. เยาวชนเด็กผู้หญิงที่ไปศึกษาดูงานส่วนใหญ่บอกว่า ได้มีการเรียนรู้เรื่องหญ้าทะเลและรู้จักชนิดพันธุ์ของหญ้าทะเลมากขึ้น จากการอธิบายของนายหย่าเหตุ หะหว่า และคุณมุจรินทร์ โอภาโส รวมทั้งได้เห็นกระบวนการปลูกหญ้าทะเลของเยาวชนจากชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง

2. เยาวชนที่เป็นเด็กผู้ชายที่ไปศึกษาดูงานสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาดูงานครั้งนี้ได้รับความรู้เป็นอย่างมากทั้งในเรื่องของหญ้าทะเล และพะยูน การได้เห็นสัตว์น้ำหลายๆชนิดที่ไม่เคยพบเห็นในอ่าวปัตตานี รวมทั้งมีความสุขในการเรียนรู้ การนั่งเรือไปดูพะยูนถึงแม้จะไม่เห็นก็ตาม แต่ทำให้ได้รับประสบการณ์จากการดูงานในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

3. เยาวชนที่ไปศึกษาดูงานบางคนได้บอกว่าการศึกษาดูงานครั้งนี้ทำให้ได้เรียนรู้ สัมผัสวิถีชีวิตของคนอยู่บนเกาะ ว่ามีการเป็นอยู่อย่างไรบ้าง และการได้รับประสบการณ์จากการนั่งเรือไปดูแหล่งอาศัยของพะยูน ซึ่งได้สะท้อนว่าถึงแม้บ้านเกิดของตัวเองจะอยู่ติดริมทะเล และพ่อแม่ก็ประกอบอาชีพประมงแต่ตัวเองก็ไม่เคยได้นั่งเรือออกไปกลางทะเลเลย ซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์ใหม่ๆให้กับตัวเอง

4. ผู้ปกครองของเยาวชนที่ได้ร่วมศึกษาดูงานในครั้งนี้ได้มีการสะท้อนว่า การศึกษาดูงานครั้งนี้เป็นประสบการณ์ที่ดีมาก ได้เห็นกระบวนการจัดการกลุ่มของเยาวชนชมรมอนุรักษ์พะยูนเกื้อกูลทะเลตรังซึ่งมองเห็นว่ากลุ่มเยาวชนดังกล่าวมีการบริหารจัดการและการวางแผนงานของกลุ่มที่ดี รวมทั้งมีวิธีการปลูกหญ้าทะเลที่ประสบผลสำเร็จ จึงอยากให้เยาวชนของเราที่ได้มาศึกษาดูงานครั้งนี้ได้กลับไปทำบ้างจากการได้ศึกษาเรียนรู้แล้ว ทีมวิจัยจึงได้มีการสรุปร่วมกันว่า จากการศึกษาดูงานเรียนรู้เรื่องการปลูกและขยายพันธุ์หญ้าทะเลของชมรมอนุรักษ์พะยูน เกื้อกูลทะเลตรัง จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทีมวิจัยได้มองเห็นแนวทาง และรูปแบบที่จะนำกลับไปปรับใช้และสานต่อกับกิจกรรมในพื้นที่ของตนเองต่อไป

6.2 การศึกษาข้อมูลเรื่องความหลากหลายของทรัพยากรประมงในแหล่งหญ้าทะเล

ในการทำกิจกรรมนี้นั้น เป็นการทำกิจกรรมต่อเนื่องมาจากการไปศึกษาดูงานเรื่องการอนุรักษ์หญ้าทะเลที่ จ. ตรัง ว่ามีการบริหารจัดการและอนุรักษ์หญ้าทะเลอย่างไร และนำความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้กับพื้นที่ของตน โดยทีมวิจัยที่เป็นเด็กเยาวชนในชุมชนได้มีการประสานงานกับผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง และเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอำเภอปัตตานี ในการประชุมหารือเรื่องการจัดสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จนได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จะจัดทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูลอย่างง่าย ที่มีขนาด 1 ตารางเมตร โดยใช้ท่อพีวีซีมาประกอบเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ความสูง 1 เมตร และใช้ผ้าตาข่ายพันรอบโครงพีวีซี ดังรูปภาพ



ภาพที่ 38: ภาพการประกอบเครื่องมือทดลองในการสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณแหล่ง
หญ้าทะเล

จากนั้นในขั้นตอนการเก็บข้อมูลทรัพยากรสัตว์น้ำนั้น ทีมวิจัยก็ได้ขอความร่วมมือจากผู้นำในชุมชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอำเภอปัตตานีในการให้คำแนะนำในเรื่องการเก็บข้อมูลสัตว์น้ำที่พบในบริเวณแหล่งห้วยทะเล โดยใช้เครื่องมือทดลองครอบบริเวณแหล่งห้วยทะเลในอำเภอปัตตานี ซึ่งผู้นำชุมชนได้ให้คำแนะนำกับทีมวิจัยในการทำคู่มือรายชื่อสัตว์น้ำเพื่อประกอบการเก็บข้อมูลสัตว์น้ำที่พบ และให้มีการจัดเตรียมอุปกรณ์ในการสำรวจ เช่น ไม้บรรทัดสเกล แวนขยาย สวิงตาข่าย แบบบันทึกปากกา ภาชนะคัดแยกประเภทสัตว์น้ำ เป็นต้น



ภาพที่ 39: ภาพผู้นำชุมชนอธิบายและให้คำแนะนำกับทีมวิจัยเยาวชนในการใช้เครื่องมือทดลอง

การลงพื้นที่สำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำ ทีมวิจัยได้มีการแบ่งกลุ่มเป็น 6 กลุ่ม เพื่อไปสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่แหล่งหญ้าทะเล จำนวน 6 จุด ในพื้นที่บ้านตะโละสมิแล โดยวิธีการเก็บข้อมูลสัตว์น้ำ มีดังนี้

1. นำเครื่องมือทดลองครอบลงบนแหล่งหญ้าทะเล



ภาพที่ 40: ภาพเยาวชนใช้เครื่องมือทดลองครอบลงบริเวณแหล่งหญ้าทะเล

2. จากนั้นก็นำสวิงตาข่ายซ้อนดักทรัพยากรภายในเครื่องมือทดลองที่ครอบลงบนแหล่งหญ้าทะเล



ภาพที่ 41 : ภาพเยาวชนใช้สวิงตาข่ายซ้อนดัก
ทรัพยากรภายใน เครื่องมือทดลองที่ครอบลงบน
แหล่งหญ้าทะเล

3. นำทรัพยากรที่ซื้อมัดได้มามีัดแยกประเภท ขนาด ปริมาณ ความหลากหลาย ของทรัพยากรต่างๆที่พบในแนวหญ้าทะเล



ภาพที่ 42: ภาพการคัดแยกประเภท ขนาด ปริมาณ ความหลากหลาย ของทรัพยากรต่างๆที่พบ

4. เติบเคียงชื่อของสัตว์น้ำแต่ละชนิดที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล กับหนังสือรายชื่อสัตว์น้ำฉบับภาษาไทยและมลาญท้องถิ่นแล้วบันทึกลงในแบบบันทึกการสำรวจทรัพยากรในแหล่งหญ้าทะเล



ภาพที่ 43: ภาพการเทียบเคียงชื่อของสัตว์น้ำแต่ละชนิดที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล

แล้วบันทึกลงในแบบบันทึกการสำรวจ

ซึ่งกิจกรรมนี้สร้างความสนใจให้กับผู้ที่เข้าร่วมมากมายทั้งเยาวชนในพื้นที่และต่างหมู่บ้าน ผู้ใหญ่ในชุมชนและสื่อมวลชน โดยเฉพาะเยาวชนที่มีความสนใจ อยากรู้ อยากเห็น และมีความสนุกสนานในระหว่างการทำกิจกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นการสร้างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ให้กับเด็ก เป็นการเรียนรู้

นอกห้องเรียนที่สามารถเห็นได้ด้วยตา สามารถสัมผัสจับต้องได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่า ที่ตัวเขาเองไม่เคยสัมผัส ซึ่งจะทำให้เขาเกิดการจดจำสิ่งเหล่านี้ไปได้ยาวนาน

ฟาดิละห์ สะอะ เล่าว่า พวกหนูก็สงสัยว่าสภาพปัจจุบันทรัพยากรในชุมชนของเราเป็นอย่างไรบ้าง พวกหนูก็ปรึกษากับผู้ใหญ่ในชุมชนว่า พวกหนูจะไปเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลงเรือไปดูทรัพยากรด้วยตนเอง พวกผู้ใหญ่ได้จัดเรือพร้อมคนขับพาพวกเราไปดูแหล่งทรัพยากรห้วยทะเลในอ่าว พวกหนูพบว่า ทรัพยากรห้วยทะเลเสื่อมโทรมไปมากโดยเฉพาะแหล่งที่ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่า พบแหล่งห้วยทะเลที่อุดมสมบูรณ์มาก พวกหนูได้สรุปกัน หลังจากที่ได้ออกไปสำรวจและมีความเห็นว่าเราจะต้องฟื้นฟูห้วยทะเลขึ้นมาใหม่ให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนกับที่ผู้เฒ่าผู้แก่เคยบอก ตอนที่เรารับเรือผ่านแหล่งห้วยทะเล เราพบว่า มีสัตว์น้ำจำนวนมากกระโดดขึ้นมาเหนือน้ำ บางตัวกระโดดขึ้นมาบนเรือทำให้พวกเราต้องการรู้ว่าในแหล่งห้วยทะเลมีสัตว์น้ำชนิดอะไรบ้าง จำนวนเท่าไร และมีชื่อเรียกว่าอะไร ทั้งภาษามลายูท้องถิ่นและภาษาไทย พวกหนูจึงได้ไปปรึกษากับพวกผู้ใหญ่ อาจารย์สุวิมลและเบสสุกรี ได้ข้อสรุปว่าเบสสุกรีจะเป็นคนช่วยพวกเราออกแบบเครื่องมือ ส่วนอาจารย์สุวิมลจะเป็นคนช่วยพวกเราออกแบบแบบสำรวจที่จะให้พวกเราฉบับที่พวกเราต้องการรู้ พวกผู้ใหญ่จะช่วยเตรียมเรือให้กับพวกเรา หลังจากนั้น เบสสุกรีได้นำเครื่องมือเพื่อสำรวจสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นคอกสี่เหลี่ยม กว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร สูง 1 เมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสหุ้มด้วยเนื้อวนสีฟ้าตาถี่มาก พวกเราได้นำเครื่องมือนี้ลงเรือ แล้วแบ่งกลุ่มตามจำนวนเครื่องมือ ที่เบสสุกรีเอามาให้พวกเราซึ่งมีทั้งหมด 6 ลูก เราก็แบ่งกลุ่มได้ 6 กลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คนในตอนสำรวจพวกหนูได้ไปชวนแม่และญาติพี่น้องมารวมด้วย พวกเราใช้เครื่องมือเพื่อสำรวจสัตว์น้ำอย่างสนุกสนาน เบสสุกรีบอกพวกเราว่า แต่ละกลุ่มใช้เวลาเท่ากันคือ 30 นาที เพื่อจับสัตว์น้ำขึ้นมาโดยใช้สวิงตักสัตว์น้ำขึ้นมา เราจะเก็บเอาโคลนและห้วยทะเลขึ้นมาด้วย หลังจากนั้นเมื่อครบเวลาที่กำหนดแล้วเรามาคัดแยกสัตว์น้ำที่เราเก็บขึ้นมา และมีการฉบับที่รายการที่อาจารย์สุวิมลให้พวกเรารับบันทึก แม่และญาติพี่น้องรวมทั้งเพื่อนๆ ช่วยกันคัดแยกอย่างสนุกสนาน มีเสียงถามตลอดเวลาว่า สัตว์น้ำประเภทนี้เรียกว่าอะไรในภาษามลายู และภาษาไทยเรียกว่าอะไร พวกเราเก็บข้อมูลกันอย่างสนุกสนานได้ความรู้ใหม่ๆ มากมาย หนูมีความสุขมากๆ ที่ได้ร่วมกิจกรรมกับเพื่อนๆ แม่ และญาติพี่น้อง

ผลการสำรวจทรัพยากรในแหล่งหญ้าทะเล ตลอดระยะเวลาโครงการ พบว่า

ตารางที่ 3 : ตารางแสดงทรัพยากรที่พบในแหล่งหญ้าทะเล

ประเภททรัพยากร	ชนิดของทรัพยากร
หญ้าทะเล	หญ้าชะเงาแคะ หญ้ากุ่มช่วยเพิ่ม หญ้าทะเลใบพาย หญ้าทะเลใบมะกรูด
ประเภทกุ้ง	กุ้งก้ามโต กุ้งดีด กุ้งก้ามกราม กุ้งเคย กุ้งหัวมันและตัวอ่อนกุ้ง กุ้งเคยหรือเคย กุ้งฝอย
ประเภทปู	ปูหิน
ประเภทปลา	ปลาสลิคทะเล ปลาหัวเข็ม ปลานู๋
ประเภทหอย	หอยสังข์ หอยกะพง หอยน้ำพริก หอยฝาเดียว หอยตาควาย หอยหวาน เปลือกบาง หอยจ๊อบแจงเล็ก หอยครง หอยแครง หอยจึก้า
ประเภทอื่นๆ	ไส้เดือนทะเล โคลิฟอด สาหร่ายผมนาง สาหร่ายกระดาย



ภาพที่ 44 : ทรัพยากรที่พบในแหล่งหญ้าทะเล

6.3 พี่พำน้องล่องเรือสำรวจเรียนรู้แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี



ภาพที่ 45 : ภาพการล่องเรือสำรวจเรียนรู้พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล ในอ่าวปัตตานี

เยาวชนที่เป็นรุ่นพี่ได้ทำกิจกรรมโดยพา รุ่นน้องล่องเรือสำรวจเรียนรู้พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล ในอ่าวปัตตานี ว่ามีพื้นที่จุดไหนบ้างที่เป็นแหล่งหญ้าทะเล โดยในขั้นตอนแรกของการทำกิจกรรมนี้ ทีมวิจัยได้มีการวางแผนที่จะให้อ่าวปัตตานีขึ้นมา ทั้งแผนที่ในอดีตและแผนที่ปัจจุบัน โดยขอความร่วมมือและความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้รู้ในชุมชนในการช่วยปะติดปะต่อเรื่องราวในหมู่บ้านรวมทั้งแผนที่ของอ่าวปัตตานีทั้งในอดีตและปัจจุบันด้วยเช่นกัน ซึ่งกิจกรรมเป็นการสร้างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ให้กับเด็ก เยาวชนทำให้เยาวชนได้รับรู้เรื่องราวของชุมชนตนเองทั้งในอดีตและปัจจุบันมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการรื้อฟื้นความรู้และความทรงจำของผู้อาวุโสและคนในชุมชนที่ไม่ได้มีการพูดถึงเรื่องราวต่างๆ เหล่านี้มาอย่างนาน ซึ่งจะเป็นผลให้เรื่องราวและสิ่งที่ดีๆ ของชุมชนได้ถูกกลืนหายไปตามกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย



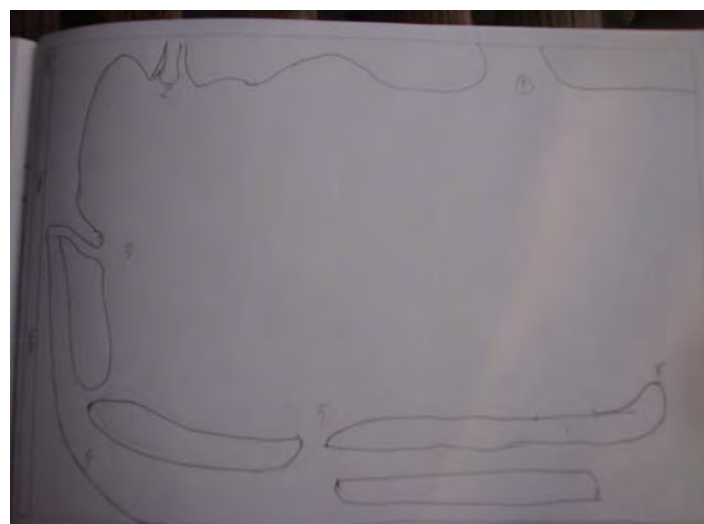
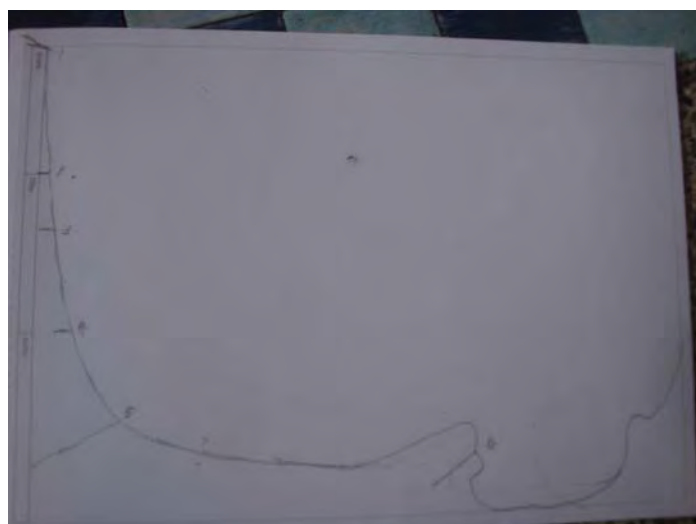
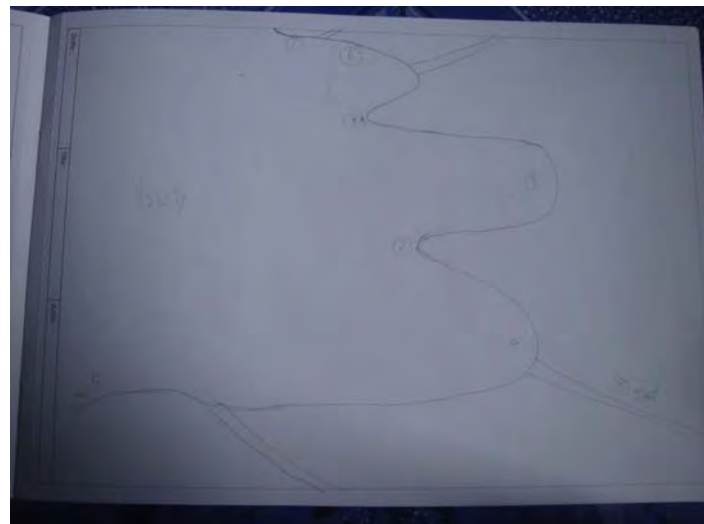
ภาพที่ 46: ภาพหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี

นาย สาและ มามะ หรือ แบและ อายุ 82 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า ในสมัยเด็ก ๆ ทรัพยากรในอ่าวปัตตานีมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มาก ผู้คนที่อยู่ในรอบอ่าวปัตตานีมีอยู่ไม่มาก ภูเขาทะเลในอ่าวปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีเกือบทุกๆแห่งที่เป็นน้ำตื้น โดยเฉพาะในบริเวณสันดอนไต้หวัน ในบริเวณแหล่งภูเขาทะเลมีทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นจำนวนมากและหลากหลาย เมื่อพายเรือมาถึงแหล่งภูเขาทะเล พ่อของแบและ มักจะเคาะแคะเรือเป็นประจำ เมื่อเกิดเสียงจากกระเคาะแคะเรือ จะเห็นฝูงปลานขนาดเล็กๆ กระโดดขึ้นมา แล้วจะเห็นปลาตัวใหญ่ๆ กระโดดวิ่งหนีไป แบและเล่าว่า เคยถามพ่อว่า ปลาเล็กๆ ที่กระโดดจำนวนมากๆ เป็นปลาอะไร พ่อตอบว่า ที่เห็นตัวขาวๆ นั้น จะเป็นปลากระบอกและปลาซา (ปลากระบอกเกล็ดกลม) จะเป็นปลาที่หากินอยู่ในบริเวณภูเขาทะเลเป็นจำนวนมาก และที่เห็นกระโดดตัวใหญ่ๆ มีสีขาวๆนั้นก็เป็นปลากระบอกและปลาซาขนาดใหญ่ ส่วนที่วิ่งหนีแหวน้ำออกไปจะเป็นปลากระพงขาวซึ่งเป็นปลาที่หากินในบริเวณแหล่งภูเขาทะเล บริเวณสันดอนไต้หวัน ปลากระพงขาวชอบกินปลากระบอกกับปลาซามาก ถ้าเห็นปลากระบอกและปลาซาก็มักจะพบปลากระพงขาวเป็นประจำ





ภาพที่ 47: ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้ในชุมชนช่วยกันปะติดปะต่อแผนที่อ่าวปัตตานี



ภาพที่ 48: ร่างแผนที่อ่าวปัตตานี



ภาพที่ 49: ทีมวิจัยนำภาพแต่ละส่วนมาปะติดปะต่อเป็นแผนที่ของชุมชน



ภาพที่ 50: ภาพวาดแผนที่อ่าวปัตตานีที่ทีมวิจัยและคนในชุมชนร่วมกันทำ



ภาพที่ 51: ภาพวาดแผนที่อ่าวปัตตานีในอดีต



ภาพที่ 52: ภาพวาดแผนที่อ่าวปัตตานีในปัจจุบัน

6.4 การใช้สื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูตู) เพื่อรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากร

การเกิดขึ้นของดิเกร์ฮูตูในกลุ่มเยาวชนเริ่มจากการที่กลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นนักวิจัยรุ่นเยาว์ มีอายุตั้งแต่ 7 – 18 ปี ได้พบเห็นสิ่งดีๆ ในชุมชนตนเอง รวมทั้งเรื่องราวต่างๆ มากมายในชุมชน จึงเกิดความตระหนักในการสำนึกรักบ้านเกิดและมีความต้องการสื่อให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงเรื่องราว ปัญหาและสิ่งที่ชุมชนในอ่าวปัตตานีได้ร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟู และต้องการรณรงค์ให้คนในชุมชนหันมาช่วยกันดูแลทรัพยากรของชุมชน โดยนำการแสดงดิเกร์ฮูตู มาเป็นปฏิบัติการหนึ่งของโครงการวิจัย เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาวิจัยทั้งจากการศึกษาสภาพทางกายภาพที่เป็นแหล่งของฐานทรัพยากรต่างๆ ภายในอ่าวปัตตานีและการศึกษาด้านาน บทเพลง เรื่องเล่าต่างๆ มานำเสนอ ถ่ายทอดข้อมูลสู่สาธารณชนโดยจะมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา เพื่อเป็นการจูงกระตุ้นให้สาธารณชนได้ตื่นตัวและมาร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนและสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชน และเป็นการบ่มเพาะทางอ้อมที่让孩子们เกิดความรูสึกมองเห็นคุณค่าของ “สิ่งดีๆ” ในชุมชนตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเองในท้ายที่สุด

ฟาติละห์ สะอะ กล่าวว่า เป็นครั้งแรกที่หนูได้มีโอกาสไปที่ไกลๆ จะได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ หนูกับเพื่อนๆ ได้ร่วมกันฝึกดิเกร์ฮูตู อย่างหนัก ฝึกการตบมือให้เข้ากับจังหวะของดนตรีและคนร้อง หนูได้เรียนรู้จากกิจกรรมนี้เป็นอย่างมาก คือ เราจะต้องมีการเตรียมตัวที่ดี ทั้งร่างกายจะต้องพร้อมรับกับการรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่แตกต่างกันมากกับบ้านเรา แบบสุกรีบอกว่าที่เขาใหญ่อากาศหนาวเย็นมาก ถ้าพวกเราไม่เตรียมตัวให้ดี อาจจะเป็นไข้หวัดได้ พวกหนูต้องวิ่งออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายมีความพร้อม พวกเรามีการฝึกสอน ดิเกร์ฮูตู ทุกวัน เพื่อให้มีความพร้อมมากที่สุด เมื่อเดินทางถึงเขาใหญ่เราได้เข้าร่วมกิจกรรมตามที่เขาดังโปรแกรมไว้ตลอดทั้งงาน ทำให้เรียนรู้เกี่ยวกับการวาดรูป การทำงานที่เป็นทีม การรณรงค์เผยแพร่กิจกรรมการอนุรักษ์ ซึ่งหนูคิดว่ามันเป็นประโยชน์อย่างมากกับการทำประโยชน์ในชุมชนของหนูเป็นจุดเริ่มต้นที่หนูคิดว่าสำคัญมากที่ทำให้พวกเราทั้งหมดที่ไปมีความมั่นใจในตัวเองสามารถนำเสนอสิ่งที่ดีในชุมชนไปบอกเล่ากับเพื่อนๆ ที่มาจากต่างถิ่น ต่างวัฒนธรรม ให้เขาได้รู้ว่าเรามีสิ่งที่ดีๆ อยู่อีกมากไม่ใช่มีแต่สถานการณ์ความรุนแรงเท่านั้น พวกเราได้เล่นดิเกร์ฮูตูอย่างสนุกสนาน เพื่อนๆ จากต่างถิ่นก็สนุกสนานไปกับพวกเราด้วย พวกเขาคบมือเลียนแบบพวกเราด้วย หนูมีความสุขมาก และหนูก็ได้เรียนรู้การเล่นของพื้นอื่นๆ ด้วย เป็นวัฒนธรรมที่หนูไม่เคยเห็นมาก่อนในชีวิต เป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ล้ำค่ามากในชีวิตของหนู หนูเคยหวั่งกังวลเป็นอย่างมากก่อนเดินทางไปว่าหนูจะวางตัวอย่างไร เขาจะเข้าใจพวกหนูไหม แล้วเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร แต่สิ่งที่หนูหวั่งกังวลได้หายไป ตั้งแต่วันแรกที่หนู

เดินทางไปถึง ทางทีมงานที่จัดค่ายเขาดูแลเป็นอย่างดีมาก ทั้งอาหารการกิน ทั้งเพื่อนๆต่างถิ่นมีมิตรไมตรี เป็นอย่างมาก สิ่งที่ย่างกุ้งพลมลายหายไปทันทีในวันแรกที่เราได้ร่วมกิจกรรม

เมื่อกลับมาถึงบ้านพวกเราได้สรุปงานกัน และคิดงานต่อเราอยากศึกษาเรียนรู้เรื่องในชุมชนมากขึ้น ได้ปรึกษากับผู้ใหญ่ว่าเราจะทำการศึกษาวิจัยที่พวกหนูมีส่วนร่วม เพื่อที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้บ้าง ตามกำลังความสามารถของพวกหนูที่มีอยู่



ภาพที่ 53: ภาพการฝึกซ้อมดิเกร์ฮูลูของกลุ่มเยาวชน

ประสบการณ์การเล่นดิเกร์ฮูลูที่ผ่านมาของกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้ได้มีการถ่ายทอดให้ผู้รับชมตามโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ที่กลุ่มเยาวชนได้มีการเข้าร่วมทำกิจกรรม เช่น ค่ายเยาวชนพหุวัฒนธรรม ค่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งมีผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมจากหลากหลายพื้นที่ จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม รวมไปถึงการทำให้คนในพื้นที่อื่นๆ ได้รับรู้เรื่องราวของชุมชนในอ่าวปัตตานีรวมไปถึงเป็นการจุดกระตุ่นและปลุกจิตสำนึกในการร่วมดูแลทรัพยากรบ้านเกิด

ซึ่งการแสดงดิเกร์ฮูลูในครั้งนี้ ทีมวิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมงานมหกรรมวิชาการ สกว. เมื่อวันที่ 21-22 มิถุนายน 2555 ณ ฮอลล์ 7-8 ศูนย์แสดงสินค้า อิมแพ็ค เมืองทองธานี ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีของเยาวชนที่ได้มีการนำสิ่งที่ได้ร่วมกันสืบสานต่อกันมาได้นำมาถ่ายทอดและเผยแพร่ต่อสาธารณะชน



ภาพที่ 54: ภาพการแสดงดิเกร์ฮูลูของกลุ่มเยาวชน

จุดเด่นของคณะผู้แสดงดิเกร์ฮูลูเป็นที่วิจัยเยาวชนทั้งหญิงและชายที่มาจากหลากหลายประเภทสถาบันการศึกษา ทั้งโรงเรียนสายสามัญ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ฯลฯ แต่จุดร่วมของกลุ่มเยาวชนนักวิจัยรุ่นเยาว์เหล่านี้ก็คือการเป็นลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้านจากชุมชนบริเวณอ่าวปัตตานีที่พ่อแม่ผู้ปกครองของเยาวชนต่างก็พึ่งพิงอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรทางการประมงเป็นสำคัญ และกลุ่มเยาวชนเหล่านี้ได้ใช้เวลาว่างจากการเรียนมาร่วมกันฝึกซ้อมอย่างแข็งขัน เพื่อไปแสดงในพื้นที่ต่างๆ ปรณรงค์ให้ทั้งชาวบ้านและประชาชนทั่วไปมาร่วมกันรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

ท่าทางประกอบการแสดง จะมีลักษณะอันโดดเด่นในการแสดงดิเกร์ฮูลู ท่าทางประกอบแม้มิใช่ท่ารำ แต่เป็นการสื่อความหมายถึงบางสิ่งบางอย่าง เช่น ท่าพลั่วมือเป็นลูกคลื่น หมายถึงการล่องลอยสู่ท้องทะเล ท่าก๊วกมือซึ่งหมายถึงการชักชวนพี่น้องที่จากบ้านเกิดเมืองนอนไปทำมาหากินในมาเลเซีย เพื่อให้กลับมายังบ้านเกิดเสียที ส่วนท่าปลาแหวกว่ายในสายธารจะแสดงประกอบกับการตบมือเป็นจังหวะของลูกคู่ แสดงถึงอาชีพของผู้คนที่กลุ่มใหญ่เป็นชาวประมงพื้นบ้านออกทำมาหากินด้วยด้วยเรือกอลและลำเล็กๆ ให้ลีลาสนุกสนานเร้าใจและหนักแน่น

เนื้อหาคำร้องในการถ่ายทอดแก่ผู้ชมนั้นจะมีความหลากหลายทั้งการสร้าง ความสนุกสนานบันเทิงใจ, เนื้อหาสาระ, คติสอนใจ , ความไม่เท่าเทียมกันของชาย-หญิงในสังคม, การดักเตือนกัน, การพูดเรื่องศาสนา- ความเชื่อ,ความรัก – ความสามัคคี, และการสำนึกถึงบ้านเกิด เป็นต้น โดยภาษาใช้ในการขับร้องนั้นจะมีการผสมผสานกันระหว่างภาษาไทยและภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น ทำให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงดิเกร์ฮูลูของกลุ่มนี้ โดยการแสดงดิเกร์ฮูลูครั้งนี้ มีประเด็นเนื้อหาที่สำคัญหลายประเด็น เช่น

1. การดำรงชีวิตบนสายน้ำ ซึ่งหมายถึง การดำรงชีวิตอยู่กับท้องทะเล ซึ่งเป็นอยู่อาศัยทั้งของชุมชนและทรัพยากร ที่ทำมาหากิน และแหล่งรายได้ของชุมชน ซึ่งเป็นสื่อให้เห็นถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน , อาชีพของชาวประมงพื้นบ้าน, ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เกิดจากการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพทำลายล้าง เพื่อเกิดการร่วมกันดูแลและการร่วมกันอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรต่างๆ ทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา และทรัพยากรอื่นๆ ในทะเลอยู่คู่กับชุมชนและให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้มีทรัพยากรใช้ในการดำรงชีวิตต่อไป

2. การถ่ายทอดวิถีการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เพื่อมุ่งหวังให้คนนอกพื้นที่ได้มีโอกาสรับรู้สิ่งที่เป็นไปของสังคม ณ ปัจจุบันในชุมชนประมงพื้นบ้าน, วิธีการดำเนินชีวิตที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและศาสนา,และการไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและศาสนา โดยการเชิญชวนให้เกิดการรักกันและสามัคคีกัน

3. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีเรื่องราวต่าง ๆ มาเกี่ยวข้อง เช่น อาหารการกิน, ชีวิตคู่สามี-ภรรยา, และการแต่งงานของลูกผู้หญิงที่อายุน้อย เป็นต้น ซึ่งเป็นการขับร้องที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ภายใต้อาณัติการกระทำของผู้ใหญ่ในสังคมที่มีความเห็นแก่ตัว การชิงดีชิงเด่น ความพยายามต่อสู้เพื่อหวังอำนาจบารมีในสังคมและอำนาจเงินตรา ไม่จบไม่สิ้น ยังมีกลุ่มเด็ก ๆ เยาวชนตัวน้อยๆ ที่พร้อมจะเดินตามรอยผู้ใหญ่เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันข้างหน้า ได้เห็นปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้และพร้อมที่จะใช้ความรู้ความสามารถเท่าที่มีอยู่เข้าช่วยแก้ไขปัญหามาของชุมชน แม้มันจะไม่ช่วยให้เกิดการแก้ไข ปัญหาได้ทั้งหมดในสังคมแต่อย่างน้อยก็เป็นกำลังสำคัญหนึ่งในการช่วยดูแลทรัพยากรบ้านเกิด อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังสิ่งที่ดีๆ ให้เกิดขึ้นกับตัวเยาวชน โดยท้ายที่สุดก็จะนำไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันข้างหน้า

6.5 การประกาศเขตอนุรักษ์ห้วยทะเลร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน

การจัดกิจกรรมนี้มีผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมทั้งเด็ก เยาวชนในทีมวิจัย, เด็ก เยาวชนในชุมชนและสมาชิกในชุมชนชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นพื้นที่เป้าหมายทุกเพศ ทุกวัยได้มาร่วมกันในการประกาศเขตอนุรักษ์ห้วยทะเลในอ่าวปัตตานี โดยการนำไม้มาปักเพื่อเป็นอาณาบริเวณที่ชุมชนต้องการร่วมกันรักษาพื้นที่ห้วยทะเลในบริเวณดังกล่าวพร้อมทั้งขึ้นป้ายประกาศให้สาธารณชนทั่วไปได้รับรู้เพื่อกันเขตสำหรับเป็นแหล่งอาศัย ทรัพยากรสัตว์น้ำเพื่อป้องกันการรุกรานของเรือประมงที่มีประสิทธิภาพทำลายสูงเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งเป็นการสร้างการเรียนรู้ที่ดีให้กับเยาวชน และเป็นการสื่อให้เห็นถึงบทบาทของเยาวชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

ซึ่งก่อนหน้านี้ทีมวิจัยได้มีการจัดประชุมประชาคมในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดเขตพื้นที่ที่สามารถถักไว้เป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์ห้วยทะเล พร้อมทั้งให้สมาชิกในชุมชนร่วมสร้างกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เขตอนุรักษ์ห้วยทะเลดังกล่าว โดยการประกาศเขตอนุรักษ์ห้วยทะเลอ่าวปัตตานีนั้น ทีมวิจัยได้มีการประสานงานกับทางสมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี เพื่อให้ร่วมกับทางทีมวิจัยในการประสานงานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น สำนักงานประมงจังหวัดปัตตานี, ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเล จ.ปัตตานี และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 จ.สงขลา กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เป็นต้น การที่ทางทีมวิจัยวางแผนประสานภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมในกิจกรรมนี้ก็เพื่อจะได้เกิดผลในการร่วมสร้างมาตรการติดตาม เฝ้าระวัง ให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์ห้วยทะเลในอ่าวปัตตานีอย่างจริงจังและต่อเนื่อง



ภาพที่ 55: ภาพการร่วมกันปักเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน

จากการปลูกหญ้าทะเลในพื้นที่บ้านปาตาบูดีและบ้านตะโละสมิแลมีผลทำให้หญ้าทะเลมีการขยายพันธุ์มากขึ้น ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ชุมชนจึงคิดถึงเรื่องของการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์หญ้าทะเลและเป็นแหล่งแพร่พันธุ์หญ้าทะเลขึ้นมา โดยมีการตั้งกฎร่วมกันในชุมชนที่จะร่วมกันดูแลพื้นที่ตรงนี้ไม่ให้มีการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม การดำเนินการดังกล่าวเป็นความร่วมมือระหว่างชาวประมงพื้นบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และสมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี

ร่วมกับศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดสงขลา (ศูนย์ 4) ได้ร่วมมือกันทำการปลูกหญ้าทะเลและแพร่พันธุ์หญ้าทะเลขึ้นมา เป็นกิจกรรมที่ภาคประชาชนร่วมมือกับรัฐ ในการดูแลจัดการทรัพยากรในชุมชน แนวทางที่ได้ดำเนินการเป็นการพิสูจน์ถึงพลังความร่วมมือของชุมชนกับภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการดูแลจัดการทรัพยากรชายฝั่งทำให้สามารถฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง”



ภาพที่ 56 :ภาพป้ายแสดงเขตอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี

นอกจากกิจกรรมต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ชาวชนยังมีการทำการทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น การจัดทำค่ายเยาวชน และการวาดรูป ซึ่งกลุ่มเยาวชนได้สะท้อนว่า “การเขียน การวาดรูป เป็นสิ่งที่ตัวเองสามารถทำได้ สามารถเป็นสื่อสะท้อนความนึกคิดของตนเอง เพื่อให้คนอื่นได้เห็น ได้เข้าใจในสิ่งที่ตัวเองกระทำอยู่ในตอนนั้น” กลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้การวาดภาพจากการเข้าค่ายที่เขาใหญ่จึงได้นำความรู้ที่นำมาเป็นแนวทางในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้นำความรู้ในการณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากร และของดีในชุมชนที่ได้รับรู้จากการเข้าค่ายเช่นเดียวกัน โดยรูปแบบของการณรงค์เล็กๆ จะเอาภาพวาดที่ตนเองวาดขึ้นมา ไปติดตั้งที่ร้านน้ำชาในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลให้คนในชุมชน ที่ได้เห็นและได้อ่าน เกิด ความรู้และความรู้สึกที่ดี จนนำไปสู่การพูดคุยกันของคนในชุมชน

สรุปได้ว่า การสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนโดยผ่านกระบวนการปฏิบัติจริงให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ผ่านการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การเก็บสำรวจข้อมูลจากการใช้เครื่องมือง่ายๆ ที่ผู้ใหญ่ทำขึ้นมาทำให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ในเชิงประจักษ์ด้วยตนเองว่าในแหล่งหญ้าทะเลมีสัตว์น้ำอะไรบ้าง และมีคุณค่ามากแค่ไหน หลังจากได้เรียนรู้ด้วยตนเองแล้วกลุ่มเยาวชนได้สะท้อนสิ่งที่เรียนรู้มาผ่านการเขียนและการวาดภาพสื่อในสิ่งที่ตนเองต้องการบอกให้กับคนในชุมชน กิจกรรมวาดรูปจึงเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนได้คิดค้นขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาการขัดแย้งที่เกิดขึ้น

รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนที่ได้ผล คือ การให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นมาเอง โดยผ่านทางการเข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อนๆ การเรียนรู้ผ่านการเล่าเรื่องจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ให้เยาวชนเรียนรู้จากรากเหง้าของตนเอง ทรัพยากรที่มีอยู่ในอดีต กลุ่มเยาวชนจะต้องรู้จักตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง ผู้ใหญ่มีหน้าที่สนับสนุนเด็กๆ ในส่วนที่ไม่สามารถหาได้ด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้จึงจะเป็นการเรียนรู้ที่แท้จริงสัมผัสได้ด้วยตัวเอง เด็กๆ จะซึมซับความรู้เหล่านี้ติดตัวไปอีกนาน

บทที่ 7

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในการคลี่คลายปัญหา

ความขัดแย้งอย่างสันติวิธีจากการใช้ประโยชน์การจับสัตว์น้ำบริเวณ

แหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

ในการศึกษาการวิจัยในครั้งนี้ ทางมหาวิทยาลัยให้ความสำคัญมากกับการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อให้เยาวชนเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะนำไปสู่การสร้างบทบาทในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในอ่าวปัตตานี โดยได้มีการสัมภาษณ์ผู้นำของชุมชนถึงความจำเป็นของการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนในชุมชน พบว่า

ดอเลาะ สะอะ หรือแบเลาะ กล่าวว่า ในช่วงปลายปี 2549 ทางสมาคมฯ ได้ประชุมกับกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านตะโละสมิแลและเยาวชนจากบ้านปาตานูติ ต.แหลมโพธิ์ โดยการชักชวนของพ่อแม่ของเด็กที่มาเข้าร่วมกิจกรรมกับทางสมาคมฯ โดยตนเองเป็นคนประสานงานกับทางสมาคม ในการพูดคุยกับเด็กๆ ในวันนั้น เด็กๆ ได้สะท้อนว่าอยากร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชนในการกิจกรรมบ้างแต่ไม่มีใครชวน และไม่กล้าจะมาร่วมกับผู้ใหญ่ เด็กๆ อยากเรียนรู้ว่าในชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้าง ที่อื่นเขาทำอะไรบ้าง จากข้อสะท้อนของเด็กๆ ทำให้สมาคมฯ ได้จัดกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้ โดยงานแรกที่เด็กๆ ได้มีโอกาสคือ การไปเข้าค่ายที่เขาใหญ่ เป็นการจัดกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์เขาใหญ่ มูลนิธิเจ้าพระยาอภัยภูเบศน์ ซึ่งจะจัดเป็นประจำทุกปี กลุ่มเยาวชนจากปัตตานีได้ไปร่วมกิจกรรมในปี 2550 ร่วมกับกลุ่มเยาวชนจากที่ต่างๆ ในประเทศไทย ประมาณ 300 คน จากการเข้าค่ายในครั้งนี้ เด็กๆ ได้เรียนรู้ว่าในประเทศไทยมีทรัพยากรที่หลากหลาย แต่ในพื้นที่มีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ป้องกันการทำลายทรัพยากร เด็กๆ ได้เรียนรู้วิธีการรณรงค์ให้ผู้คนสนใจกิจกรรมอนุรักษ์โดยการใช้สื่อภาพสะท้อนความรู้สึก โดยมีสมาคมนักเขียนการ์ตูนแห่งประเทศไทยได้สอนวิธีการเขียนรูปภาพสะท้อนความรู้สึกของเด็กๆ รวมทั้งเด็กๆ ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนกับเยาวชนในพื้นที่ต่างๆ ในเรื่องบทบาทของเยาวชนในการรักษาสิ่งดีๆ ในชุมชน

แบเลาะบอกว่าในการเข้าค่ายครั้งนั้น กลุ่มเยาวชนจากพื้นที่ประมงใช้ชื่อว่า กลุ่มเยาวชนอาเนาะลาวด์ ชื่อแปลว่า กลุ่มเยาวชนลูกทะเล ได้มีการเตรียมการแสดงเพื่อไปแลกเปลี่ยน แบเลาะได้นำอาบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับการรักษาหญ้าทะเล คือ เพลง รักบ้านเกิด และเพลงปักษ์ใต้บ้านเรา ใช้จังหวะของการตบมือในท่วงท่าของการแหวกว่ายของปลา ท่าการสาวอวน ท่าของคลื่น เป็นต้น ปรากฏว่าการแสดงดีเกร

สูงๆ ได้รับความสนใจจากเยาวชนในที่ต่างๆ เป็นอย่างมาก เด็กๆประทับใจกับการแสดงในครั้งนี้เป็นอย่างมากทั้งผู้ชมและผู้แสดง

เมื่อกลับจากการเข้าค่ายที่เขาใหญ่ แบละ บอกว่า ได้มีการสรุปงานร่วมกันระหว่างเด็กๆ ที่ไปเข้าค่ายที่เขาใหญ่กับทางสมาคมฯ โดยให้เด็กๆ ได้บอกเล่าถึงความประทับใจและได้เรียนรู้อะไรจากการเข้าค่าย รวมทั้งเด็กๆ อย่างจะทำอะไรบ้าง ข้อสรุปที่ได้คือ

1. เด็กๆประทับใจกับเพื่อนๆ ที่มาจากต่างถิ่นเป็นอย่างมาก รู้สึกว่าเขาได้ทำอะไรให้กับโรงเรียนของเขา กับชุมชนของเขาเป็นอย่างมาก รวมทั้งประทับใจกับความอุดมสมบูรณ์ของเขาใหญ่ที่มีพันธุ์ไม้มากมาย สัตว์ป่าที่หลากหลายเป็นอย่างมาก เด็กบางคนเล่าว่าพวกเขาได้มีโอกาสส่องนกด้วย เพราะผู้ใหญ่ใจดีเอากล้องส่องนกมาด้วย เป็นนกที่ไม่เคยเห็นมาก่อนในชีวิตสี่สวดยมาก อยู่เป็นคู่ ผู้ใหญ่บอกว่าเป็นนกเหียงอก ซึ่งมีอยู่น้อยมากแล้วในปัจจุบันนี้ แต่ที่ภาคใต้ก็มีนกเหียงอกเช่นเดียวกับที่ป่าในเทือกเขาบูโด จ.นราธิวาส

2. เด็กๆได้เรียนรู้ เกี่ยวกับการใช้สื่อในการรณรงค์ การใช้ภาพวาดเพื่อบอกเล่าความรู้สึกของเราและสื่อให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมในการรักษาสัตว์ป่า ที่มีอยู่ในประเทศหรือในชุมชนรวมทั้งได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เป็นครั้งแรกที่ได้มีโอกาสเห็นการเล่นโปงลางของอีสาน การล่าชิง และเด็กๆได้บอกว่าการเข้าค่ายครั้งนี้วิทยากรได้บอกว่าการทำสิ่งดีๆ ไม่จำเป็นต้องทำในเรื่องใหญ่ๆเท่านั้น เราจะเริ่มจากจุดเล็กๆ มีคนร่วมไม่กี่คนก็ได้แต่อยู่ที่ความตั้งใจของเราว่าเราจะทำในสิ่งดีๆ หรือไม่

3. เด็กๆได้เสนอในที่ประชุมว่า เด็กๆอยากจะเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนมากกว่านี้ และอยากรู้ว่าในชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้าง เพื่อจะนำไปบอกเล่ากับเพื่อนในพื้นที่อื่นๆให้เขาได้รู้ว่า บ้านเราก็มียิ่งๆอยู่มาก เหมือนกับบ้านเขาเช่นกัน

แบเละยังเล่าให้ฟังอีกว่า จากข้อสรุปในวันนั้นทำให้โครงการวิจัยได้จัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กๆเกิดการเรียนรู้ โดยให้เด็กๆได้ไปสำรวจทรัพยากรในอ่าวปัตตานี เป็นกิจกรรมแรกของกลุ่มเยาวชนที่จะได้เรียนรู้สิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชน ปรากฏว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นสร้างกระบวนการเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก

ทีมวิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมโดยสัมภาษณ์ นางสาวฟาติละห์ สะอะ อายุ 21 ปี ในปัจจุบันนี้ศึกษาอยู่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ฟาติละห์เล่าให้ฟังว่า ตอนเด็กๆเคยเห็นพ่อแม่ออกทะเล แต่ไม่รู้ว่าจะออกทะเลแล้วใช้เครื่องมืออะไรบ้าง เห็นแต่สัตว์น้ำที่พ่อจับได้เป็นกุ้ง เป็นปลา ภาษาไทยเรียกว่าปลาอะไรก็ไม่รู้ เห็นผู้ใหญ่เขาประชุมกัน อยากเข้าไปฟังก็รู้สึกไม่เหมาะสม จนตอนหลังมีความรู้สึกว่าการเรียนของผู้ใหญ่ให้ผู้ใหญ่จัดการเองแล้วกัน เราเป็นเด็กไม่ควรจะไปยุ่งกับเรื่องของผู้ใหญ่ จึงสนใจแต่เรื่องเรียนเพียงอย่างเดียว ไม่เคยถามพ่อแม่ว่า ชุมชนมีปัญหาอะไรบ้าง พ่อก็ไม่เคยเล่า

ให้ฟังเลย ครั้งแรกที่พ่อมาบอกว่าจะมีการประชุมของเยาวชนในหมู่บ้านก็รู้สึกสนใจ ชักชวนเพื่อนๆ ให้ไปร่วมฟังด้วยกัน แบลูกกรี, อาจารย์สุวิมลได้เล่าให้ฟังถึงเรื่องราวที่ผู้ใหญ่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร การฟื้นฟูทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ชุมชนมีสัตว์น้ำให้จับได้นานๆ และบอกว่าจะคัดเลือกพวกเราให้ไปเขาค่ายเขาใหญ่ โดยให้แต่ละคนเรียนเรื่องราวในชุมชน เป็นครั้งแรกของหนูที่ได้ไปตามปู่กับยายว่าชุมชนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีทรัพยากรอะไรบ้าง และหนูก็ได้เขียนจากการบอกเล่าของปู่กับยาย

นางณวิยะห์ อุเชิง ได้กล่าวว่า “เป็นโอกาสที่ดีของเด็กๆ ที่ได้มีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้กับชุมชน ถึงแม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อยแต่เป็นจุดเริ่มต้นที่让孩子们ได้แสดงความรู้ความสามารถและได้ทำในสิ่งที่ตนเองทำได้ การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลปัตตานี ไม่สามารถแก้ไขได้ ถ้าทุกคนไร้ความสามัคคี ทุกคนไม่เห็นประโยชน์ในสิ่งที่ทำกิจกรรม ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนอย่างจริงจัง ทั้งชาวประมงพื้นบ้าน กลุ่มแม่บ้าน เด็กเยาวชนในหมู่บ้าน รวมทั้งเพื่อนๆ ที่มาจากต่างถิ่น ความร่วมมือที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างสันติวิธี และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก ในฐานะที่เป็นแม่ของกลุ่มเยาวชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมขอขอบคุณทางโครงการที่ให้โอกาสเด็กๆ ได้ทำสิ่งที่ดีในชุมชน การแก้ไขปัญหาที่มาจากส่วนร่วมของคนในชุมชนจะเป็นหนทางที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างยั่งยืนและทุกคนจะได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ได้ดำเนินการทั้งหมด”

นอกเหนือจากการดำเนินการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติจริงของเยาวชนในพื้นที่ เด็กๆ ได้ชวนเพื่อนๆ ในหมู่บ้าน พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง ให้มาร่วมกันปลูกหญ้าทะเลเพื่อขยายพันธุ์หญ้าทะเลให้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นางติมะ อาแวโชะ หรือ สุมะ ได้กล่าวว่า “เด็กๆ กลุ่มเยาวชนได้มาชักชวนให้ไปปลูกหญ้าทะเลด้วยกัน เด็กๆ บอกว่าได้คุยกับอาจารย์สุวิมล แบลูกกรี และผู้ใหญ่ในชุมชนว่าจะจัดทำกิจกรรม “ปลูกหญ้าทะเล” ในพื้นที่ที่หญ้าทะเลมีความเสื่อมโทรม เพื่อทดแทนและขยายพันธุ์หญ้าทะเลให้อุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น เด็กได้รับรู้ให้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย ตัวเองรู้สึกดีใจมากๆ ที่เห็นเด็กๆ ให้ความสนใจในการทำกิจกรรมสิ่งดีๆ ในชุมชนเพราะที่ผ่านมาการทำลายทรัพยากรหญ้าทะเลจากเครื่องมืออวนทับตลิ่ง เครื่องมือคราดหอย เป็นไปอย่างรุนแรงมาก เครื่องมือเหล่านี้มาจากต่างถิ่น จะจับสัตว์น้ำวัยอ่อน ที่อยู่ในเขตหญ้าทะเล ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำน้อยลง รวมทั้งยังเหยียบย่ำหญ้าทะเลจนเสียหายไปเป็นจำนวนมาก เป็นโอกาสที่ดีที่จะทำให้นักในชุมชนมาร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรหญ้าทะเล ให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง เด็กๆ ได้ชวน พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง มาร่วมกันปลูกหญ้าทะเลทำให้คนในชุมชนได้มาร่วมกันปลูกหญ้าทะเลเป็นจำนวนมาก เป็นครั้งแรกที่

มีความร่วมมือกันของคนในชุมชนที่ได้มาร่วมกิจกรรม เมื่อก่อนถ้ามีกิจกรรมก็จะเป็นกลุ่มพ่อบ้าน หรือ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเท่านั้นที่มาร่วมกิจกรรม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ไม่ค่อยมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรม เลย เป็นเพราะไม่เคยมีใครชักชวนเลย ทั้งๆที่ตัวเองอยากจะมาช่วย อยากจะมีส่วนร่วมที่จะทำกิจกรรมร่วมกับ คนอื่นๆในชุมชน การที่เด็กมาร่วมกิจกรรมทำสิ่งดีๆในชุมชน ไม่ใช่จะได้เฉพาะเด็กเท่านั้น แต่ยังได้ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ที่จะเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม กระบวนการสร้างการเรียนรู้ต้องเป็นการ สร้างการเรียนรู้ที่จะเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าร่วมอย่างทั่วถึงจากจุดเล็กๆสามารถขยายผลไปสู่ความร่วมมือ ภายในชุมชนได้อย่างดี”

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในการคลี่คลายปัญหาความ จัดแย้งอย่างสันติวิธีจากการใช้ประโยชน์การจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี เด็กๆเยาวชนได้ เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการจริงในพื้นที่โดยมีผู้ใหญ่ในชุมชนคอยให้คำปรึกษาและช่วยเหลือ ในการทำ กิจกรรมต่างๆ เช่น

- การปลูกหญ้าทะเล ทำให้เยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ ทรัพยากรและการฟื้นฟูและขยายพันธุ์หญ้าทะเลให้มีความอุดมสมบูรณ์
- การใช้สื่อในการรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากร ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ในการใช้สื่อรณรงค์ ผ่านการแสดงละครหุ่นซึ่งเป็นการแสดงอย่างหนึ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน โดยการแสดงมี การสอดแทรกเนื้อหาการอนุรักษ์ทรัพยากรและการปกป้องดูแลถิ่นฐานบ้านเกิด
- การล่องเรือสำรวจทรัพยากรทำให้เด็กรู้ว่าทรัพยากรป่าชายเลนเป็นอย่างไร แหล่งหญ้าทะเล สามารถพบเห็นได้ที่ไหนในอ่าวปัตตานี มีกี่ชนิด ชนิดใดบ้าง ซึ่งเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เด็กๆได้ สัมผัสจริงๆ โดยใช้แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เป็นห้องเรียนให้เด็กๆได้เรียนรู้ ได้ศึกษาทำให้เด็กๆได้ คิดต่อว่าตัวเองจะทำให้อะไรบ้าง เป็นปฏิบัติการที่เด็กๆคิดต่อว่าในสมัยอดีต ทรัพยากรเป็นอย่างไร ชาวประมงพื้นบ้านหากินด้วยเครื่องมืออะไร โดยมีการจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ เปรียบเทียบกับสิ่งที่ตัวเอง พบเห็นมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมาก ที่เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งควรจะสนับสนุนเป็นอย่างมากให้ เด็กๆมีส่วนร่วมและมีบทบาทที่จะทำสิ่งดีๆให้กับชุมชน

บทที่ 8

การสรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเล
อ่าวปัตตานีและการสร้างบทบาทของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี
กรณีศึกษาบ้านตะโลละสมิแล ม.2 และบ้านปาตาบูดี ม.3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงสภาพปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้า
ทะเลอ่าวปัตตานีและแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการ
คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าว
ปัตตานีรวมทั้งการสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายในการ
คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าว
ปัตตานี

โดยมีวิธีการดำเนินโครงการที่เน้นการปฏิบัติการจริงในพื้นที่ ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลผ่านการทำ
กิจกรรมต่าง ๆ คือ

- (1) การเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิจัย
- (2) การศึกษาดูงาน
- (3) การจัดเวทีชุมชน
- (4) การศึกษาข้อมูล เรื่องเครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานี
- (5) การศึกษาข้อมูลเรื่องความหลากหลายของทรัพยากรประมงในแหล่งหญ้าทะเล
- (6) พี่พาน้องท่องเรือสำรวจเรียนรู้แหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี
- (7) การใช้สื่อศิลปะพื้นบ้าน (ดิเกร์ฮูลู) เพื่อการอนุรักษ์หญ้าทะเล
- (8) การประกาศเขตอนุรักษ์หญ้าทะเลอ่าวปัตตานี
- (9) การจัดเวทีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

8.1 การสรุปผลการศึกษา

ข้อค้นพบจากการศึกษาสามารถสรุปได้ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ

8.1.1 ปัญหาความขัดแย้งในการจับสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเลอ่าวปัตตานี

พบว่า ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในอ่าวปัตตานีมีมานานแล้ว ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำลายสูง ส่งผลให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรม แต่ในปัจจุบันปัญหาวนเวียนเริ่มหมดไป แต่มีปัญหาอื่นเข้ามาแทนที่คือ ปัญหาการใช้เครื่องมืออวนลากข้างทำการประมงในอ่าวปัตตานี ซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านนั่นเอง ที่ผันตัวเองมาเป็นชาวประมงอวนลากข้าง และส่วนใหญ่แล้วปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่เกิดจากการใช้เครื่องมือประมงในการทำมาหากิน เช่น การใช้อวนปัก แต่ปัญหานี้จะเกิดขึ้นจากชาวประมงพื้นบ้านด้วยกันในพื้นที่ ซึ่งก็สามารถจัดการแก้ไขปัญหาก็ได้ แต่ปัญหากับชาวประมงนอกพื้นที่ ที่ใช้เครื่องมือคราดหอยขาว, หอยดัลลิ่งและหอยลายที่มีชุกชุมมากในหญ้าทะเล การใช้เครื่องมือนี้จะทำลายหญ้าทะเลไปเป็นจำนวนมาก ทำให้หญ้าทะเลเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว จนถึงขั้นทำให้หญ้าทะเลสูญพันธุ์ไปได้ เพราะคราดที่ใช้คราดหอยจะพลิกหน้าดิน ทำให้รากของหญ้าทะเลถูกพลิกขึ้นมาทำให้หญ้าทะเลตายไปในที่สุด จึงเป็นปัญหาที่รุนแรงมากและคนนอกพื้นที่จึงไม่ค่อยเคารพกฎเกณฑ์ของชุมชน ต้องการแต่ได้เพียงอย่างเดียว ไม่คิดจะดูแลให้มีหญ้าทะเลตลอดไป แนวทางการแก้ไข จะต้องใช้กฎหมายมาจัดการ เพราะเป็นการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสมทำลายทรัพยากรหญ้าทะเล สร้างความเดือดร้อนกับคนอื่นๆ รวมทั้งปัญหาการใช้อวนลากในอ่าวปัตตานีและการใช้อวนชักหรืออวนทับตลิ่งในแหล่งหญ้าทะเล เครื่องมือเหล่านี้ส่งผลเป็นอย่างมากโดยไปทำลายหญ้าทะเลจนเสื่อมโทรมลง ส่งผลทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนไม่มีที่อยู่อาศัย สัตว์น้ำตัวใหญ่ขาดอาหาร เพราะไม่มีสัตว์น้ำวัยอ่อนเป็นอาหารจนส่งผลทำให้ระบบห่วงโซ่อาหารเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นนี้ย่อมส่งผลต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของคนในชุมชนจึงทำให้เกิดความขัดแย้งต่างๆขึ้นมากมายในอ่าวปัตตานี

8.1.2 แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างบทบาทของเยาวชนในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

พบว่า เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งผ่านรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ ซึ่งมีกระบวนการขั้นตอนดังนี้

● การเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

เด็ก ๆ กลุ่มเยาวชนได้มีการพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เพื่อเรียนรู้ถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอดีต จากการใช้เครื่องมือประมงในอ่าวปัตตานี สภาพทรัพยากรในอดีต โดยเฉพาะแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวปัตตานี เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ใช้ในอ่าวปัตตานี การเรียนรู้ที่ผ่านการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ทำให้เด็กๆ ชื่นชอบถึงเรื่องราวในอดีต เป็นสิ่งที่เด็กๆ ไม่เคยได้รับรู้มาก่อนเลย ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนก็มีความสุขที่ได้บอกเรื่องราวของตนเอง เป็นการย้อนระลึกถึงอดีตที่ทรัพยากรในชุมชนยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทุกคนอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่มีปัญหาความขัดแย้งมากนัก การเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ที่ทั้งสองฝ่ายมีความสุขด้วยกัน รวมทั้งเป็นการกระตุ้นการสนใจของเด็กๆ ให้คิดต่อหลังจากที่ได้ฟังผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนได้บอกเล่ามาแล้วในปัจจุบันทรัพยากรเป็นอย่างไร มีอยู่ที่ไหนบ้าง มีเครื่องมืออะไรบ้างที่ใช้ในปัจจุบัน ทำให้เด็กพยายามที่จะหาคำตอบในสิ่งที่เป็นความสนใจของตนเอง

● การลงไปศึกษาสภาพจริงในอ่าวปัตตานี

เป็นกระบวนการเรียนรู้จากสภาพพื้นที่จริงในพื้นที่เป็นการค้นหาคำตอบจากสิ่งที่เด็กๆ สนใจ หลังจากได้ฟังคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ทำให้เด็ก ๆ กลุ่มเยาวชนได้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างที่แตกต่างจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ได้เห็นการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านในอ่าวปัตตานี ซึ่งมีเครื่องมือที่หลากหลายมาก แต่เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับลักษณะสัตว์น้ำ เช่น เครื่องมืออวนลอยกุ้ง อวนล้อมปลากระบอก การทำล่อและการใช้อวนปักเป็นต้น เด็กๆ ได้พูดคุยกับชาวประมงพื้นบ้านที่ทำการประมงในอ่าวปัตตานี ทำให้ได้เรียนรู้ว่าปัญหาที่ทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมเป็นเพราะการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม จับสัตว์น้ำตัวเล็กๆ รวมทั้งทำลายแหล่งหญ้าทะเลไปจำนวนมาก กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น สร้างความตระหนักรู้ในสถานการณ์ของทรัพยากรในปัจจุบันรวมทั้งสามารถคิดกิจกรรมต่อเนื่องได้ เพื่อการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

● การสำรวจทรัพยากรในแหล่งหญ้าทะเล

การสร้างเครื่องมือแบบง่าย สามารถทำให้เด็กได้เรียนรู้ในเชิงประจักษ์ได้อย่างดีโดยทำให้เด็กๆ รู้จักวิธีการสำรวจทรัพยากรในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของหญ้าทะเลที่ส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ในแหล่งหญ้าทะเล รวมทั้งเด็กๆ ได้ฝึกจดบันทึก การเรียกชื่อสัตว์น้ำในแต่ละประเภท ทั้งภาษามลายูและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นจุดอ่อนของเด็กๆ ที่ไม่สามารถเรียกชื่อสัตว์น้ำที่พ่อแม่จับได้จากการออกทำการประมง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นช่วยทำให้เด็กๆ สามารถกลับไปบอกเล่าให้กับพ่อแม่

แม่ ญาติพี่น้อง ของตนเองได้ จากการสำรวจด้วยตนเอง จนนำไปสู่การคิดค้นกิจกรรมในการณรงค์สร้าง การเรียนรู้ให้กับผู้คนในชุมชนในมุมมองของตนเอง

● การจัดกิจกรรมรณรงค์ผ่านการวาดภาพ

เด็กๆ ได้มีการจัดกิจกรรมรณรงค์โดยผ่านการวาดภาพ ซึ่งเด็กๆ ได้เรียนรู้จากการเข้าค่าย เป็น ภาพวาดที่เป็นความนึกคิดของตนเองโดยผ่านการพบเห็นปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นสะท้อนความคิดเห็น ความ ต้องการเป็นสื่อรณรงค์ให้คนในชุมชนได้รับรู้ถึงความต้องการของกลุ่มของตนเอง เป็นสีสันความน่ารักของ เด็กๆ ที่ต้องการสิ่งดีๆ ให้กับชุมชนของตนเอง พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ที่เกิดความภาคภูมิใจในกิจกรรมที่เด็กได้ ทำร่วมกันและพร้อมที่จะส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กๆ ได้แสดงความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่เป็นการ เสริมสร้างให้เด็กมั่นใจในตนเองว่าความสามารถเพียงเล็กน้อยก็สามารถสร้างสิ่งดีๆ ให้กับสังคมได้

● การแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การแสดงดิเกร์ฮูลู โดยเยาวชนได้นำความรู้ที่ได้รับมาจากการ ศึกษาวิจัยทั้งจากการศึกษาสภาพทางกายภาพที่เป็นแหล่งของฐานทรัพยากรต่างๆ ภายในอำเภอดานีและ การศึกษาด้านาน บทเพลง เรื่องเล่าต่างๆ มานำเสนอ ถ่ายทอดข้อมูลสู่สาธารณชนโดยจะมีการสอดแทรก เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา เพื่อเป็นการจูงกระตุ้นให้สาธารณชนได้ตื่นตัวและมาร่วมมือกัน ใน การอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนและสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็ก เยาวชน และเป็นการบ่มเพาะทางอ้อมที่ให้แก่เยาวชนเกิดความรู้สึกรักเห็นคุณค่าของ “สิ่งดีๆ” ในชุมชน ตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเองในท้ายที่สุด

● กิจกรรมปลูกหญ้าทะเล

เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน จากแต่เดิม กิจกรรมต่างๆ ที่ทำ ในชุมชนเป็นการดำเนินกิจกรรมของผู้ใหญ่ในชุมชน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน แทบจะไม่มีส่วนร่วม กิจกรรม การปลูกหญ้าทะเลเป็นการคิดริเริ่มจากเด็กๆ ที่ต้องการฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลให้กลับคืนมา โดยการชักชวน พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ของตนเองให้มาปลูกหญ้าทะเลด้วยกันและทางสมาคมชาวประมงพื้นบ้านได้ประสาน ความร่วมมือกับทางศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดสงขลา(ศูนย์ฯที่ 4) ทำให้กิจกรรมนี้ เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือของชุมชนและภาครัฐ ในการบริหารจัดการฟื้นฟูทรัพยากรหญ้าทะเล ให้กลับคืนมาอีกครั้งซึ่งส่งผลดีทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีที่อยู่อาศัย มีแหล่งอาหารและแหล่งหลบภัยในระยะ ยาวจะทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวประมงพื้นบ้านสามารถจับสัตว์น้ำได้อย่างยั่งยืน

เด็กๆ ได้เห็นได้เรียนรู้ถึงความร่วมมือ การรวมพลังของคนในชุมชน รวมทั้งการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนของตนเอง

● การประกาศเจตนารมณ์และขยายพันธุ์หญ้าทะเล

หลังจากที่ได้ปลูกหญ้าทะเลจนทำให้สภาพพื้นที่แหล่งหญ้าทะเลที่เสื่อมโทรม กลับมีหญ้าทะเลที่อุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำตัวเล็กตัวน้อยมีความชุกชุมเป็นอย่างมาก สร้างความรู้สึกที่ดีมากต่อกลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้านและชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน เป็นการบ่งบอกถึงเป้าหมายที่ทุกคนต้องการที่จะเห็น เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐ จึงนำไปสู่ความต้องการที่ให้มีการดูแลและปกป้องทรัพยากรแหล่งหญ้าทะเลที่ปลูกขึ้นมาให้มีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำต่อไป ชุมชนจึงได้ปักป้ายประกาศเจตนารมณ์และขยายพันธุ์หญ้าทะเล โดยมีข้อตกลงร่วมกัน ที่จะช่วยดูแลไม่ให้แหล่งหญ้าทะเลถูกทำลายจากเครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง เป็นกฎเกณฑ์ที่ชุมชนตั้งขึ้นมาเองและอาศัยพลังความร่วมมือของชุมชนในการช่วยกันดูแล เป็นผลทำให้ไม่มีเครื่องมือที่ทำลายล้างมาทำการประมงในบริเวณนี้อีกเลย เป็นการแก้ไขปัญหาการทำประมงด้วยเครื่องมือทำลายล้างในอ่าวปัตตานี อย่างสันติวิธี ที่สุดท้ายทุกฝ่ายที่ร่วมมือกันได้ประโยชน์สูงสุดร่วมกัน

สรุปได้ว่า การทำกิจกรรมของเด็กเยาวชนที่เป็นลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้านโดยใช้รูปแบบวิธีการต่าง ๆ นั้น ถือเป็นเรื่องราวที่เป็นสิ่งดีงามในชุมชนในการเผยแพร่ออกสู่สาธารณะ และประเด็นที่สำคัญก็คือ การเปิดโอกาสให้เด็กเยาวชนและสมาชิกในชุมชนได้ร่วมปฏิบัติการจริงในกิจกรรมต่างๆ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงได้เกิดความรู้สึกตระหนักและมีสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติการของโครงการวิจัย นอกเหนือจะเกิดผลกับตัวเด็กแล้ว ยังเกิดผลกับผู้ใหญ่ในชุมชนในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้มีใช้ถึงลูกหลานในอนาคตได้

บรรณานุกรม

ชัยยุทธ์ ชีโนกุล. 2536. การจัดการความขัดแย้งในองค์กร : ภาควิชาการและแนวคิด. สำนักวิจัย : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ฐานข้อมูลสถานภาพห้วยทะเลในน่านน้ำไทย. (ออนไลน์) สืบค้นจาก: <http://www.pmbc.go.th>. [10 ตุลาคม
2555]

ดำรงกวีศักดิ์ รัตนพวงศ์. 2553. การพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการความขัดแย้งของผู้นำชุมชน.
ปริญาญาปรัชญาคุณภูมิบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

คอเลาะ เจ๊ะเต. 2553. พิมพ์ครั้งที่ 1. ความทรงจำในอ่าวปัตตานี. โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เพื่อศึกษาท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้ปีที่ 2.

ถวัลย์ วรเทพพิพิพจน์. 2525. (กุมภาพันธ์). การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในองค์กร. ว. ธนาคาร. 3, 25.

ทิสนา แคมมณี. 2522. กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บุณยศิลป์การพิมพ์.

ธงชัย สันติวงษ์ และชัยยศ สันติวงษ์. 2522. พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญ
พัฒน์.

ธีรพงษ์ แก้วหาญ. 2544. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. โครงการจัดตั้ง
มูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุข ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สักดิ์โสภณการพิมพ์.

นงลักษณ์ รักเล่ง. 2547. การพัฒนาป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ
ชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง. วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พลวัตรของระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลาตอนนอกประเทศไทยทางใต้. 2537. คณะทรัพยากรธรรมชาติ :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทย อนุเคราะห์
ไทย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ยูรี วิลเลียม. 2547. กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุด้านความร่วมมือ: ที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ทำงานและทุกแห่งในโลก (เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สวณเงินมีมา.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2530. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์.

วิสุทธิ ธีรสัตยวงษ์. 2545. ประชาคมแหล่งหญ้าทะเล บริเวณชายฝั่งทะเลจังหวัดสงขลา. คณะวิทยาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สมบัติ ภูวชิรานนท์ . 2548. สถานภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อ่าวพังงา. สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. 2534. ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตะเกียง.

สุชาติ บรรจงการ. 2544. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล กรณีศึกษา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุพัตรา จิตตเสถียร. 2550. การจัดการความขัดแย้งในสถานพยาบาลของรัฐระดับจังหวัด. ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์. 2547. โครงการ UNEP GEF Project on “Reversing Environmental Degradation Trends in the South China and Gulf of Thailand” เอกสารส่วนที่ 2 ข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เล่มที่ 3 หญ้าทะเล. พิมพ์ครั้งที่ 1 . กรุงเทพฯ : ชาโดว์ กราฟฟิค.

สุวิทย์ เปียผ่อง. 2540. บทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบุรี. สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุวิมล พิริยธนาลัย.2546. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษากรณี ชุมชนประมง
พื้นบ้านจังหวัดปัตตานี. ภาควิชาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อคิน รพีพัฒน์. 2547. การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษานโยบาย
สาธารณะสุข.

อรุณ รักธรรม. 2537. ทฤษฎีองค์การ และพฤติกรรมขององค์กร. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ออฟเซ็ท.

อัญญา ประเทพ. 2546. ความหลากหลาย และการแพร่กระจายของสาหร่ายและหญ้าทะเล ณ อุทยาน
แห่งชาติสิรินาถ จ.ภูเก็ต. ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่.

เอกชัย กี่สุขพันธ์. 2538.การบริหาร ทักษะและการปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

Pondy, L.R.1973. Organization Conflict: Concepts and Models. London: The University of Chicago
Press,Ltd.

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

นายคอเลาะ สะอะ 207 หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นางสาวมารียะห์ อุเซ็ง 225 หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นายมามะ เจ๊ะเต๊ะ 109 ม.1 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นายชะรี ลาเตะ 142 ม. 4 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นางสาวฟาติละห์ สะอะ 207 หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นาย สาและ มามะ 81 ม.4 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นางญาวิยะห์ อุเซ็ง 207 หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

นางตีมี๊ะ อาแวโชะ 220/2 หมู่ 3 ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี